

WODC

6 | 18

Justitiële verkenningen

Onveiligheids- gevoelens

verschijnt 6 maal per jaar • jaargang 44 • december

Jv

Boom juridisch

6 | 18

Justitiële verkenningen

Onveiligheidsgevoelens

Verschijnt 6 maal per jaar • jaargang 44 • december

Justitiële verkenningen is een gezamenlijke uitgave van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie en Veiligheid en Boom juridisch.

Redactieraad

prof. mr. dr. M.M. Boone
dr. A.G. Donker
dr. P. Klerks
dr. R.A. Roks
dr. B. Rovers
dr. mr. M.B. Schuilenburg
prof. dr. M. Smit
dr. B. van der Vecht

Redactie

mr. drs. M.P.C. Scheepmaker

Redactiesecretariaat

tel. 070-370 65 54
e-mail infojv@minvenj.nl

Redactieadres

Ministerie van Justitie en Veiligheid,
WODC
Redactie Justitiële verkenningen
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
tel. 070-370 71 47
fax 070-370 79 48

WODC-documentatie

Voor inlichtingen: Infodesk WODC,
e-mail: wodc-informatiedesk@minvenj.nl, internet: www.wodc.nl

Abonnementen

Justitiële verkenningen verschijnt zes keer per jaar. In digitale vorm is het tijdschrift beschikbaar op de website van het WODC, zie www.wodc.nl/publicaties/justitieel-verkenningen/index.aspx.

De abonnementsprijs bedraagt in 2018 € 164,00 (excl. btw) voor een online abonnement en € 219,00 (excl. btw, incl. verzendkosten) voor papier & online. Met een online abonnement heeft u toegang tot het volledige online archief en ontvangt u een

e-mailattendering. Met papier & online ontvangt u tevens de gedrukte exemplaren.

Ga naar www.tijdschriften.boomjuridisch.nl voor meer informatie en om een abonnement af te sluiten. Hebt u vragen over de abonnementen?

Neem dan contact op via tijdschriften@boomdistributiecentrum.nl of via 0522-23 75 55.

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Valt de aanvang van een abonnement niet samen met het kalenderjaar, dan wordt over het resterende gedeelte van het jaar een evenredig deel van de abonnementsprijs in rekening gebracht. Het abonnement kan alleen schriftelijk tot uiterlijk 1 december van het lopende kalenderjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd.

Uitgever

Boom juridisch
Postbus 85576
2508 CG Den Haag
tel. 070-330 70 33
e-mail info@boomjuridisch.nl
website www.boomjuridisch.nl

Ontwerp

Tappan, Den Haag

Coverfoto

Peter Hilz (HH)

ISSN: 0167-5850

Opname van een artikel in dit tijdschrift betekent niet dat de inhoud ervan het standpunt van de Minister van Justitie en Veiligheid weergeeft.

Inhoud

Inleiding	5
<i>Marnix Eysink Smeets</i>	
Waarom het onderzoek naar veiligheidsbeleving een nieuwe impuls nodig heeft	8
<i>Lonneke van Noije en Jurjen Iedema</i>	
Hét gevoel van onveiligheid bestaat niet	25
<i>Remco Spithoven</i>	
Graven naar de wortels van onveiligheidsgevoelens. Resultaten van een onderzoek in twaalf buurten	47
<i>Iris Glas en Roel Jennissen</i>	
Etnische diversiteit en onveiligheidsgevoelens in de buurt	63
<i>Jelle Brands en Janne van Doorn</i>	
Doe het zelf? Strategieën om je veiliger te voelen tijdens een avond uit	83
Summaries	100
Congresagenda	103

Inleiding

Het tegengaan van (niet functionele) gevoelens van onveiligheid is in de afgelopen jaren een bijna net zo belangrijk doel van overheden geworden als de bestrijding van criminaliteit en onveiligheid zelf. Er is een groeiend bewustzijn dat veiligheidsbeleving een eigen dynamiek heeft en dat het verband met 'objectieve' veiligheid (criminaliteitscijfers, kans op slachtofferschap) niet eenduidig is. In de Veiligheidsmonitor 2017 (2018) komt weliswaar naar voren dat Nederlanders zich sinds 2012 minder vaak onveilig voelen, maar deze daling houdt geen gelijke tred met de gelijktijdige afname van de criminaliteit op vrijwel alle fronten.

Ondanks een berg aan (internationale) studies op het terrein van *fear of crime*, zoals dit onderzoeksterrein binnen de criminologie wordt genoemd, ontbreekt het beleidsmakers aan kennis om onveiligheidsgevoelens effectief aan te pakken. Marnix Eysink Smeets en Remco Spithoven gaan in dit themanummer uitgebreid op dit dilemma in. Onveiligheidsgevoelens lijken een veelkoppig monster. Er is moeilijk vat te krijgen op dit containerbegrip, zoals Vanderveen (2006) in haar lijvige studie al constateerde. In dit themanummer wordt duidelijk dat *one-size-fits-all* oplossingen niet bestaan en dat overheden er goed aan doen om met burgers in gesprek te gaan alvorens maatregelen te nemen.

We beginnen het themanummer met een kritische beschouwing van de stand van zaken op het gebied van *fear of crime studies* geschreven door Marnix Eysink Smeets. De auteur constateert dat de veiligheidsbeleving van het publiek al langer hoog op de politieke agenda staat. Criminologisch onderzoek op dit terrein heeft veel inzichten opgeleverd in operationalisering, meetmethoden en determinanten van angst voor criminaliteit. Maar over mechanismen, trends, effecten en beïnvloedbaarheid is veel minder bekend. Daarnaast valt op dat veel onderzoekers eenzijdig gericht zijn op de 'traditionele' angst voor criminaliteit, terwijl zich inmiddels nieuwe misdrijven en dreigingen hebben gemanifesteerd.

Vervolgens bespreken Lonneke van Noije en Jurjen Idema op basis van empirisch onderzoek de verschillende aspecten van onveiligheidsbeleving. Met behulp van factoranalyse toetsen zij de onderlinge samenhang tussen verschillende theoretisch relevante concepten, waaronder angst voor slachtofferschap en het algemene gevoel van onveiligheid.

Aansluitend gaan zij na hoe dimensies van veiligheidsbeleving kunnen worden herleid tot verschillende typen veiligheidsbeleving. Ten slotte komt aan de orde welke bevolkingsgroepen relatief vaak met welk type beleving te maken hebben en welke rol angst voor slachtofferschap daarbij speelt.

Ook Remco Spithoven staat in zijn bijdrage stil bij de ongrijpbare aard van het concept 'veiligheidsbeleving'. Na een theoretische analyse doet hij verslag van een onderzoek in twaalf buurten in de regio's Midden-Nederland en Rotterdam. Het zijn buurten waar recent een toename is gemeten in gevoelens van onveiligheid. De bewoners is gevraagd welke uitleg zij zelf geven aan die toename. De belangrijkste bevinding van het onderzoek is dat in elke buurt steeds sprake is van een ander samenspel van aspecten van onveiligheidsbeleving. Het effectief bestrijden daarvan op buurtniveau vraagt derhalve om een gedifferentieerde aanpak 'op maat', die gebaseerd is op luisteren naar en samenwerken met burgers.

In het artikel van Iris Glas en Roel Jennissen staat de vraag centraal of er een verband is tussen onveiligheidsgevoelens op buurtniveau en etnische diversiteit. Om deze vraag te beantwoorden hebben zij gebruikgemaakt van enquêtedata uit de Veiligheidsmonitor over onveiligheidsgevoelens in buurten. De Nederlandse bevolking werd voor deze studie onderverdeeld in achttien clusters van herkomstlanden. De auteurs leggen uit hoe zij onveiligheidsgevoelens en etnische diversiteit hebben gemeten. Zij deden dat met behulp van de zogeheten Herfindahl-Hirschman-Index (HHI). Uit de analyse blijkt dat er een samenhang is tussen de diversiteit naar herkomst en onveiligheidsgevoelens. Hoe meer verscheidenheid in de buurt, des te groter de kans dat inwoners onveiligheid ervaren, aldus de auteurs.

Voorts blijkt dat mensen met middeninkomens vaker toenemende gevoelens van onveiligheid koesteren als de diversiteit toeneemt dan mensen met hoge en lage inkomens.

Ten slotte doen Jelle Brands en Janne van Doorn verslag van een onderzoek onder studenten in het uitgaansgebied van Utrecht. Centraal stond de vraag welke strategieën de studenten zelf gebruiken in situaties die angst voor criminaliteit oproepen. Voortbouwend op inzichten uit de literatuur die angst voor criminaliteit benaderen als situationeel, laten zij zien hoe ruimtes waarin mensen zich zorgen maken over criminaliteit ook kunnen worden getransformeerd (door actie) in veilige(re) ruimtes. De studenten blijken verschillende strate-

gieën te hanteren om met angst om te gaan, zoals situaties vermijden, niet alleen op stap gaan en alert zijn. Nagegaan wordt of dergelijke strategieën van invloed zijn op mobiliteit en individuele bewegingsvrijheid.

Marit Scheepmaker

Literatuur

Vanderveen 2006

G. Vanderveen, *Interpreting fear, crime, risk and unsafety. Conceptualisation and measurement*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2006.

Veiligheidsmonitor 2017 (2018)

Veiligheidsmonitor 2017, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2018

Waarom het onderzoek naar veiligheidsbeleving een nieuwe impuls nodig heeft

Marnix Eysink Smeets*

Het tegengaan van angst en onzekerheid in de samenleving is belangrijker dan ooit, betoogde minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking Sigrid Kaag onlangs in de Abel Herzberg-lezing (Kaag 2018). Oók – of zelfs juist – op het klassieke terrein van criminaliteit en onveiligheid, zo kon de goede verstaander horen. Nu staat de veiligheidsbeleving van het publiek al langer hoog op de agenda van de belangrijkste actoren van het integraal veiligheidsbeleid, zoals gemeenten, politie en justitie. In de praktijk lijkt het voor hen echter lastig te zijn te bepalen wat er aan die veiligheidsbeleving nu wérkelijk kan gebeuren. Gelukkig wil de academische discipline van de criminologie ‘een wetenschap met impact’ zijn. Je zou dus verwachten dat op het gebied van veiligheidsbeleving de criminologische subdiscipline van *fear of crime studies* de veiligheidspraktijk een helpende hand zou reiken. Bijvoorbeeld met inzichten ten aanzien van vormen van veiligheidsbeleving die wel en niet schadelijk zijn voor de samenleving. Met inzichten in de manier waarop veiligheidsbeleving tot stand komt én hoe deze mogelijkerwijs zou kunnen worden beïnvloed. Of, nu de samenleving zich ook met diverse nieuwe bedreigingen geconfronteerd ziet, met inzichten in de manier waarop de doorwerking van deze nieuwe bedreigingen op de publieke veiligheidsbeleving begrepen én het hoofd geboden zou kunnen worden. Wie het beleidsveld overziet, moet constateren dat van zo’n bijdrage echter nauwelijks sprake is. Het is wellicht verleidelijk dat te verklaren vanuit de trend van *fact-free policy*, die zich immers aan wetenschap-

* M.W.B. Eysink Smeets is lector Publiek Vertrouwen in Veiligheid en hoofd van de Onderzoeksgroep Recht & Veiligheid aan de Hogeschool Inholland. Hij is tevens directeur van de Landelijke Expertisegroep Veiligheidspercepties (LEV), een platform voor onderzoek naar veiligheid, veiligheidsbeleid en veiligheidsbeleving. De auteur legt momenteel de laatste hand aan zijn dissertatie *Public reactions to crime and insecurity*, onder supervisie van prof. Martin Innes en prof. Trevor Jones, beiden verbonden aan Cardiff University.

pelijke inzichten maar weinig gelegen zou laten liggen. Maar het lijkt zinniger eerst eens de hand in de eigen academische boezem te steken. Want beschikt de criminologische subdiscipline van *fear of crime studies* eigenlijk wel over de inzichten die de veiligheidspraktijk verder zou kunnen helpen? En zo dat niet het geval is, is daar wel oog voor en/of wordt daaraan gewerkt? In deze bijdrage daarom een kritische beschouwing van de stand van zaken op het gebied van *fear of crime studies*, gezien vanuit het perspectief van de zo begeerde ‘maatschappelijke impact’.

Veiligheidsbeleving als sympathiek, maar weerbarstig onderwerp

De veiligheidsbeleving van de burger is al jaren een onderwerp dat bij politici, bestuurders en veiligheidsprofessionals een hoge prioriteit heeft. Althans, in woorden, intenties en doelen. Geen gemeente die in haar veiligheidsbeleid geen aandacht schenkt aan veiligheidsbeleving; het ministerie van Justitie en Veiligheid stelde in de afgelopen jaren het verbeteren van die veiligheidsbeleving (met 10%) herhaaldelijk als concreet doel.¹ Wie vervolgens echter op zoek gaat naar concrete strategieën om dat te bereiken – of naar een doordachte onderliggende beleidstheorie – moet al snel constateren dat deze er niet zijn. Dát er aan de veiligheidsbeleving wat moet gebeuren, is velen duidelijk, maar wát dan (en waarom) blijft raden. Dit werd in de laatste jaren nog eens extra nijpend, toen het veiligheidslandschap in relatief korte tijd fundamenteel veranderde. Maakten we ons aan het begin van dit millennium nog druk over de veiligheid op straat of over de overlast van junks en andere veelplegers, een decennium later vormen radicalisering en terrorisme, cybercrime, toename van maatschappelijke spanningen en – in ieder geval volgens de overheidsvertegenwoordigers – ‘ondermijning’ minstens zo belangrijke punten van zorg. In ten minste één van die nieuwe bedreigingen, terrorisme, is de veiligheidsbeleving van het publiek zelfs de kern der dingen. Terroristen beogen immers door het aanjagen van angst de samenleving te destabiliseren. Het tegengaan van aanslagen is dan een goede contrastrategie, maar het tegengaan van die angst een minstens zo belangrijke tweede. In de praktijk is ook hier dan de vraag weer: *hoe* dan? Deze situatie heeft veel

1 Zie bijv. Rijksjaara-verslag 2012. VI Veiligheid en Justitie. Rijksbegroting, *Kamerstukken II* 2013/14, 33930 VI.

weg van het beeld dat Spithoven (2014) optekende na een rondgang langs gemeentelijke ambtenaren Openbare Orde en Veiligheid (OO&V): men wil heel graag met veiligheidsbeleving aan de slag, maar – mede door de complexiteit van dat vraagstuk – men heeft geen idee *hoe*. Spithoven signaleerde in dat licht bij de lokale ambtenaren een dringende behoefte aan meer handelingsperspectief, meer inzicht in de *black box* van veiligheidsbeleving en meer precisering: waarop is het wel en waarop is het niet zinvol de aandacht te richten? Dat levert een heldere vraag op aan een wetenschappelijke discipline die ambiëert meer impact in de samenleving te hebben, zou je zeggen. En dan in het bijzonder aan de subdiscipline van *fear of crime studies*. Maar, zoals hiervoor al gesteld: kan die subdiscipline dat antwoord ook leveren?

Een quickscan van het onderzoeksdomein

Om de bovenstaande vraag te beantwoorden neemt deze bijdrage de bevindingen van Eysink Smeets en Van Thiel (2018) als startpunt. Zij deden een quickscan van de stand van zaken in het internationale kennisdomein van *fear of crime studies*. Eerst analyseerden zij de 130 meest geciteerde *fear of crime*-publicaties in één belangrijke academische database: Web of Science.² Daarbij werden de belangrijkste kenmerken van de in deze publicaties beschreven studies in kaart gebracht, zowel waar het gaat om de inhoudelijke focus van het onderzoek als waar het gaat om onderzoeksmethode en -perspectief. Dit leverde een eerste beeld op van de *body of knowledge*, zoals deze in het onderzoeksdomein door de jaren heen is opgebouwd. Een beperking van deze werkwijze was dat recente ontwikkelingen over het hoofd kunnen worden gezien: het duurt immers enige tijd voordat publicaties door anderen geciteerd worden. Daarom werden vervolgens de

2 Eerst werd een selectie gemaakt van de 100 in *absolute* zin meest geciteerde publicaties in de Web of Science Core Collection. Het absolute aantal citaties neemt toe met de jaren, waardoor oudere publicaties een grotere kans hebben hoog te 'scoren'. Daarom werd vervolgens een selectie gemaakt van de 100 *relatief* meest geciteerde publicaties (op basis van het gemiddeld aantal citaties per jaar sinds publicatie). Beide deelverzamelingen vertoonden een grote overlap, zodat (gecorrigeerd voor verschillende publicaties over eenzelfde studie) 129 unieke publicaties overbleven. Vervolgens werd een controle gedaan op eventuele afwezigheid van zeer bekende publicaties, dat leidde tot aanvulling met één publicatie, de veel geciteerde review van Hale (1996), zodat uiteindelijk 130 publicaties resteerden. De studies werden daarna bezien op hun kernbijdrage, waarbij het abstract van de auteurs als leidend werd genomen.

(63) contributies op het gebied van *fear of crime* aan het jaarcongres 2017 van de American Society of Criminology op een vergelijkbare manier in kaart gebracht; verwacht mag immers worden dat deze een indicatie geven van het werk van nu. Ten slotte werd gekeken naar de (32) bijdragen aan het recent verschenen *The Routledge international handbook on fear of crime* (Lee & Mythen 2018). Een belangrijk doel van de redacteurs Lee en Mythen was een impuls te geven aan de ontwikkeling van het vakgebied in de nabije toekomst, en de suggesties van de meer dan veertig auteurs die aan dit handboek bijdroegen, werden in de quickscan dan ook nadrukkelijk in kaart gebracht. Met deze driedelige werkwijze verkregen Eysink Smeets en Van Thiel (2018) een tentatieve schets van de stand van zaken in het onderzoeksdomein in verleden, heden en (nabije) toekomst; reden waarom hun bevindingen in deze beschouwing als startpunt worden gebruikt, waar dienstig aangevuld met andere bevindingen uit (recent) onderzoek.

Veiligheidsbeleving?

Het is van belang eerst stil te blijven staan bij het begrip *veiligheidsbeleving* zelf. Het is een in de praktijk gegroeid containerbegrip, waar in die praktijk ieder het zijne onder blijkt te verstaan. In deze bijdrage gebruiken wij het begrip als de Nederlandstalige tegenhanger van het Engelse begrip *fear of crime*. Dat brengt ons niet meteen verder, aangezien ook dit concept 'an unhelpful' containerbegrip is (Lee & Mythen 2018). De term wordt in het onderzoeksdomein immers voor veel meer gebruikt dan (alleen) *fear* voor (alleen) *crime*: het wordt gebruikt als verzamelbegrip voor het bonte palet van publieke reacties op als bedreigend ervaren criminaliteit en andere vormen van sociale onveiligheid, waarbij die reacties variëren van risicopercepties, oordelen en attitudes tot sentimenten en gevoelens, inclusief de daarmee verband houdende gedragingen.

Een tweetal onderscheidingen helpt enige orde te scheppen in de *terminologische chaos* (Vanderveen 2006, p. 39). Het eerste onderscheid is dat in de cognitieve, affectieve en conatieve dimensies van veiligheidsbeleving. In de dimensies dus ten aanzien van bijvoorbeeld aard en omvang van de criminaliteit, de ontwikkeling daarvan of het slachtofferrisico (cognitief), in de daarmee verband houdende gevoelens, zoals angst, boosheid of walging (affectief), en ten slotte in de gedra-

gingen die daarvan een expressie zijn, zoals vermindering of beveiliging (conatief).³ Het tweede onderscheid is dat in de (psychologische) afstand tot de gepercipieerde bedreiging: wordt deze ervaren als nabij (met daarmee persoonlijke relevantie) of als verder weg (en daardoor als bedreigend ervaren voor anonieme anderen, het collectief, het land).⁴ Auteurs als Jackson (2015) en Gouseti (2018; zie ook Gouseti & Jackson 2016) lieten zien dat dat wezenlijk verschillende deelconstructen oplevert. Het afstandsonderscheid is door verschillende auteurs overigens anders gemaakt, een driedeling in persoonlijk-situationeel-collectief is daarbij niet ongebruikelijk (zie bijv. Hale 1996); deze zullen wij hier volgen. Door de beide dimensies tegen elkaar uit te zetten ontstaat een negencellige matrix, waarvan elke cel als het ware een verschillend subconstruct van *fear of crime* uitdrukt. Maar daaraan dient dan eigenlijk nog een derde dimensie te worden toegevoegd: die van de verschillende vormen van onveiligheid. Een dreiging van terrorisme levert bijvoorbeeld andere constructen op dan die van traditionele vermogenscriminaliteit. Door de toevoeging van deze derde dimensie ontstaat als het ware een *Rubik's Cube* van subconstructen van veiligheidsbeleving, met vermoedelijk een vergelijkbare moeilijkheidsgraad om te ontwarren en te doorgronden.

Die veelheid van deelconstructen overziend maakt duidelijk dat roepen dat 'de' veiligheidsbeleving moet worden verbeterd, daarmee iets soortgelijks is als roepen dat 'de' criminaliteit moet worden teruggedrongen: niemand zal het belang betwisten, maar het is veel te globaal om er iets mee te kunnen. Meer precisie is nodig. Want om welke deelconstructen gaat het? Het is echter opvallend dat zelfs veel onderzoekers op het gebied van veiligheidsbeleving daar niet zo scherp mee omgaan. In nogal wat publicaties worden scherpe conclusies getrokken ten aanzien van *fear of crime*, maar is het zoeken naar welke deel-

3 De conatieve dimensie wordt zeker niet door alle auteurs als onderdeel van *fear of crime* gezien. Zeker de vroege auteurs beperkten zich tot de cognitieve en affectieve dimensie. Gabriel en Greve (2003) maken in hun veel geciteerde werk echter duidelijk dat veiligheidsbeleving niet begrepen kan worden zonder de conatieve dimensie. Auteur dezes voegt daaraan toe dat de conatieve dimensie niet alleen wetenschappelijke relevantie heeft, maar ook maatschappelijke: de maatschappelijke betekenis van veiligheidsbeleving schuilt immers juist in de gedragscomponent. Ik kom daar later nog op terug.

4 Dit onderscheid wordt door verschillende auteurs met verschillende vormen van verfijning gemaakt: van de aangegeven dichotomie in veraf en dichtbij (Gouseti & Jackson 2016; Gouseti 2018; Jackson 2015) tot een driedeling in persoonlijk, situationeel en collectief (LaGrange & Ferraro 1989) en Spithovens (2017) recente vier- of vijfdeling, waarin hij het voorgaande collectieve niveau nog eens onderverdeelt in het niveau van enerzijds een wijk en anderzijds de samenleving als geheel.

constructen daarvan eigenlijk worden bedoeld. Die *pars pro toto*-manier van werken maakt het vergelijken van bevindingen of het interpreteren van conclusies lastig. Een voorbeeld. Smulders (2015) constateert dat het gebruik van twitterberichten door wijkagenten geen effect heeft op de veiligheidsbeleving van burgers die deze berichten volgen. Een mooi bericht voor de politie, zo lijkt het, want terwijl de berichten de veiligheidsbeleving niet lijken aan te tasten, doen zij wél het vertrouwen in de politie toenemen. Wie Smulders' studie echter preciezer leest, ziet dat zij veiligheidsbeleving heeft geoperationaliseerd als louter de veiligheidsgevoelens in eigen buurt. Als alleen de *affectieve* dimensie van veiligheidsbeleving derhalve. Daarop vindt zij inderdaad geen significante verandering.⁵ Tegelijkertijd vindt zij echter dat de Twittervolgers een minder rooskleurig beeld hebben gekregen van de veiligheid in de eigen buurt. Op de *cognitieve* dimensie is dus wel sprake van een verandering, zelfs van een verslechtering. Met de bredere operationalisering van het begrip veiligheidsbeleving zou Smulders (en daarmee ook de politie) dus tot een *omgekeerde* conclusie hebben moeten komen.

Paradigma en focus

De quickscan van Eysink Smeets en Van Thiel (2018) laat zien dat het overgrote deel van het onderzoek naar *fear of crime* kwantitatief onderzoek betreft, vanuit een positivistisch, reductionistisch onderzoeksparadigma, door Carrington e.a. (2016) wel het *paradigm of Northern criminology* genoemd. Dat levert veel *weten* op, maar schiet tekort waar het gaat om *duiden en begrijpen*, zo benadrukken (ook) diverse auteurs in Lee en Mythens *Handbook* (2018). In dat licht wordt in toenemende mate gepleit voor een grotere nadruk op kwalitatief onderzoek c.q. onderzoek op basis van *mixed methods* (Lee & Ellis 2018; Richards & Lee 2018; zie ook Spithoven 2017). Het *fear of crime*-domein richt zich vrijwel uitsluitend op de veiligheidsbeleving zoals geoperationaliseerd en gemeten op het individuele niveau. Onderzoek naar manifestaties van veiligheidsbeleving op meer collectief niveau is binnen dit domein zeldzaam. Tot slot is de overgrote meerderheid van de studies, óók de meest recente (!),

5 En dat overigens vooral omdat zij te kampen had met een zó kleine n in de interventiegroep, dat het constateren van significante veranderingen wel érg lastig werd.

gericht op de veiligheidsbeleving zoals deze van oudsher als problematisch werd geacht, dat wil zeggen de veiligheidsbeleving die geassocieerd wordt met 'klassieke' criminaliteit en overlast (Eysink Smeets & Van Thiel 2018). Studies die zich richten op veiligheidsbeleving rond nieuwe dreigingen, zoals terrorisme of cybercrime, zijn binnen het onderzoeksdomein (maar overigens ook daarbuiten) nog zeldzaam (Brunton-Smith 2018; Spalek & Davanna 2018). Over thema's als operationalisering, meting, prevalentie en determinanten van veiligheidsbeleving zijn inmiddels veel publicaties en inzichten voorhanden: op deze onderwerpen is ook nu nog veelal de onderzoeksaandacht gericht. Maar de spoeling is aanmerkelijk dunner waar het gaat om mechanismen, longitudinale trends, effecten of beïnvloeding van veiligheidsbeleving; juist thema's die van belang zijn voor de veiligheidspraktijk. Deze punten worden in het navolgende wat verder uitgediept.

De black box

De opbrengst van vijftig jaar onderzoek naar *fear of crime* is dat we veel weten van de factoren die veiligheidsbeleving beïnvloeden, maar nog weinig van de manier waarop die determinanten tot een beleving van onveiligheid leiden (de 'mechanismen'). Diverse auteurs beschrijven het onderzoeksgebied dan ook als *atheoretisch* of spreken van een *lack of theoretical ambition* (zie bijv. Hale 1996; Jackson & Gouseti 2012). Dat is niet voorbehouden aan het domein van *fear of crime studies* alleen, stelt Critcher (2016, p. xxxii): hij schetst de situatie zowel in dat domein als in de aanpalende studiedomeinen van *moral panics* of de *culture of fear* in termen van een *Polo Mint*, met het voor dat pepermuntmerk zo kenmerkende gat in het midden. Een gat, dat in zijn ogen symbool staat voor de afwezigheid van ook maar enige substantiële notie van de psychologische mechanismen waarlangs deze verschijnselen tot stand komen. Bakker en De Graaf (2014) beschrijven een vergelijkbaar beeld op het domein van contraterrorismestudies: van theorievorming ten aanzien van de manier waarop angst voor terrorisme tot stand komt (en de manier waarop die angst mogelijk kan worden beheerst), is in hun ogen nog nauwelijks sprake. Zij voegen daar opvallend genoeg aan toe dat de angst voor terrorisme überhaupt nog als een 'onder-onderzocht' thema binnen contraterrorisme-

studies geldt. Al met al moet dus de weinig opwekkende conclusie worden getrokken dat de *black box* van veiligheidsbeleving vooralsnog alle trekken heeft van een *black hole*.

Trends

Voor het beoordelen van de maatschappelijke relevantie van veiligheidsbeleving is niet alleen inzicht in de prevalentie daarvan nodig, maar bij voorkeur ook in de longitudinale trends daarin. Voelen mensen zich immers steeds veiliger of juist minder veilig? Of blijft de situatie stabiel? In zowel het politiek-maatschappelijke als het criminologische debat kan vaak worden gehoord dat terwijl de criminaliteit substantieel is afgenomen, burgers zich desondanks onveilig blijven voelen. Ditton e.a. (geciteerd in Skogan 2011, p. 102) stelden zelfs voor dat patroon tot 'criminologisch motto' te verheffen. Skogan (2011) bracht daartegen in dat deze stelling veel te maken heeft met de manier waarop onderzoek naar veiligheidsbeleving wordt gedaan: zijn eigen bevindingen in Chicago leerden immers dat een beleving van onveiligheid wel degelijk af kan nemen (en fors ook, zo voegde hij daaraan toe). Veel onderzoek op het gebied van veiligheidsbeleving is echter crosssectioneel, longitudinale studies zijn zeldzaam. Maar door de jaren heen is in veel landen en regio's wel een 'web' ontstaan van (supra)nationale, regionale en zelfs lokale surveys of monitoren die soms meer, soms minder items bevatten op het gebied van veiligheidsbeleving. Een eerste, tentatieve analyse van dergelijke surveys in een beperkt aantal landen leerde Eysink Smeets en Vollaard (2015) al dat, in tegenstelling tot de heersende overtuiging, wel degelijk gesproken leek te kunnen worden van een systematische en substantiële afname van de onveiligheidsbeleving in meerdere landen, waaronder in Nederland. Eysink Smeets en Foekens (2018) ondernamen vervolgens een veelomvattender exercitie. Zij verzamelden longitudinale data over veiligheidsbeleving uit 29 (supra)nationale surveys, waarmee zij beschikten over data uit 129 landen, over een periode van soms bijna drie decennia. Deze data verwerkten zij in (een prototype van) een International Fear of Crime Trend Index, waarmee een indicatie werd verkregen van de longitudinale trends in prevalentie van

vijf veel gemeten deelconstructen van *fear of crime*.⁶ Hoewel het ontwikkelde instrument zeker nog verdere verfijning en aanvulling behoeft, bevestigden de eerste resultaten de bevindingen van Eysink Smeets en Vollaard (2015): in veel landen van de westerse wereld, waaronder Nederland, is sprake van een substantiële en structurele afname van de beleving van onveiligheid. Deze afname is zelfs zodanig dat, analoog aan de *crime drop*, gesproken kan worden van een *fear drop*. De door Eysink Smeets en Foekens (2018) verzamelde data hebben overigens vooral betrekking op de veiligheidsbeleving zoals deze ‘klassiek’ wordt gemeten (in bijvoorbeeld slachtofferenquêtes). Daarmee lijken zij vooral betrekking te hebben op de veiligheidsbeleving in relatie tot de ‘traditionele’ criminaliteit (criminaliteit op straat, vermogenscriminaliteit, geweldscriminaliteit, overlast). Longitudinale onderzoeken die zicht geven op de veiligheidsbeleving rond nieuwe dreigingen, zoals terrorisme of cybercrime, zijn nog veel minder aanwezig. De onderzoeken die wel beschikbaar zijn, wijzen echter op een sterke toename van de hiermee verband houdende onveiligheidsbeleving, wat diverse auteurs doet concluderen dat deze vormen van onveiligheidsbeleving inmiddels in prevalentie de klassieke onveiligheidsbeleving overstijgen (zie bijv. Boers e.a. 2017; Brunton-Smith 2018; Roberts e.a. 2012). Dat geeft aanleiding te veronderstellen dat er niet alleen sprake is van een *fear drop*, maar minstens zozeer van een *fear change* (Eysink Smeets 2016).

Effecten

Een paar jaar geleden vroeg een vooraanstaand Brits criminoloog mij: ‘Why should the government try to reduce fear of crime? It is not in the business of providing happiness, isn’t it?’ Nee, inderdaad, de overheid is geen geluksfabriek (Swart 2001). Maar zou het zo kunnen zijn dat het maatschappelijk venijn van veiligheidsbeleving niet zozeer in het affectieve deel schuilt, maar in het conatieve? Want wat gaan mensen *doen* wanneer zij onveiligheid of risico’s daarop ervaren? Welke verschuivingen in gedrag heeft dat tot gevolg? Dat hoeft zeker niet alleen maar problematisch te zijn. Wie besluit om zijn 13-jarige dochter na

6 (1) percepties van de ontwikkeling van de criminaliteit, (2) gepercipieerde kans op slachtofferschap, (3) oordeel ten aanzien van het problematisch karakter van criminaliteit, (4) onveiligheidsgevoelens en (5) vermijdingsgedrag.

haar avondlijke sporttraining even op te gaan halen, om zo te voorkomen dat zij alleen door een donker sportpark terugfietst, vertoont strikt genomen een uiting van onveiligheidsbeleving (die we ook meten in onze monitoren), maar in een doorsneesituatie zal vrijwel niemand dat als een problematische vorm van veiligheidsbeleving beschouwen. Er zijn echter ook tal van (bewuste en onbewuste!) gedragsaanpassingen aangetoond die wel degelijk als onwenselijk voor zowel het individu als de samenleving als geheel kunnen worden beschouwd. Omdat zij bijvoorbeeld van invloed zijn op sociale interactie en sociale verhoudingen, op de keuze waar (en waar niet) te gaan wonen of recreëren, op politieke voorkeur en betrokkenheid of draagvlak voor beleid (zie bijv. Baker 2014; Hadzic e.a. 2017; Kiilakoski e.a. 2014; Näsi e.a. 2015). Wat vervolgens weer nieuwe reacties oproept (van andere burgers, maar ook van instituties of politiek), zodat een beleving van onveiligheid cascade-effecten in de samenleving teweeg kan brengen. Vreemd genoeg zit de aandacht voor dergelijke gevolgen aan de periferie van het onderzoeksgebied, sterker nog: wordt onderzoek daarnaar vaker *buiten* het gebied van *fear of crime studies* gedaan (in bijv. economie, toerismestudies, computer sciences) dan daarbinnen, waarbij de bevindingen het vakgebied maar mondjesmaat lijken te bereiken. Eysink Smeets e.a. (2017a) deden bijvoorbeeld een review van de empirische onderzoeksliteratuur over de impact van aanslagen in de westerse wereld sinds 2000. Zij vonden maatschappelijke effecten op zeven deelgebieden: (1) welbevinden, (2) vrijheid van beweging, (3) sociaal klimaat, (4) economie (waaronder toerisme), (5) criminaliteit (zoals in de vorm van *hate crimes*), (6) houding ten aanzien van bestuur, beleid en politiek, en (7) securitisering en burgerlijke vrijheden. Thans lopend onderzoek naar de conatieve dimensie van zowel traditionele criminaliteit als cybercrime laat een vergelijkbare diversiteit van gevolgen zien, zij het vaak in meer sluipende vorm (Eysink Smeets n.n.g.).

Meer inzicht in de effecten van (on)veiligheidsbeleving – en de daaraan ten grondslag liggende mechanismen – is ten slotte ook nodig om het denken ten aanzien van criminaliteitspreventie en burgerparticipatie verder te brengen. In de praktijk ligt daaraan vaak de denklijn ten grondslag dat burgers criminaliteit ‘natuurlijk’ erg vinden en ‘dus’ bereid zijn tot het bijdragen aan preventie. Deze denklijn is echter

zowel op theoretische als op empirische gronden niet zomaar houdbaar.

Beïnvloeding

Zoek in een wetenschappelijke database op 'crime reduction' en het levert honderden resultaten op. Zoek op 'fear reduction' (en 'crime') en het resultaat is slechts een handjevol hits. Een dergelijk beeld is ook zichtbaar in De Waards (2018) overzicht van meta-analyses van interventies op het gebied van criminaliteitspreventie en veiligheid. Slechts een enkele van de 364 studies besteedt ook aandacht aan het effect van de onderzochte interventie op veiligheidsbeleving. Ook wanneer verder wordt ingezoomd op het domein van *fear of crime studies* blijft de spoeling dun, met daarbij ook een onevenwichtige spreiding. Beschikbare studies richten zich vooral op effecten van *policing* of gebouwde omgeving, studies van interventies in het sociale domein of van 'integrale' interventies komen (nog) minder voor (Eysink Smeets e.a. 2018). Gevonden effecten zijn nogal eens 'gemengd', wat vermoedelijk – al dan niet mede – verklaard kan worden uit het verschijnsel dat interventies hun betekenis krijgen in het licht van de specifieke context, waardoor één en dezelfde interventie, afhankelijk van tijd en plaats, geheel tegenovergestelde effecten kan sorteren, een effect dat Weisburd e.a. (2011) *backfiring* noemden. Eysink Smeets e.a. (2010) wezen in dit licht op het belang van *congruentie* tussen de aard, toonzetting en intensiteit van veiligheidsinterventies en de ervaren 'buikpijn' van het publiek, een begrip waarmee zij een diep gevoeld probleembesef van het publiek aanduidden. Wanneer sprake is van discongruentie tussen interventie en probleembesef bestaat een reëel risico op het sorteren van een omgekeerd effect van wat wordt beoogd, zo stelden zij. Eysink Smeets e.a. (2017b) lieten zien dat dat risico niet louter denkbeeldig is. In hun studie van de effecten van de preventiecommunicatie rond de intensivering van de aanpak van woninginbraken maakten zij plausibel dat deze communicatie een belangrijke factor was in de achteruitgang van de veiligheidsbeleving (algemeen, in eigen buurt en in eigen huis) van het Nederlandse publiek rond 2013, zónder dat daarbij – zoals beoogd – een substantiële verbetering van preventiegedrag kon worden gemeten. Zij maakten daarbij tevens plausibel dat de communicatie – in

ieder geval tijdelijk – leidde tot veranderingen in zelfgerapporteerd slachtofferschap van met name poging tot inbraak.

Dergelijke mechanismen en effecten maken het kiezen van interventies een complexe aangelegenheid, die om grote zorgvuldigheid en precisie vraagt. Die precisie en zorgvuldigheid worden nog eens bemoeilijkt omdat het voor professionals lastig blijkt zich een adequaat beeld te vormen van de veiligheidsbeleving van het publiek: studies laten nogal eens zien dat professionals geneigd zijn het gevoel van *onveiligheid* van het publiek te overschatten en/of de ‘drivers’ daarvan niet goed te kunnen doorgronden (zie recent bijv. Burkhardt e.a. 2018). Vanwege deze complexiteit lijkt het verstandig beïnvloeding van veiligheidsbeleving te bezien vanuit het perspectief van *wicked problems* (Rittel & Weber 1973) met de daaraan verbonden beperkingen in de beïnvloedbaarheid én de daaraan te stellen eisen aan het proces waarlangs beleid of maatregelen worden getroffen.

Conclusies

Aandacht voor veiligheidsbeleving is meer nodig dan ooit, zo begon deze beschouwing. Actoren in het veiligheidsdomein willen daaraan ook invulling geven, maar weten niet goed hoe te werk te gaan. De criminologische subdiscipline van *fear of crime studies* zou hier een helpende hand kunnen reiken, maar beschikt deze dan zelf wel over de inzichten waar de veiligheidspraktijk zo’n behoefte aan heeft? Het is wellicht niet opwekkend, maar alles overziend moet die centrale vraag van deze beschouwing ontkennend beantwoord worden. De veiligheidspraktijk heeft behoefte aan inzicht in welke aspecten van veiligheidsbeleving vooral urgent zijn om te beïnvloeden. Inzicht in trends en gevolgen is daarvoor van belang, maar aan die vraagstukken heeft het onderzoeksdomein vooralsnog weinig aandacht besteed. Het veiligheidsveld is ook geholpen met inzicht in de *black box* van veiligheidsbeleving en – mede daardoor – in de manier waarop veiligheidsbeleving mogelijk beïnvloed kan worden. Ook daarop heeft de onderzoekstraditie van *fear of crime studies* echter vooralsnog weinig te bieden. Ten slotte ziet de veiligheidspraktijk zich geconfronteerd met een veranderend veiligheidslandschap, met daarin tal van nieuwe bedreigingen; het domein van *fear of crime studies* lijkt daarin echter nog nauwelijks te zijn meegegroeid: het richt zich nog vooral op de

‘veiligheidsbeleving van voorheen’. Dat alles bij elkaar zou een forse *wake-up call* voor het onderzoeksgebied moeten betekenen. Het is ongetwijfeld intellectueel interessant om in louter academische kring met elkaar te blijven debatteren over operationalisering of meting, of met net weer een verfijndere onderzoeksmethode het zoveelste onderzoek naar determinanten van veiligheidsbeleving uit te proberen. Maar voor een discipline die ambieert *impact* te hebben is het óók zaak inzichten te genereren die de samenleving helpen weer een stapje verder te komen op dit uitermate complexe terrein. Om het te zeggen met de woorden waarmee Sigrid Kaag haar Abel Herzberg-lezing over de angsten en onzekerheden in de samenleving afsloot: ‘Wees niet stil! Wij zijn met velen. Onze stem is nodig. Ons handelen is nodig.’ Het zou mooi zijn als óók het onderzoek en de onderzoekers op het gebied van veiligheidsbeleving zich door die oproep aangesproken voelen.

Literatuur

Baker 2014

D. Baker, ‘The effects of terrorism on the travel and tourism industry’, *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage* (2) 2014, afl. 2, <http://arrow.dit.ie/ijrtp>.

Bakker & De Graaf 2014

P.E. Bakker & P.B. de Graaf, *Towards a theory of fear management in the counterterrorism domain: A stocktaking approach*, Den Haag: International Center for Counter-Terrorism 2014.

Boers e.a. 2017

K. Boers, C. Walburg & K. Kanz, ‘Crime, crime control and criminology in Germany’, *European Journal of Criminology* (14) 2017, afl. 6, p. 654-678, <http://doi.org/10.1177/1477370817734432>.

Brunton-Smith 2018

I. Brunton-Smith, ‘Fear 2.0. Worry about cybercrime in England and Wales’, in: M. Lee & G. Mythen (red.), *The Routledge international handbook on fear of crime*, Oxon/New York: Routledge 2018, p. 93-105.

Burkhardt e.a. 2018

C. Burkhardt, N. Delgrande & P. Villettaz, 'Do police officers fear crime in the same way as the population? Results of a local police survey on insecurity and fear of crime in Switzerland', in: M. Lee & G. Mythen (red.), *The Routledge international handbook on fear of crime*, Oxon/New York: Routledge 2018, p. 282-298.

Carrington e.a. 2016

K. Carrington, R. Hogg & M. Sozzo, 'Southern criminology', *British Journal of Criminology* (56) 2016, afl. 1, p. 1-20.

Critcher 2016

C. Critcher, 'Commentary: Moral panics yesterday, today and tomorrow', in: V.E. Cree, G. Clapton & M. Smith (red.), *Revisiting moral panics*, Bristol: Policy Press 2016, p. xvii-xxxvi.

Eysink Smeets 2016

M. Eysink Smeets, 'On crime drop, crime change, fear drop and fear change', in: *European Society of Criminology* 2016, Munster 2016.

Eysink Smeets n.n.g.

M. Eysink Smeets, *Public reactions to crime and insecurity. Addressing the fears of crime of the 21st century*, Cardiff University (n.n.g.).

Eysink Smeets & Foekens 2018

M. Eysink Smeets & P. Foekens, 'The fear drop', in: M. Lee & G. Mythen (red.), *The Routledge international handbook on fear of crime*, Oxon/New York: Routledge 2018, p. 446-466.

Eysink Smeets & Van Thiel 2018

M. Eysink Smeets, & M. van Thiel, 'Waarom het criminologisch onderzoek naar veiligheidsbeleving een nieuwe impuls nodig heeft. En wat die impuls zou kunnen zijn', in: *Jaarcongres Nederlandse Vereniging voor Criminologie*, Leiden 2018, p. 59.

Eysink Smeets & Vollaard 2015

M. Eysink Smeets & B. Vollaard, 'Trends in perceptie van criminaliteit', *Tijdschrift voor Criminologie* (57) 2015, afl. 2, p. 229-241, <http://doi.org/10.5553/TvC/0165182X2015057002004>.

Eysink Smeets e.a. 2010

M. Eysink Smeets, H. Moors, K. van 't Hof & E. van den Reek Vermeulen, *Omgaan met de perceptie van overlast en verloedering. Een beknopt advies voor de bestuurspraktijk*, Tilburg: IVA 2010.

Eysink Smeets e.a. 2017a

M. Eysink Smeets, A. Boot & E. Sikkens, 'En wat is de impact?', in: M. van Duijn & M. Eysink Smeets (red.), *Veerkrachtig omgaan met aanslagen: een advies voor bestuurders*, Arnhem/Rotterdam: IFV/Hogeschool Inholland 2017, p. 23-32.

Eysink Smeets e.a. 2017b

M. Eysink Smeets, M. Jacobs, P. Foekens, J. Maessen & K. Schram, *Effecten van communicatie bij de aanpak van woninginbraken*, Amsterdam: LEV 2017.

Eysink Smeets e.a. 2018

M. Eysink Smeets, M. van Thiel & J. Zoutendijk, 'Reducing fear of crime: Can it be done? A review of the literature (preliminary findings)', in: *EuroCrim 2018 – Annual Conference of the European Society of Criminology*, Sarajevo 2018, p. 1-21.

Gabriel & Greve 2003

U. Gabriel & W. Greve, 'The psychology of fear of crime. Conceptual and methodological perspectives', *British Journal of Criminology* (43) 2003, p. 600-614, <http://doi.org/10.1093/bjc/azg600>.

Gouseti 2018

I. Gouseti, 'A construal-level approach to the fear of crime', in: M. Lee & G. Mythen (red.), *The Routledge international handbook on fear of crime*, Oxon/New York: Routledge 2018, p. 137-154.

Gouseti & Jackson 2016

I. Gouseti & J. Jackson, 'Construal-level theory and fear of crime', in: D. Chadee (red.), *Psychology of fear, crime and the media. International perspectives*, New York: Routledge 2016, p. 22-39.

Hadzic e.a. 2017

D. Hadzic, D. Carlson & M. Tavits, 'How exposure to violence affects ethnic voting', *British Journal of Political Science* 2017, p. 1-18, <http://doi.org/10.1017/S0007123417000448>.

Hale 1996

C. Hale, 'Fear of crime: A review of the literature', *International Review of Victimology* 1996, afl. 4, p. 79-150, <http://doi.org/10.1177/026975809600400201>.

Jackson & Gouseti 2012

J. Jackson & I. Gouseti, 'Fear of crime and the psychology of risk', in: G. Bruinsma & D. Weisburd (red.), *Encyclopedia of criminology and criminal justice*, New York: Springer-Verlag 2012, p. 1-11, <http://doi.org/10.2139/ssrn.2141537>.

Kaag 2018

S. Kaag, *Abel Herzberglezing 2018*, Amsterdam 2018.

Kiilakoski e.a. 2014

T. Kiilakoski, J. Nurmi & A. Oksanen, 'Coping with tragedy, reacting to an event: The case of the Jokela School shooting in Finland', *Young* (22) 2014, afl. 4, p. 345-360, <http://doi.org/10.1177/1103308814548107>.

LaGrange & Ferraro 1989

R.L. LaGrange & K.F. Ferraro, 'Assessing age and gender differences in perceived risk and fear of crime', *Criminology* (27) 1989, p. 697-720, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1745-9125.1989.tb01051.x>.

Lee & Ellis 2018

M. Lee & J.R. Ellis, 'Qualifying fear of crime', in: M. Lee & G. Mythen (red.), *The Routledge international handbook on fear of crime*, Oxon/New York: Routledge 2018, p. 155-169.

Lee & Mythen 2018

M. Lee & G. Mythen (red.), *The Routledge international handbook of fear of crime*, Oxon/New York: Routledge 2018, <https://online.vitalsource.com/#/books/9781317311072/cfi/6/22!/4/20@0:19.5>.

Näsi e.a. 2015

M. Näsi, P. Räsänen, J. Hawdon, E. Holkeri & A. Oksanen, 'Exposure to online hate material and social trust among Finnish youth', *Information Technology & People* (28) 2015, afl. 3, p. 607-622, <http://doi.org/10.1108/ITP-09-2014-0198>.

Richards & Lee 2018

K. Richards & M. Lee, 'Beyond moral panic', in: M. Lee & G. Mythen (red.), *The Routledge international handbook on fear of crime*, Oxon/New York: Routledge 2018, p. 106-120.

Rittel & Weber 1973

H. Rittel & M. Weber, 'Dilemmas in a general theory of planning', *Policy Sciences* 1973, afl. 4, p. 155-169.

Roberts e.a. 2012

L.D. Roberts, D. Indermaur & C. Spiranovic, 'Fear of cyber-identity theft and related fraudulent activity', *Psychiatry, Psychology and Law* (20) 2012, afl. 3, p. 315-328, <http://doi.org/10.1080/13218719.2012.672275>.

Skogan 2011

W.G. Skogan, 'Trends in crime and fear: Lessons from Chicago, 1994-2003', *Emotions, Crime and Justice* 2011, p. 101-122.

Smulders 2015

I. Smulders, *Twitterende wijk-agenten. Over de invloed van gain en loss frames in tweets van wijk-agenten op de veiligheidsperceptie van burgers* (diss. Nijmegen), 2015.

Spalek & Davanna 2018

B. Spalek & T. Davanna, 'Countering fears of terrorism. Policing and community relations', in: M. Lee & G. Mythen (red.), *The Routledge international handbook on fear of crime*, Oxon/New York: Routledge 2018, p. 272-281.

Spithoven 2014

R. Spithoven, 'Een terughoudende praktijk. Over de praktische vraagtekens bij het bestrijden van onveiligheidsgevoelens', *Tijdschrift voor Veiligheid* 2014, afl. 3, p. 3-20.

Spithoven 2017

R. Spithoven, *Keeping trouble at a safe distance. Unravelling the significance of 'the fear of crime'*, Den Haag: Eleven International Publishing 2017.

Swart 2001

C.J. Swart, *De overheid is geen geluksfabriek*, Den Haag: Raad voor Verkeer en Waterstaat 2001.

Vanderveen 2006

G. Vanderveen, *Interpreting fear, crime, risk and unsafety. Conceptualisation and measurement*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2006.

De Waard 2018

J. de Waard, *What works? A systematic overview of recently published meta evaluations/ synthesis studies within the knowledge domains of situational crime prevention, policing, and criminal justice interventions, 1997-2018*, 2018, <http://doi.org/10.13140/RG.2.2.31254.86089>.

Weisburd e.a. 2011

D. Weisburd, J.C. Hinkle, C. Famega & J. Ready, 'The possible "backfire" effects of hot spots policing: An experimental assessment of impacts on legitimacy, fear and collective efficacy', *Journal of Experimental Criminology* 2011, afl. 7, p. 297-320, <http://doi.org/10.1007/s11292-011-9130-z>.

Hét gevoel van onveiligheid bestaat niet

Lonneke van Noije en Jurjen Iedema*

Een eenzame fietstocht na een avondje uit, nieuws over terreurdreiging, autopech in een stevige onweersbui, opgewonden jongeren rond een parkbankje, een postbode aan de deur wanneer je geen pakje verwacht, hand in hand in een conservatieve buurt. Zoals dé Nederlander en dé burger niet bestaan, bestaat ook hét gevoel van onveiligheid niet. Vanderveen (2006) stelt dan ook dat het geen zin heeft om uitspraken te willen doen over het gevoel van veiligheid, maar dat onderzoek zich moet beperken tot een specifiek element van de veiligheidsbeleving. Pleysier (2010) pleit ervoor om in het wetenschappelijke discours niet meer te spreken van het populaire, maar onduidelijke ‘onveiligheidsgevoel’, maar van ‘angst voor criminaliteit’. Toch is het hét algemene gevoel van onveiligheid dat door beleidsmakers in de gaten wordt gehouden met de standaardvraag die al jaren in de opeenvolgende Veiligheidsmonitors wordt gebruikt: ‘Voelt u zich wel eens onveilig?’ Deze algemene vraagstelling geeft de stand van zaken weer van het onbehagen dat Nederlanders in relatie tot veiligheid ervaren. Bij sommigen kan dit onbehagen wijzen op persoonlijke angst om slachtoffer te worden, anderen drukken hiermee misschien uit dat criminaliteit volgens hen te vaak voorkomt in hun buurt, weer anderen kunnen het over de veiligheidssituatie in Nederland hebben en of deze situatie door onze overheid adequaat wordt aangepakt. In deze bijdrage stellen we ons de vraag of deze indicator niet te veelomvattend en daarmee weinig betekenisvol en richtinggevend is, en stellen we angst voor slachtofferschap als alternatief voor. Van beleid mag worden verwacht dat het *ten minste* de ernstigste problematiek probeert te verlichten. Dat impliceert dat de prioriteit niet zou moeten liggen bij de aanpak van gevoelens van onveiligheid die

* Dr. L. van Noije is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Sociaal en Cultureel Planbureau te Den Haag. Dr. J. Iedema is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Sociaal en Cultureel Planbureau te Den Haag. Dit artikel is een gedeeltelijke bewerking van het SCP-rapport *Achtervolgd door angst* (Van Noije & Iedema 2017).

incidenteel zijn of van inschattingen of meningen van mensen die eigenlijk niet bang zijn. Angst voor slachtofferschap raakt volgens ons directer aan de ernst van de problematiek, omdat deze angst niet zomaar een perceptie, mening of zorg is, maar een negatieve emotie die ontstaat doordat mensen zich daadwerkelijk bedreigd voelen. Hiermee sluiten we aan bij de internationale literatuur die *fear of crime* centraal stelt in onderzoek en beleid ten behoeve van subjectieve sociale veiligheid.

Voor een deel van de mensen zal angst gegrond zijn in een reële dreiging waarmee ze worden geconfronteerd. De angst is dan functioneel als waarschuwingssignaal voor gevaar (Goffman 1971). Hier zijn maatregelen gericht op het verbeteren van de veiligheidsbeleving weinig zinvol, mogelijk zelfs contraproductief als de dreiging zelf niet wordt bestreden. Maar ook disfunctionele angst kan voorkomen onder deze groep. We spreken van disfunctionele angst wanneer de angst de persoon niet beschermt, maar slechts belast. Dat is het geval wanneer van een reële dreiging geen sprake is. Het is deze disfunctionele angst waar beleid gericht op de veiligheidsbeleving meerwaarde kan hebben. Het is dan wel nodig deze emotie te herkennen tussen alle andere uitingen van subjectieve onveiligheid.

Om meer zicht te krijgen op nut en noodzaak van specificatie van de veiligheidsbeleving in onderzoek en beleid, laten we in deze bijdrage empirisch zien in hoeverre onveiligheidsbeleving uit uiteenlopende verschijnselen kan bestaan. Wij verwachten dat niet elk gevoel van onveiligheid ook betekent dat men bang is om slachtoffer te worden. Hierna toetsen we daartoe de onderlinge samenhang tussen verschillende theoretisch relevante concepten, waaronder angst voor slachtofferschap en het algemene gevoel van onveiligheid, door middel van factoranalyse. Als deze samenhang groot is, is de eigenheid en daarmee de toegevoegde waarde van een specifieke focus op angst voor slachtofferschap lager, en omgekeerd. Aansluitend gaan we na hoe de verkregen dimensies van veiligheidsbeleving zich in de praktijk groeperen tot verschillende typen veiligheidsbeleving. Ten slotte beschrijven we welke bevolkingsgroepen relatief vaak met welk type beleving te maken hebben, en welke rol angst voor slachtofferschap daarbij speelt.

Een conceptuele inventarisatie

Omdat het doel van dit artikel is om onveiligheidsbeleving conceptueel te ontrafelen, en relevante verschijningsvormen empirisch te identificeren zonder ze te verklaren, concentreren we ons hier op een theoretische inventarisatie van concepten. De omvangrijke internationale literatuur die *fear of crime* poogt te verklaren, laten we hier dan ook achterwege.

Persoonlijk of maatschappelijk?

Dreiging kan op verschillende niveaus worden waargenomen, wat leidt tot een eerste onderverdeling van het koepelbegrip onveiligheidsbeleving. Mensen kunnen vrezen voor een bedreiging in de persoonlijke levenssfeer of juist bezorgd zijn over criminaliteit als maatschappelijk probleem (Fürstenberg 1971). De beleving van onveiligheid als maatschappelijk probleem kan worden geduid vanuit twee dominante paradigma's in de *fear of crime*-literatuur: het rationalistische paradigma en het symbolische paradigma. Volgens het rationalistische paradigma vertaalt bezorgdheid over de ontwikkeling van criminaliteit in de samenleving zich in een (rationele of cognitieve) inschatting van de eigen persoonlijke risico's in deze samenleving. Dit zou vervolgens – naast andere risicofactoren op individueel en contextniveau – bepalend zijn voor de mate van angst die mensen ervaren (Hale 1996; Vanderveen 2006; Wilcox Rountree & Land 1996).

Het symbolische paradigma gaat ervan uit dat onveiligheidsgevoelens een uiting zijn van een breder onderliggend onbehagen en onzekerheid over maatschappelijke ontwikkelingen als globalisering, immigratie of economische neergang (Jackson 2006; Garofalo & Laub 1978; Wilcox Rountree & Land 1996). Criminaliteit staat daarbij symbool voor de morele koers die de samenleving is ingeslagen (Elchardus e.a. 2008; Jansen e.a. 2008). Voor dit vagere onbehagen introduceerde Figgie (1980) de term 'vormloze angst' (*formless fear*).

In de beleving van onveiligheid als maatschappelijk probleem kruisen de wegen van het rationalistische en het symbolische paradigma. Deze worden soms gepresenteerd als rivaliserende paradigma's (bijv. Elchardus e.a. 2008). Wij zien ze echter als aanvullend, omdat ze verschillende vormen van onveiligheidsgevoelens verklaren: waar het onderzoeksobject van het rationalistische paradigma angst voor feite-

lijk slachtofferschap is – ook het doelconcept van de voorliggende studie –, is het onderzoeksobject van het symbolische paradigma een vager gevoel van onbehagen met de maatschappij in het algemeen.

Affectief of cognitief?

Een tweede en veel gehanteerde onderverdeling binnen de rationele benadering van onveiligheidsbeleving is die tussen cognitie en affectie. Volgens Fattah en Sacco (1989, p. 206) is veiligheidsbeleving een attitude die betrekking heeft op ‘ways of thinking, feeling and acting’ en moeten een affectieve, cognitieve en conatieve modaliteit worden onderscheiden. Omdat de conatieve modaliteit (gedrag) de fysieke uitdrukking is van de mentale cognitieve en affectieve processen, laten we deze voor nu buiten beschouwing.

Los van enige emotie kunnen mensen denken dat er in een bepaalde situatie veel en/of ernstige criminaliteit voorkomt, bijvoorbeeld omdat er veel achterstallig onderhoud in de wijk is, omdat er veel vreemde figuren rondlopen, omdat er een bericht in de krant heeft gestaan of omdat ze zelf slachtoffer zijn geworden. Deze (cognitieve) risicoperceptie kan een onderschatting, een overschatting of een reële schatting van het feitelijke veiligheidsrisico zijn. Empirisch onderzoek naar *fear of crime* laat bij herhaling zien dat het cognitieve aan het affectieve voorafgaat (bijv. Ferraro 1995; Ferraro & LaGrange 1987; Nonnenmacher 2007; Oppelaar & Wittebrood 2006; Warr 2000; Wilcox Rountree & Land 1996; Wyant 2008). Dit wil zeggen dat angst voor criminaliteit voor een deel wordt bepaald door de perceptie die mensen van het risico hebben.

Deze risicoperceptie bestaat naast de gepercipieerde kans uit de gepercipieerde ernst van de gevolgen, een persoonlijke waardering die voor iedereen anders uitpakt en dus ook niet objectief kan worden vastgesteld (Warr 2000). De interactie tussen de (cognitieve) inschatting van de kans enerzijds en die van de ernst anderzijds kan verklaren waarom sommige mensen relatief veel angst hebben terwijl de kans dat zij slachtoffer worden relatief klein is (zoals vrouwen). Dit wordt wel de *fear-victimization*-paradox genoemd. De kans is voor hen misschien niet zo groot, maar de impact van het slachtofferschap mogelijk des te groter. In het geval van vrouwen geldt bijvoorbeeld dat ze zich moeilijker fysiek kunnen verweren tegenover een man en ze daarbij vaak in het achterhoofd hebben dat een agressor niet alleen uit is op

materieel gewin, maar ook seksueel geweld kan gebruiken (Ferraro 1996; Van Noije 2012). Ook kunnen sommige mensen bij gelijke kans angstiger zijn voor inbraak omdat zij nooit meer zorgeloos alleen thuis kunnen blijven, terwijl de zaak voor anderen is afgedaan zodra de verzekeraar heeft uitgekeerd.

Hieruit kan worden afgeleid dat niet alleen onderscheid moet worden gemaakt tussen angst als affectieve vorm van veiligheidsbeleving en risicoperceptie als cognitieve vorm, maar daarbinnen ook tussen de ingeschatte kans op en de ingeschatte ernst van de gevolgen van slachtofferschap.

Data

Deze bijdrage maakt gebruik van de enquête Emancipatie-opinies (EMOP) 2012, die het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ontwikkelde. Hierin werd eenmalig een uitgebreide module over veiligheidsbeleving opgenomen. MarketResponse Nederland B.V. verzamelde de gegevens onder een panel van Nederlanders van 16 jaar en ouder tussen begin mei en begin juni 2012. Met een respons van 49% vulden 2.619 respondenten de vragenlijst online (cawi, N=2.098) of schriftelijk in (papi, N=521). De data zijn gewogen naar sekse, leeftijd, opleidingsniveau en internetgebruik.¹ De data zijn inmiddels zes jaar geleden verzameld en daarmee niet geschikt om als 'thermometer' van de actuele veiligheidsbeleving te worden gebruikt. Het doel van de huidige studie is om relaties tussen concepten en individuele achtergrondkenmerken bloot te leggen, die veel minder tijdgebonden zijn. Verschillende internationale studies hebben zich beziggehouden met het verbeteren van surveyonderzoek naar angst voor slachtofferschap. Deze studies bekritiseren het gebruik van algemene vragen waarin naar abstracte en hypothetische gevoelens wordt gevraagd (Farrall e.a. 1997; Fattah & Sacco 1989; Gray e.a. 2008; Hale 1996; LaGrange e.a. 1992; Wilcox Rountree 1998; Wilcox Rountree & Land 1996). Abstracte vragen verwijzen heel algemeen of überhaupt niet naar slachtofferschap van criminaliteit (zoals 'Voelt u zich wel eens onveilig?'). Hierdoor bestaat de kans dat dergelijke vragen betrekking hebben op

1 Een gedetailleerde onderzoekstechnische verantwoording van EMOP'2012 is te vinden op www.scp.nl.

symbolische gevoelens van onveiligheid, zoals zojuist besproken. Ook verhindert de algemeenheid van de vraagstelling het om respondenten met elkaar te vergelijken, omdat hun interpretatie van de (niet-gespecificeerde) dreiging sterk uiteen kan lopen. Om angst voor slachtofferschap te bevragen heeft het daarom de voorkeur om naar specifieke misdrijven te verwijzen, zodat mensen zich een duidelijk beeld en hetzelfde beeld voor de geest kunnen halen. Daarmee wordt erkend dat angst een reactie is op een echte of veronderstelde dreiging, terwijl een gevoel van onveiligheid ook een mentaliteit of een houding uit voorzorg zonder enige dreiging kan zijn (Hale 1996). Om hypothetische vragen te voorkomen wordt aangeraden naar daadwerkelijke angstervaringen in het verleden te vragen. Wanneer niet expliciet naar een feitelijke ervaring wordt gevraagd, vertrouwen mensen bij het invullen van een enquête al gauw op algemene kennis en ideeën ten aanzien van criminaliteit en hun bezorgdheid daarover, waardoor de relatief schaarse incidenten van daadwerkelijke angstbeleving in het dagelijks leven al gauw worden overschat (Gray e.a. 2008; Farrall e.a. 1997). We vragen respondenten daarom om zich voor de geest te halen of ze in de afgelopen twaalf maanden angst hebben ervaren.² Hiermee verkleinen we de kans op antwoorden op basis van een hypothetische angstbeleving; daarbij doet vanzelfsprekend niet ter zake of het gevreesde slachtofferschap al dan niet hypothetisch was. Op basis van de aanbevelingen in de internationale *fear of crime*-literatuur ontwikkelden we daarom de volgende vraagformulering:

Hieronder ziet u verschillende vormen van geweld en/of agressie. In welke mate hebt u zich in de afgelopen twaalf maanden angstig gevoeld, omdat u slachtoffer zou kunnen worden van [een van acht verschillende misdrijven]?^{3,4}

- 2 Mogelijk weerhoudt de gevoeligheid van het onderwerp mensen ervan hun angst bloot te geven in een enquête; vooral onder mensen die bang zijn voor huiselijk geweld is het risico van onderrapportage reëel.
- 3 In de introductie van de vragen naar angst is onder andere benadrukt dat het om het eigen slachtofferschap van geweld of agressie gaat, niet om dat van dierbaren en ook niet om angst voor andere veiligheidsrisico's, zoals brand of ziekte.
- 4 Deze module is ontwikkeld door het SCP in samenwerking met Katia Begall, toenmalig aio sociologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. De module is ter validatie voorgelegd aan drie deskundigen: prof. dr. Renée Römken, dr. Diederik Cops en dr. Karin Wittebrood. Voordat EMOP'12 werd afgenomen, is de module aan een pretest onderworpen, door middel van zowel acht kwalitatieve cognitieve interviews (45 minuten per interview) als vijftig online enquêtes. Dit werd uitgevoerd door TNS NIPO.

Behalve het algemene gevoel van onveiligheid en acht items voor angst voor acht delicten, bevat de module informatie over de (cognitieve) risicoperceptie, in de vorm van acht items voor de perceptie van de kans op slachtofferschap van dezelfde acht delicten en acht items voor de ingeschatte ernst van de gevolgen ervan. In deze analyse gebruiken we daarnaast zeven items voor situationele onveiligheidsgevoelens (op specifieke locaties) en twee items voor de impact van angst op gevoel en op gedrag.⁵

Empirische dimensies van onveiligheidsbeleving

Volgens EMOP'12 voelde een kleine 24% zich in 2012 behoorlijk of heel erg angstig (score 4 of 5 op vijfpuntsschaal), ruim 10 procentpunten of een derde minder dan het aandeel mensen dat zich toen wel eens onveilig voelde (35%).⁶ Dit is al een eerste indicatie dat we met verschillende verschijnselen te maken hebben, maar in hoeverre zijn deze concepten nu wel of niet van elkaar te onderscheiden? Als een buurtbewoner zegt zich wel eens onveilig te voelen, betekent dit dan ook dat hij angstig is om slachtoffer te worden, of denkt hij alleen dat de kans daarop groot is? Als iemand de kans op inbraak groot schat, of de ernst van de gevolgen ervan, ervaart hij dan ook angst? Dit beantwoorden we met verkennende factoranalyse, die toetst in hoeverre mensen vragen naar de verschillende aspecten van onveiligheidsbeleving op vergelijkbare wijze beantwoorden. Vragen die samen een factor vormen, hangen onderling sterker samen dan met items die tot andere factoren behoren, en meten eenzelfde onderliggend verschijnsel. Als angst voor slachtofferschap tot een andere factor behoort dan het algemene gevoel van onveiligheid, hebben we reden om aan te nemen dat het om andersoortige verschijnselen gaat en dat angst voor slachtofferschap onder Nederlanders niet met de standaardvraag naar algemene onveiligheidsgevoelens in kaart kan worden gebracht. De 34 indicatoren van onveiligheidsbeleving (zie tabel 1 in de bijlage van dit artikel) die we in deze analyse hebben gestopt, blijken samen zes clusters (of factoren) te vormen. Dit betekent dat onze 34 vragen

5 Voor de precieze operationalisatie achter deze items verwijzen we naar Van Noije en ledema (2017).

6 Deze 34% volgens EMOP'12 is een zeer goede benadering van de 37% die in 2012 in de landelijke Veiligheidsmonitor van het CBS aangaf zich wel eens onveilig te voelen.

niet uitwisselbaar zijn en niet allemaal eenzelfde onderliggend verschijnsel van veiligheidsbeleving meten; evenmin meten ze allemaal een eigen uniek verschijnsel. We hebben te maken met zes verschillende vormen van veiligheidsbeleving, die we nu inhoudelijk zullen duiden.

De eerste factor onderscheidt de *impact* van angst voor slachtofferschap van alle andere aspecten van de veiligheidsbeleving, ook van de angst zelf. Mensen met een sterke angst voor slachtofferschap zeggen dus niet altijd ook een hogere impact van die angst te ervaren op hoe ze zich dagelijks voelen en gedragen, en vice versa.

De tweede, derde en vierde factor vallen eenduidig samen met respectievelijk de angst voor, de gepercipieerde kans op en de gepercipieerde ernst van slachtofferschap van misdrijven. Dit impliceert ten eerste dat mensen die angstig zijn voor slachtofferschap van een bepaald misdrijf ook geneigd zijn angstiger te zijn voor andere misdrijven. Ten tweede zijn mensen die de kans op slachtofferschap hoog inschatten, geneigd om ook de kans op slachtofferschap van andere misdrijven hoger in te schatten. Ten derde zijn mensen die denken dat ze niet gemakkelijk over slachtofferschap heen zouden komen, geneigd om ook slachtofferschap van andere misdrijven als ernstiger in te schatten.

De vijfde factor, met zwakkere factorladingen,⁷ combineert angst voor en de kans op slachtofferschap voor enerzijds *inbraak* en anderzijds *geweld door bekenden*. Beide typen misdrijven spelen zich in de persoonlijke omgeving van het slachtoffer af, fysiek in het geval van inbraak en sociaal in het geval van daders uit eigen kring. Dat kan verklaren waarom de angst voor deze misdrijven wél samenhangt met een hogere inschatting van de kans erop: op bekend terrein kunnen mensen doorgaans meer vertrouwen op eerdere ervaringen.

In de zesde en laatste factor zijn angstige gevoelens op specifieke locaties vertegenwoordigd. Het gaat vooral om publieke ruimten in het donker, waarvan iets dreigends uitgaat. Toch kan de (semi)publieke ruimte ook overdag of het eigen huis 's avonds een angstig gevoel opwekken. Deze locaties hangen wel samen met het algemene gevoel

7 Reductie van het aantal factoren van zes naar vijf leidt niet tot het wegvallen van deze factor. Omdat de factor staande blijft en vanwege de inhoudelijke consistentie, vermelden we hem afzonderlijk ondanks zwakke factorladingen.

van onveiligheid, maar niet met de vrees voor persoonlijk slachtoffer-schap.

Deze factoranalyse leidt tot twee conclusies. Ten eerste dat er een onderscheid gemaakt moet worden tussen de affectieve en cognitieve dimensies van veiligheidsbeleving, waar de literatuur ons al op wees. De mate waarin mensen een mogelijk misdrijf als waarschijnlijk dan wel ernstig *inschatten*, zegt weinig over de emotie angst die ze daarbij ervaren.

Ten tweede geeft deze analyse een bevestigend antwoord op onze onderzoeksvraag of angst voor slachtofferschap fundamenteel verschilt van de gevoelens van onveiligheid waardoor mensen in onze kere situaties bevangen kunnen raken. Dit verschil herkennen we in onderscheid dat voor het eerst door Figgie (1980) werd gemaakt tussen vormloze angst en concrete angst. Fattah (1993) definieert deze vormloze angst als een non-specifieke angst over veiligheid in en rond het huis, in de buurt en in de bredere gemeenschap, waar we de zesde factor met items over het algemene en situationele gevoel van onveiligheid in herkennen. Concrete angst is volgens hem angst voor slachtofferschap van een specifiek misdrijf (Fattah 1993, p. 46; zie ook Taylor & Hale 1986), conform onze tweede factor. Vooralsnog ondersteunt deze analyse de conclusies uit eerdere SCP-focusgroepen (Den Ridder e.a. 2010, p. 14-22), dat mensen zich in bepaalde onprettige situaties bewust worden van de mogelijke gevaren om hen heen, waarvoor ze niet per se bang zijn, maar waardoor ze zich wel waakzaam opstellen.

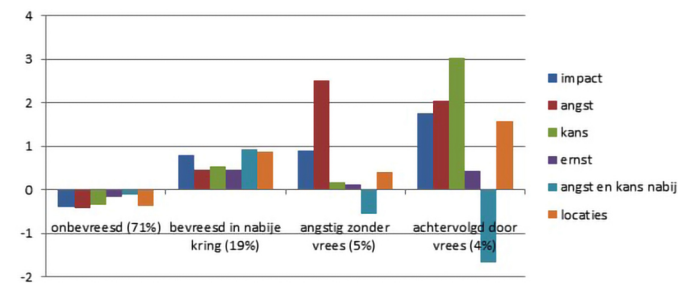
Typologie van veiligheidsbeleving

Sommige mensen snellen in het donker naar huis, terwijl andere de rust van de avond juist opzoeken voor een meditatieve wandeling. Sommigen zullen zich na een inbraak niet meer thuis voelen in hun eigen huis, terwijl anderen het relativeren tot vervangbaar materieel bezit. Ieders persoonlijke veiligheidsbeleving is een mix van bestanddelen. In deze paragraaf gaan we na of mensen zijn te groeperen volgens deze specifieke mix. *Latenteklassenanalyse*⁸ laat zien of zich verschillende groepen mensen aftekenen op basis van hun antwoord-

8 Met latenteklassenanalyse kun je in een populatie groepen van mensen vinden op basis van hun kenmerken op een aantal variabelen. 'Latente klassen' zijn 'verborgen groepen'; mensen binnen een groep lijken op elkaar en verschillen van mensen in andere groepen.

patronen op de zes dimensies van veiligheidsbeleving die zojuist onderscheidend bleken. We laten ten slotte met multinomiale logistische regressie zien wie de mensen in deze groepen zijn op basis van hun sociaal-demografische achtergrondkenmerken.

Figuur 1 Gemiddelden van de vier latente klassen van onveiligheidsbeleving op de onderliggende factoren

Bron: SCP (EMOP'12)

Vier groepen veiligheidsbelevers

Er tekenen zich vier groepen mensen af die duidelijk van elkaar verschillen in de wijze waarop ze veiligheid beleven.⁹ Figuur 1 toont hoe de vier groepen scoren op de zes factoren van onveiligheidsbeleving. Groep 1 scoort op alle onderdelen bovengemiddeld gunstig: deze mensen hebben de minste angst voor slachtofferschap, ervaren daar de minste dagelijkse impact van, ze achten het onwaarschijnlijk dat ze slachtoffer worden, ze schatten in dat ze goed over de gevolgen van een misdrijf heen zouden komen, en ze voelen zich nauwelijks onveilig op specifieke locaties. We noemen deze groep *onbevreesd*. We kiezen voor de term 'vrees', omdat hierin niet alleen de emotie angst besloten ligt, maar het woord ook een verwachting over het risico impliceert. Daarmee combineert deze term de affectieve veiligheidsbeleving met de cognitieve; groep 1 scoort op beide zeer gunstig. Deze onbevreesden zijn met 71% veruit in de meerderheid.

⁹ Het onderscheiden van extra groepen leidt niet tot een significante verbetering van het model.

Groep 2 scoort op alle onderdelen gematigd. Ze ervaren een beetje angst, zijn zich bewust van een zekere kans op slachtofferschap en erkennen dat slachtofferschap erg zou zijn, maar alles binnen grenzen. Groep 2 is de enige groep waarvoor de impact van angst de angst zelf lijkt te overstijgen. Mogelijk houdt dit verband met de door deze groep relatief hoge ervaren angst en kans op geweld in de nabijheid, hetzij inbraak, hetzij geweld door bekenden (factor 5). Omdat het hier om emotioneel ingrijpend geweld gaat, is goed te begrijpen dat zij relatief veel impact op het dagelijks leven ervaart. We duiden deze groep aan als *bevreesd in nabije kring*. Het gaat om een aanzienlijke groep van 19%.

Groep 3 is een kleine groep (5%), die wordt gekenmerkt door een opvallend sterke angst voor slachtofferschap, waarvan men ook een behoorlijke dagelijkse impact ondervindt. Deze angst valt des te meer op gezien de lage scores op andere aspecten van onveiligheidsbeleving. De angst lijkt dan ook niet ingegeven door een hoge risicoperceptie: deze mensen hebben niet het idee dat hun slachtofferschap reëel of ernstig is. Ook lijken de angstgevoelens los te staan van locaties waar ze zich onveilig voelen. We benoemen deze groep als *angstig zonder vrees*.

De laatste groep, groep 4, kenmerkt zich door de hoogste scores op vrijwel alle aspecten van subjectieve onveiligheid en kan als spiegelbeeld van groep 1 worden gezien.¹⁰ Deze groep ervaart weliswaar iets minder angst dan groep 3, maar deze angst achtervolgt hen wel aanzienlijk in hun dagelijks leven. Deze mensen voelen zich ook regelmatig onveilig op bepaalde locaties. Bovenal valt deze groep op door het feit dat ze hun mogelijke slachtofferschap als zeer waarschijnlijk inschatten. Ze vrezen daarentegen expliciet niet dat ze slachtoffer worden in nabije kring, van bekenden of inbrekers. Niet de persoonlijke omgeving, maar de publieke ruimte lijkt dus aanleiding te geven voor de angst, de risicoperceptie en een gevoel van onveiligheid. Deze groep, die wordt aangeduid met *achtervolgd door vrees*, is met 4% de kleinste.

¹⁰ Bij de hoge onveiligheidsbeleving van mensen in de groepen 3 en 4 is het goed om te bedenken dat een klein deel van hen mogelijk lijdt aan een angststoornis (zo'n 2% van de Nederlanders had in het voorgaande jaar agorafobie of een gegeneraliseerde angststoornis (De Graaf e.a. 2010)). Deze mensen ervaren meer angst, zonder dat de bron daarvoor bij sociale onveiligheid hoeft te liggen.

Wie zijn de mensen achter deze vier typen?

Nu bekend is welke vier varianten van onveiligheidsbeleving onder de Nederlandse bevolking voorkomen, kunnen we bekijken welke mensen erachter schuilgaan. In welke mate hangt de onveiligheidsbeleving van mensen samen met sociaal-demografische kenmerken of met kenmerken van de buurt waarin ze wonen?¹¹ Volgens de in de *fear of crime*-literatuur dominante gelegenheidstheorie (Cohen & Felson 1979) zijn sociaal-demografische en buurtkenmerken niet de enige risicofactoren voor angst voor slachtofferschap, maar hebben ze wel grote invloed op de mate waarin mensen zich kwetsbaar voelen, omdat ze (1) een aantrekkelijk dan wel (2) weerloos slachtoffer denken te zijn (bijv. vrouwen, ouderen, weinig draagkrachtigen) (Killias 1990), óf op de mate waarin ze zich (3) blootgesteld voelen aan potentiële daders (bewoners van een probleembuurt; jongeren tijdens uitgaan). Onze analyse laat zien dat vrouwen een kleinere kans hebben dan mannen om te behoren tot de grote groep mensen die *onbevreesd* door het leven zeggen te gaan. Deze groep bevat minder vaak mensen met een religieuze levensovertuiging. Mensen die op de PVV of de SP dachten te gaan stemmen, of die dachten niet te gaan stemmen, hebben (vergeleken met de referentiegroep van VVD-stemmers) eveneens een kleinere kans om onbevreesd door het leven te gaan. Zie voor de resultaten tabel 2 in de bijlage bij dit artikel.

De kans om tot de gematigde groep *bevreesd in nabije kring* te behoren, is groter voor vrouwen dan voor mannen. Daarnaast zijn mensen in deze groep vaker religieus en verwachten ze vaker op de SP of niet te stemmen dan op de VVD te stemmen.

Het opleidingsniveau is bepalend voor de kans om tot de groep *angstig zonder vrees* te worden gerekend: hogeropgeleiden maken minder vaak deel uit van deze groep dan lageropgeleiden. Daarnaast hebben mensen die in een huurwoning wonen een grotere kans om tot deze groep te behoren.

De vierde en laatste groep mensen die worden *achtervolgd door vrees* kenmerkt zich door een grotere kans voor vrouwen dan mannen, een grotere kans voor mensen zonder werk en een grotere kans voor mensen met een PvdA-stemvoorkeur (vergeleken met VVD-stemmers).

11 Een uitvoerige operationalisatie van onder meer deze sociaal-demografische en buurtkenmerken is te vinden in Van Noije en Iedema (2017).

Al met al zien we dat de kenmerken sekse, religiositeit, stemvoorkeur en opleidingsniveau het sterkst samenhangen met de wijze waarop veiligheid wordt beleefd. Leeftijd, seksuele gerichtheid en de zorg voor inwonende minderjarige kinderen zijn hiervoor niet of nauwelijks onderscheidend. Vrouwen zijn vaker angstig dan mannen, en deze angst gaat altijd gepaard met een hogere (cognitieve) risicoperceptie en met onveiligheidsgevoelens op specifieke locaties (groepen 2 en 4). Als angst niet samengaat met een hoge risicoperceptie (groep 3), is er geen verschil tussen de seksen. Daarmee lijken vrouwen dan ook vaak een aanleiding voor hun angst te zien.

Het tegenovergestelde zien we voor het verschil tussen lager- en hogeropgeleiden. Juist bij angst voor slachtofferschap die niet met een hoge risicoperceptie gepaard gaat, en dus puur affectief is, loopt de veiligheidsbeleving van beide groepen uiteen (groep 3). Lageropgeleiden hoeven minder dan hogeropgeleiden een aanleiding te ervaren om toch angstig te zijn. Voor religieuze groepen lijken risico's die ze in de nabije omgeving zien doorslaggevend voor hun onveiligheidsbeleving en de angst die ze daarbij ervaren (groep 2).

Tot slot: een alternatieve leidraad voor beleid

Mensen die bang zijn geweest voor slachtofferschap van specifieke misdrijven voelen zich niet noodzakelijk onveilig, en andersom, zo heeft onze analyse laten zien. Ook schatten deze mensen de kans op of de ernst van dit slachtofferschap niet per se hoog in, en andersom, en hoeven ze in het dagelijks leven geen last van de angst te ervaren. Wel blijkt angst voor slachtofferschap nauw verbonden met de gepercipieerde kans erop, mits het gaat om slachtofferschap in de persoonlijke sfeer. Dit impliceert dat mensen zonder reden bang kunnen zijn voor het onbekende, maar veel minder vaak 'zomaar' bang zijn voor het bekende.

Daarentegen blijkt het algemene gevoel van onveiligheid, waarvan theoretisch niet valt te beredeneren welke betekenis dit voor mensen heeft, samen te hangen met angstgevoelens op bepaalde publieke locaties en in specifieke situaties. In het onderscheid tussen dit gevoel van onveiligheid in de publieke ruimte en de angst voor specifieke misdrijven is het onderscheid herkenbaar tussen 'vormloze angst' (Fattah 1993; Figgie 1980) of bezorgdheid (Taylor & Hale 1986) over

veiligheid rond het huis, de buurt en de bredere gemeenschap en een concrete of acute angst voor een specifiek misdrijf. Dit onderscheid levert empirische steun voor het nut het algemene gevoel van onveiligheid (en de standaardvraag 'Voelt u zich wel eens onveilig?' als indicator daarvan) te verbijzonderen, met als doel meer inzicht te krijgen in angst voor slachtofferschap.

Een aanvullend inzicht is dat angst voor slachtofferschap in verschillende combinaties voorkomt bij verschillende bevolkingsgroepen. Bij sommigen is angst afwezig, bij sommigen gaat deze samen met een hoge risicoperceptie, bij sommigen komen daar nog situationele gevoelens van onveiligheid bij, en bij sommigen staat de angst geheel op zichzelf. Het loont dus de moeite om angst voor slachtofferschap als opzichzelfstaand fenomeen te bestuderen, niet onder een algemene noemer en ook niet verstrengeld met andere modaliteiten van onveiligheidsbeleving. Dat wil niet zeggen dat andere modaliteiten niet relevant zijn voor een beter begrip van angst voor slachtofferschap; in de hedendaagse *fear of crime*-literatuur wordt algemeen aangenomen dat de cognitieve risicoperceptie voorafgaat aan de affectieve angst voor slachtofferschap. We hebben zojuist laten zien dat angst inderdaad vaak (hoewel niet altijd) samengaat met risicoperceptie. Het is dan ook belangrijk om ze in samenhang te bestuderen om zicht te krijgen op de risicofactoren van angst voor slachtofferschap. De risicofactoren, waaronder volgens onze analyse sekse, religiositeit, stemvoorkeur en opleidingsniveau, kunnen vervolgens als aanknopingspunten dienen voor beleid om disfunctionele gevoelens van angst terug te dringen.

Literatuur

Cohen & Felson 1979

L.E. Cohen & M. Felson, 'Social change and crime rate trends: A routine activity approach', *American Sociological Review* (44) 1979, afl. 4, p. 588-608.

Elchardus e.a. 2008

M. Elchardus, S. de Groof & W. Smits, 'Rational fear or represented malaise: A crucial test of two paradigms explaining fear of crime', *Sociological Perspectives* (51) 2008, afl. 3, p. 453-471.

Farrall e.a. 1997

S. Farrall, J. Bannister, J. Ditton & E. Gilchrist, 'Questioning the measurement of the fear of crime: Findings from a major methodological study', *British Journal of Criminology* (37) 1997, p. 657-678.

Fattah 1993

E.A. Fattah, 'Research on fear of crime: Some common conceptual and measurement problems', in: W. Bilsky e.a. (red.), *Fear of crime and criminal victimization*, Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag 1993.

Fattah & Sacco 1989

E.A. Fattah & V.F. Sacco, *Crime and victimization of the elderly*, New York: Springer-Verlag 1989.

Ferraro 1995

K.F. Ferraro, *Fear of crime: Interpreting victimization risk*, New York: State University of New York Press 1995.

Ferraro 1996

K.F. Ferraro, 'Women's fear of victimization: Shadow of sexual assault?', *Social Forces* (75) 1996, afl. 2, p. 667-690.

Ferraro & LaGrange 1987

K.F. Ferraro & R. LaGrange, 'The measurement of fear of crime', *Sociological Inquiry* (57) 1987, afl. 1, p. 70-101.

Figgie 1980

H.E. Figgie, *The Figgie report on fear of crime: America afraid. Part 1: The general public*, Wiloughby, OH: A-T-O Inc. 1980.

Fürstenberg 1971

F.F. Fürstenberg, 'Public reactions to crime in the streets', *The American Scholar* (40) 1971, p. 601-610.

Garofalo & Laub 1978

J. Garofalo & J. Laub, 'The fear of crime: Broadening our perspective', *Victimology: An International Journal* 1978, afl. 3, p. 242-253.

Goffman 1971

E. Goffman, *Normal appearances. Relations in public: Microstudies of the public order*, New York: Basic Books 1971.

De Graaf e.a. 2010

R. de Graaf, M. ten Have & S. van Dorsselaer, *De psychische gezondheid van de Nederlandse bevolking. Nemesis-2: Opzet en eerste resultaten*, Utrecht: Trimbos-instituut 2010.

Gray e.a. 2008

E. Gray, J. Jackson & S. Farrell, 'Reassessing the fear of crime', *European Journal of Criminology* (5) 2008, afl. 3, p. 363-380.

Hale 1996

C. Hale, 'Fear of crime: A review of the literature', *International Review of Victimology* 1996, afl. 4, p. 79-150.

Jackson 2006

J. Jackson, 'Introducing fear of crime to risk research', *Risk Analysis* (26) 2006, afl. 1, p. 253-264.

Jansen e.a. 2008

G. Jansen, J. Tolsma & N.D. de Graaf, 'Vrijheid versus veiligheid. Wie steunt vrijheidsbeperking omwille van veiligheid in Nederland?', *Mens en Maatschappij* (83) 2008, afl. 1, p. 47-69.

Killias 1990

M. Killias, 'Vulnerability: Towards a better understanding of a key variable in the genesis of fear of crime', *Violence and Victims* (5) 1990, afl. 2, p. 97-108.

LaGrange e.a. 1992

R.L. LaGrange, K.F. Ferraro & M. Supancic, 'Perceived risk and fear of crime: Role of social and physical incivilities', *Journal of Research in Crime and Delinquency* (29) 1992, afl. 3, p. 311-334.

Van Noije 2012

L. van Noije, 'Als angst voor geweld vrouwen de pas afsnijdt', in: A. Merens, M. Hartgers & M. van den Brakel (red.), *Emancipatiemonitor 2012*, Den Haag: SCP/CBS 2012, p. 163-181.

Van Noije & Iedema 2017

L. van Noije & J. Iedema, *Achtervolgd door angst. Een kwantitatieve vergelijking van angst voor slachtofferschap met een algemeen gevoel van onveiligheid*, Den Haag: SCP 2017.

Nonnenmacher 2007

A. Nonnenmacher, 'Eignen sich Stadtteile für den Nachweis von Kontexteffekten?', *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* (59) 2007, afl. 3, p. 493-511.

Oppelaar & Wittebrood 2006

J. Oppelaar & K. Wittebrood, *Angstige burgers*, Den Haag: SCP 2006.

Pleysier 2010

S. Pleysier, 'Angst voor criminaliteit' onderzocht. *De brede schemerzone tussen alledaagse realiteit en irrationeel fantoom*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010.

Den Ridder e.a. 2010

J. den Ridder, L. van Noije & E. Steenvoorden, *Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartalbericht 2010/3*, Den Haag: SCP 2010.

Taylor & Hale 1986

R.B. Taylor & M. Hale, 'Testing alternative models of fear of crime', *Journal of Criminal Law and Criminology* (77) 1986, afl. 1, p. 151-189.

Vanderveen 2006

G. Vanderveen, *Interpreting fear, crime, risk and unsafety: Conceptualisation and measurement* (diss. Rotterdam), 2006.

Warr 2000

M. Warr, 'Fear of crime in the United States: Avenues for research and policy', in: D. Duffee (red.), *Measurement and analysis of crime and justice*, Washington: National Institute of Justice 2000, p. 451-489.

Wilcox Rountree 1998

P. Wilcox Rountree, 'Reexamination of the crime-fear linkage', *Journal of Research in Crime and Delinquency* (35) 1998, afl. 3, p. 341-372.

Wilcox Rountree & Land 1996

P. Wilcox Rountree & K.C. Land, 'Perceived risk versus fear of crime: Empirical evidence of conceptually distinct reactions in survey data', *Social Forces* (74) 1996, afl. 4, p. 1353-1376.

Wyant 2008

B.R. Wyant, 'Multilevel impacts of perceived incivilities and perceptions of crime risk on fear of crime', *Journal of Research in Crime and Delinquency* (45) 2008, afl. 1, p. 39-64.

Bijlage

Tabel 1   Verkennende factoranalyse (EFA in Mplus met *oblique* Geomin-rotatie, gewogen)^{a,b}

	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5	Factor 6
	impact van angst voor slachtoffer-schap	angst voor slacht-offer-schap	onvei-ligheids-gevoel op loca-ties	ernst van slacht-offer-schap	angst en kans op slachtof-ferschap in nabije kring	onvei-ligheids-gevoel op loca-ties
voelt zich wel eens onveilig [nooit, zelden, soms, vaak]						0,41
impact van angst op dagelijks gevoel	0,88					
impact van angst op dagelijks gedrag	0,89					
angst lichamelijke mishandeling door onbekende		0,63				
angst inbraak bij aanwezigheid		0,75			0,31	
angst inbraak bij afwezigheid		0,56			0,38	
angst beroving door onbekende		0,80				
angst seksuele agressie door onbekende		0,87				
angst lichamelijke mishandeling door bekende		0,76			-0,32	
angst geestelijke mishandeling door bekende		0,57			(-0,29)	
angst seksuele agressie door bekende		0,84			-0,33	
kans lichamelijke mishandeling door onbekende			0,73			
kans inbraak bij aanwezigheid			0,79		0,35	

Tabel 1 (Vervolg)

	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5	Factor 6
	impact van angst voor slachtoferschap	angst voor slachtoffer-schap	onveiligheids-gevoel op locaties	ernst van slachtoffer-schap	angst en kans op slachtoffer-schap in nabije kring	onveiligheids-gevoel op locaties
kans inbraak bij afwezigheid			0,68		0,43	
kans beroving door onbekende			0,75			
kans seksuele agressie door onbekende			0,68			
kans lichamelijke mishandeling door bekende			0,65		-0,38	
kans geestelijke mishandeling door bekende			0,51		-0,32	
kans seksuele agressie door bekende			0,64		-0,39	
ernst lichamelijke mishandeling door onbekende				0,79		
ernst inbraak bij aanwezigheid				0,74		
ernst inbraak bij afwezigheid				0,57		
ernst beroving door onbekende				0,78		
ernst seksuele agressie door onbekende				0,83		
ernst lichamelijke mishandeling door bekende				0,86		
ernst geestelijke mishandeling door bekende				0,75		
ernst seksuele agressie door bekende				0,84		
angstig overdag op straat in eigen buurt						0,48

Tabel 1   (Vervolg)

	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5	Factor 6
	impact van angst voor slachtof- ferschap	angst voor slacht- offer- schap	onvei- ligheids- gevoel op loca- ties	ernst van slacht- offer- schap	angst en kans op slachtof- ferschap in nabije kring	onvei- ligheids- gevoel op loca- ties
angstig in het donker in eigen buurt						0,68
angstig in het donker in of rond uitgaans- gelegenheden						0,71
angstig overdag in het openbaar vervoer of op stations						0,65
angstig 's avonds in het openbaar vervoer of op stations						0,78
angstig 's avonds op plekken met groepen hang- jongeren						0,74
angstig 's avonds alleen thuis						0,42

^a Model fit: RMSEA=0,07; CFI=0,85; TLI=0,78.

^b MLR-schatting in Mplus levert robuuste schattingen van coëfficiënten en standaardfouten, zelfs als variabelen niet geheel normaal verdeeld zijn.

Bron: SCP (EMOP'12)

Tabel 2 Vier typen veiligheidsbeleving naar individuele en buurtkenmerken, Nederlandse bevolking van 16 jaar en ouder, 2012 (verschil in kansen t.o.v. de referentiegroep (ref.))^a

	Onbe- vreesd	Bevreesd in nabij- heid	Angstig zonder vrees	Achter- volgd door vrees
<i>in procenten:</i>				
seks=vrouw	-0,09 ***	0,05 *	0,01	0,03 **
leeftijd				
16-24	-0,02	0,04	0,00	0,02
25-34	0,01	0,00	-0,02	0,01
35-44 (ref.)	-	-	-	-
45-54	-0,03	0,05	-0,01	-0,01
55-64	0,01	0,00	0,00	0,00
65+	0,01	-0,05	0,03	0,01
opleiding				
lager (ref.)	-	-	-	-
middelbaar	0,04	-0,02	-0,01	-0,01
hoger	0,05	0,00	-0,04 **	-0,01
seksuele gerichtheid				
homoseksueel (ref.)	-	-	-	-
biseksueel	-0,14	0,01	0,07	0,07
heteroseksueel	0,05	-0,03	0,00	-0,03
overig	-0,10	0,05	0,09	-0,04
werkzaamheid				
fulltime (ref.)	-	-	-	-
gepensioneerd/renteniert/ VUT	-0,06	0,08	-0,01	-0,02
huisvrouw/huisman zonder ander beroep	0,00	0,01	-0,02	0,00
studeert/schoolgaand	-0,06	0,05	-0,03	0,05
geen werk/uitkering/anders	-0,05	0,00	-0,02	0,07 *
ziet zichzelf als religieus	-0,10 ***	0,08 ***	0,02	0,01
heeft inwonend kind jonger dan 18	0,02	-0,01	-0,02	0,01
heeft huurwoning	-0,04	0,00	0,02 *	0,02
stemintentie landelijke verkie- zing ^b				
VVD (ref.) ^b	-	-	-	-

Tabel 2 (Vervolg)

	Onbe- vreesd	Bevreesd in nabij- heid	Angstig zonder vrees	Achter- volgd door vrees
PvdA	-0,04	0,00	-0,01	0,05 *
PVV	-0,14 **	0,08	0,03	0,03
CDA	-0,06	0,04	0,01	0,01
SP	-0,08 *	0,07 *	-0,01	0,02
D66	0,00	-0,01	-0,01	0,02
GroenLinks	0,06	-0,04	-0,01	0,00
ChristenUnie	0,03	-0,04	0,01	0,00
ik zou niet stemmen	-0,12 *	0,14 *	-0,03	0,02
veiligheid van buurt	0,20	-0,20	-0,02	0,01
samenstelling buurtbevolking	-0,19	0,05	0,07	0,07
buurtverbetering 2008-2012	0,03	-0,07	0,01	0,03

^a Multinomiale logistische regressie omgerekend naar kansen t.o.v. de referentiegroep (ref.).

^b Vanwege de lage aantallen respondenten (<80) is een stemintentie voor de SGP, de Partij voor de Dieren en 50+ niet getoond.

* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001.

Bron: SCP (EMOP'12)

Graven naar de wortels van onveiligheidsgevoelens

Resultaten van een onderzoek in twaalf buurten

Remco Spithoven*

Het veiligheidscomplex is in de ban van de veiligheidsbeleving van burgers. Het thema staat sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw steeds meer of minder in de politieke belangstelling (Spithoven 2017a). Maar inmiddels wordt de veiligheidsbeleving haast even belangrijk gevonden als de objectieve veiligheid. Los van alle retoriek van politici, bestuurders en beleidsmakers over het ‘herwinnen van het vertrouwen van de burger’ en ‘de burger zich veilig laten voelen’ is er in de praktijk ondanks de beste intenties nog geen antwoord gevonden op de vraag: *hoe* onveiligheidsgevoelens te bestrijden?

Dit artikel geeft de bevindingen weer van een onderzoek naar onveiligheidsbeleving in twaalf buurten in de regio's Midden-Nederland en Rotterdam. De onderzoeksvraag voor elke buurt was: *Welke uitleg geven buurtbewoners zelf voor de toename in gemeten gevoelens van onveiligheid?* Allereerst wordt ingegaan op de ongrijpbare natuur van het concept ‘onveiligheidsbeleving’, om daar een aangescherpte probleemdefinitie in de vorm van ‘verstoorde veiligheidsbeleving’ voor aan te reiken. Na het bespreken van de overkoepelende bevindingen wordt afgesloten met een uiteenzetting van praktische richtlijnen in het bestrijden van ‘het onveiligheidsgevoel’. Dit vraagt in de uitvoering steeds opnieuw om verdieping in analyse én aanpak.

* Dr. R. Spithoven is als lector Maatschappelijke Veiligheid verbonden aan de Academie voor Bestuur, Recht en Ruimte van de Hogeschool Saxion. Hij is tevens research-fellow bij de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam en redacteur van *Tijdschrift voor Veiligheid*.

Waar gaat 'het onveiligheidsgevoel' eigenlijk over?

'Voelt u zich wel eens onveilig?' Sinds men in de jaren zeventig in Nederland onderzoek is gaan doen naar 'onveiligheidsbeleving' maakt deze vraag deel uit van de vragenlijsten die wij aan respondenten voorleggen (Fiselier 1978; Cozijn & Van Dijk 1976). In de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk stelt men sinds jaar en dag een andere vraag: '*How safe would you feel being out alone in your neighbourhood after dark?*' Hoewel er belangrijke verschillen bestaan in de strekking van deze vragen,¹ zijn beide vragen verre van ideaal. Dit type *single item items* – een enkele vraag waarmee in feite een complex concept wordt gemeten – is meer specifiek bekritiseerd op de volgende punten (Spithoven 2017a, p. 47; zie ook Farrall & Gadd 2004; Hale 1996, p. 86-87):

1. De vragen starten veelal met het sturende woord 'hoe'.
2. De vragen refereren niet expliciet aan criminaliteit.
3. De Engelse vraag refereert aan de vage geografische eenheid van de buurt.
4. De Engelse vraag refereert aan voor veel mensen louter hypothetisch gedrag.
5. De vragen vermengen impliciet inschattingen en gevoelens.
6. De vragen vermengen ook impliciet verschillende sociale identiteiten van respondenten.
7. De vragen refereren niet aan een specifiek tijdsbestek.

Het moge duidelijk zijn dat dit type vragen naar '(on)veiligheidsbeleving' verre van geschikt is om *betrouwbare* en *valide* uitspraken over de beleving van burgers te doen. Toch gebruiken veel overheden deze vragen vandaag de dag nog in vragenlijstonderzoek om de beleving onder burgers te polsen. Sterker nog, er wordt beleid gebaseerd op de uitslagen van deze vragen. Zo moet bijvoorbeeld het percentage respondenten dat aangeeft zich 'wel eens onveilig te voelen' binnen bepaalde tijd een bepaald aandeel naar beneden, of de negatiever scorende wijken moeten beter scoren.

1 De eerste vraag richt zich op *on*veiligheid, waar de tweede naar veiligheid vraagt; de eerste vraag is algemener, waar de tweede zich op de buurt richt; de eerste vraag bevat geen scenario, waar de tweede vraagt naar een hypothetische situatie met bepaalde kenmerken; de eerste vraag richt zich op de prevalentie van het fenomeen, waar de tweede zich richt op de omvang.

Maar hoe deze doelen te realiseren blijft in de beleidsstukken doorgaans onbeantwoord. Er is met andere woorden *wel* een beleefde urgentie en vaak zelfs een beleidsdoel, maar dit beleidsstreven wordt doorgaans *niet* vergezeld van een strategie waarin inspanningen en middelen in dienst van het doel worden ingezet. Toch is dit eigenlijk niet zo vreemd. Want om iets effectief aan te kunnen pakken, moet je weten hoe het werkt. En daar zit de crux: 'het onveiligheidsgevoel' gaat in potentie over veel verschillende zaken. Dit werd al vroeg na het politiek omklede startschot van het begrip '*fear of crime*' in de Verenigde Staten door academici gesignaleerd. Zij riepen beleidsmakers en wetenschappers op om scherper na te denken over wat dit concept eigenlijk inhoudt (zie bijv. Fürstenberg 1971; DuBow e.a. 1979; Ferraro & LaGrange 1987). Hoewel kritische auteurs goede pogingen waagden om het concept te verscherpen alvorens het te onderzoeken, is hun kritiek helaas een dode letter gebleven (Jackson 2004; Pleysier 2010).

Als gevolg van het momentum dat '*fear of crime*' in politieke en beleidsmatige kringen kreeg, was niet langer de vraag wat het fenomeen inhoudt, maar vooral hoe groot het is en hoe het over de bevolking is verdeeld (Lee 2007; Cops 2012). Al sinds de start zit het onderzoek naar '*fear of crime*' daarom vast in een theoretische en methodologische beperking: men meet zonder te theoretiseren, laat staan te operationaliseren, en gebruikt haast uitsluitend vragenlijsten met daarin de fel bekritiseerde standaarditems (Hale 1996). Onderzoeken op basis van aangescherpte metingen, de toepassing van andere methoden en een gedegen theoretische inbedding wijzen steeds op een veel kleinere omvang en minder problematische natuur van 'onveiligheidsgevoelens' dan regulier onderzoek (Farrall e.a. 2009).

In het meten van en denken over 'onveiligheidsbeleving' is kortweg nog veel winst te behalen. Gelukkig is er de laatste jaren een heropleving van de *kritische traditie* in het onderzoek naar dit onverminderd urgente thema (zie bijv. Hale 1996; Jackson 2004; Vanderveen 2006; Farrall e.a. 2009; Pleysier 2010; Cops 2012; Spithoven 2017a). In figuur 1 zijn de verschillende 'lagen' van onveiligheidsbeleving samengevat. Met een dergelijke uiteenraffing van het concept en daaropvolgende definities en operationalisering tracht men in de kritische traditie voorbij de impasse te komen, die als gevolg van het gebruik van de standaarditems ontstond.

Figuur 1 De verschillende dimensies van onveiligheidsbeleving

		Type beleving		
		Cognitief Oordelen	Waarden	Affectief Emoties
Individuele identiteit	Persoonlijk, specifieke situatie	A. Situationeel risico van per- soonlijk slachtoffer- schap van cri- minaliteit	B. Zorgen over acute, per- soonlijke dre- iging van cri- minaliteit	C. Emoties over de acute, persoonlijke dreiging van criminaliteit
	Persoonlijk, anticiperend	D. Geantici- peerd, per- soonlijk risico op slachtoffer- schap van cri- minaliteit	E. Zorgen over geanticipeerd, persoonlijk risico op slachtoffer- schap van cri- minaliteit	F. Emoties over geantici- peerd, per- soonlijk risico op slachtoffer- schap van cri- minaliteit
Collectieve identiteit	Collectief, deel van een buurt	G. Algemeen risico van cri- minaliteit in de buurt	H. Algemene zorg over cri- minaliteit als risico in de buurt	I. Emoties over criminaliteit als risico in de buurt
	Collectief, deel van de samen- leving	J. Algemeen risico van cri- minaliteit in de samenleving	K. Algemene zorg over cri- minaliteit in de samenleving	L. Emoties over criminali- teit in de samenleving

Bron: Spithoven 2017a, p. 70

Theorie en eerder onderzoek over onveiligheidsgevoelens in de buurt²

Volgens de internationale wetenschap ligt het natuurlijke aangrijpingspunt voor de aanpak van 'het onveiligheidsgevoel' op het niveau van de buurt. 'Onveiligheidsbeleving in de buurt' kan worden gedefinieerd als (vertaling van Spithoven 2017a, p. 78):

'een set algemene gedachten, gedragingen en gevoelens die mensen aan-
dragen wanneer zij criminaliteit in hun buurt bespreken (Farrall e.a. 2009,
p. 149-157) als gevolg van een optelsom van interacterende gevoelens, per-
cepties, emoties, waarden en oordelen over de lokale gemeenschap (Pley-
sier 2010, p. 43; Jackson 2006; De Groof 2006; Hirtenlehner & Farrall 2013)
op basis van hun collectieve identiteit (Sedikides & Brewer 2001) als onder-

² Zie voor een uitgebreide, systematische review van verklarende factoren op buurtniveau Spithoven 2017a, p. 37-42, 2017b, p. 4-6.

deel van de geografische eenheid die men als de eigen buurt beschouwt (Kaal e.a. 2006), gerelateerd aan criminaliteit of symbolen die een persoon met criminaliteit associeert (Ferraro 1995, p. 4; zie ook Ferraro & LaGrange 1987, p. 72)'.

Op het aggregatieniveau van de buurt zijn op basis van theorie en eerder onderzoek de nodige verklarende invloeden op onveiligheidsbeleving in kaart gebracht. Zo zijn onveiligheidsgevoelens onevenredig over stedelijke buurten verdeeld. Deze beleving vindt men vooral geclusterd in achterstandswijken en vaak zijn dit de buurten met veel sociale huurwoningen. Niet alleen vindt in deze buurten criminaliteit plaats, maar ook worden bewoners meer geconfronteerd met sociale en fysieke kenmerken die symbool staan voor de (potentiële) aanwezigheid van de dreiging van criminaliteit (Hale 1996; Van den Brink 2007). Denk hierbij aan sociale overlast, bijvoorbeeld geluidsoverlast, en aan fysieke overlast, zoals vandalisme (Farrall e.a. 2009). Deze signalen leiden tot het gevoel dat de sociale gemeenschapszin in de directe woonomgeving in verval is (Hale 1996). Onveiligheidsgevoelens komen dan ook meer voor in buurten waar minder sociale samenhang aanwezig is (Hale 1996) en die een slechte reputatie hebben (Van den Brink 2007).

Naast de invloed van de sociale kwaliteit zijn ook de bevolkingsdichtheid en de heterogeniteit in de bevolkingssamenstelling van invloed (Hale 1996). Door een grote bevolkingsdichtheid in een diverse woonbuurt is het lastig bezoekers van bewoners te scheiden. Zoals Blokland (2008) al signaleerde, draagt onderlinge bekendheid bij aan het kunnen plaatsen en inschatten van mensen, wat in de beleving van bewoners tot vertrouwen en veiligheid leidt. Snelle veranderingen in de omvang en samenstelling van een buurt kunnen afbreuk doen aan deze 'publieke familiariteit' (Hale 1996; Elffers & De Jong 2004). In de literatuur wordt als gevolg van maatschappelijke individualisering en snelle veranderingen in buurten ook wel gesproken over 'sociale disorganisatie'. Hieronder verstaat men het onvermogen van een gemeenschap om gedeelde waarden vast te stellen en daar effectieve sociale controle aan te verbinden (Sampson & Groves 1989; Sampson e.a. 1997). Maar sociale disorganisatie is ook veelal het neveneffect van de grootstedelijke levenswijze, waar 'afstandelijke sociale relaties samengaan met directe, fysieke nabijheid' (Duyvendak & Wekker 2015, p. 12).

‘Verstoorde veiligheidsbeleving’ als aangescherpte probleemdefinitie

Er gaat volgens de internationale theorie en empirie dus het nodige schuil achter onveiligheidsbeleving in buurten. Wetenschappers roepen beleidsmakers op om zich in de bestrijding van ‘fear of crime’ op achterliggende, concrete problematieken te richten. Duidelijk is daarbij dat elke *problematische* vorm van onveiligheidsbeleving in buurten opnieuw om maatwerk vraagt om effectief op de lokale, achterliggende vraagstukken in te kunnen spelen (Henig & Maxfield 1978; Hale 1996; Van Noije & Wittebrood 2010; Weisburd & Eck 2004; Bennett 1991). In de praktijk is het echter niet eenvoudig om een problematische beleving van onveiligheid in buurten te herkennen. Een aangescherpte probleemdefinitie wordt gevonden in het begrip ‘verstoorde veiligheidsbeleving’: een significant negatievere – en problematisch ervaren – veiligheidsbeleving van buurtbewoners, in vergelijking met dezelfde buurt op een eerder meetmoment (Spithoven 2017b, p. 7). Met de term ‘verstoring’ wordt bedoeld op de negatieve discontinuïteit in de gemeten veiligheidsbeleving. Pas bij zo’n duidelijk, negatief verschil wordt het voor beleidsmakers interessant om zich te verdiepen in lokale achtergronden van deze verandering. Langs deze insteek is het mogelijk om te komen tot inzichten voorbij negatieve afwijkingen van gemiddelden, waar gemeenten en hun partners in de praktijk momenteel vooral op koersen. Gemiddelden zeggen als functie van de extremen echter niet veel meer dan dat de beleving in de ene wijk negatiever is dan in de andere. Maar misschien is de beleving in een negatiever dan gemiddeld scorende wijk al jaren stabiel en daalt de beleving in een nu nog positiever dan gemiddeld scorende wijk sterk zonder dat men dat doorheeft. Het heeft kortweg meer praktisch toegevoegde waarde om de ontwikkeling van wijken – op zichzelf – door de tijd te onderzoeken, omdat men anders impliciet ‘de beste’ met ‘de slechtste’ wijk vergelijkt, terwijl deze qua samenstelling en interne dynamiek sterk zullen verschillen.

Werkwijze en respondenten

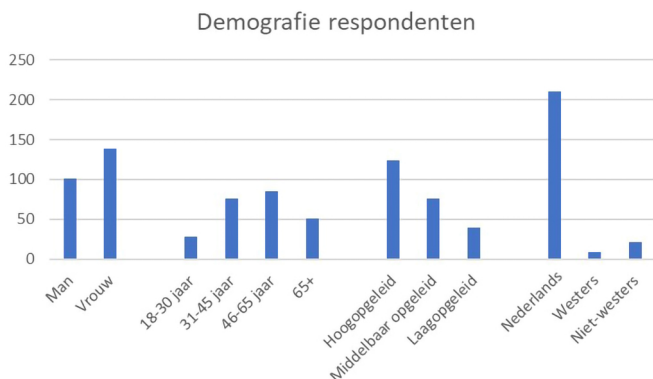
Na een eerste praktijkexperiment (Spithoven 2017b) is er – in samenwerking met Bureau Regionale Veiligheidsstrategie Midden-Neder-

land, de Veiligheidsalliantie regio Rotterdam en het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid – een oproep onder gemeenten gedaan. Hun is gevraagd om wijken aan te dragen voor een verdiepende, kwalitatieve studie naar lokale achtergronden van ‘onveiligheidsbeleving in de buurt’. Er meldden zich in korte tijd twintig geïnteresseerde gemeenten. Na toetsing bleek dat alleen in twaalf buurten signalen waren van een ‘verstoorde veiligheidsbeleving’ (Spithoven 2017b). In de overige buurten bleek het onveiligheidsgevoel stabiel en in een enkel geval zelfs positief te zijn ontwikkeld. De ‘verstoring’ voor de resterende buurten was op te maken uit significant negatievere scores in de Veiligheidsmonitor of lokale, vergelijkbare kwantitatieve instrumenten en/of uit verschillende kwalitatieve signalen richting professionals, zoals meldingen, e-mails en telefoontjes van buurtbewoners die aangaven zich ‘niet prettig’ te voelen in hun buurt. Na het selecteren van de wijken werd er met betrokken professionals naar de buurt binnen de wijk gezocht waarvan men wist of sterk de verwachting had dat de signalen van ‘verstoorde veiligheidsbeleving’ er het meest op van toepassing waren. In elk van de twaalf uiteindelijk geselecteerde buurten is door afstudeerstudenten van de opleiding Integrale Veiligheidskunde³ een dwarsdoorsnede van 20 bewoners geïnterviewd. In totaal hebben dertien studenten 240 buurtbewoners geïnterviewd. In figuur 2 is een verdeling van deze respondenten weergegeven voor de eigenschappen geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en land van geboorte.

Vooraf werd op basis van de bevolkingssamenstelling voor elke geselecteerde buurt een verdeelsleutel gemaakt en hier werd gedurende het onderzoek op gekoerst, om een zo ideaal mogelijke afspiegeling van de verschillende visies van buurtbewoners te krijgen. Duidelijk is dat dit slechts ten dele is gelukt, omdat de groep respondenten verhoudingsgewijs uit meer vrouwen, mensen van middelbare leeftijd, hogeropgeleiden en autochtonen bestond.

In totaal zijn er rond de 500 gespreksuren en 1.300 pagina's interviewtranscripten met dit onderzoeksproject gepaard gegaan. Elk interview-

3 Ten tijde van dit project was de auteur werkzaam als hoofddocent bij het Instituut voor Veiligheid en het lectoraat Kennisanalyse Sociale Veiligheid van de Hogeschool Utrecht. Veel dank aan HU-studenten Emiel Trompetter, Isabel Winkels, Maya Seur, Fayka van der Sterre, Jan Willem Boer, Niels Kampman, Daryl Sibjesma, Quincy van den Berg, Arvid Bal, Bas Guit, Tom de Lange, Margriet Heijne en Julika Stam en Inholland-student Jelle Kuiper.

Figuur 2 Demografische verdeling van respondenten (absolute aantallen)

Bron: Spithoven 2017b

transcript is gedetailleerd *gecodeerd*⁴ en geanalyseerd in het computerprogramma ATLAS.ti. Dit betekent dat aan de interviewfragmenten tekstlabels zijn geplakt die de inhoud van het fragment representeren.⁵ Door op vergelijkbare fragmenten dezelfde labels te plakken ontstond er een vergelijkend overzicht: gedeelde verhalen, contrasten en onderlinge relaties tussen codes werden op deze wijze tot interpreteerbare proporties teruggebracht. Door te kijken hoe vaak en in welke samenhang codes zijn toebedeeld, werd het *relatieve aandeel van elementen* in de verhalen van de respondenten inzichtelijk. Daarvan volgen nu de overkoepelende bevindingen.

Overkoepelende bevindingen

Uit onze overkoepelende analyse op de 240 interviews bij dit project is gebleken dat buurtbewoners in hun uitleg over hun gevoelens van onveiligheid in de eigen buurt vooral wijzen op specifieke locaties,

4 Met bijzonder veel dank aan Anthonie Drenth MSc voor het uitvoeren van dit monnikenwerk.

5 Onze handleiding bij het proces van coderen en analyseren was Friese (2014).

vermijdingsgedrag, sociale stabiliteit, sociale kwaliteit, superdiversiteit, negatief imago, inbraak en maatschappelijk onbehagen.

1. *Specifieke locaties*

Kenmerkend voor de specifieke locaties die buurtbewoners noemden, was dat er per buurt *steeds een andere mix van factoren* werd gebruikt om deze locaties te beschrijven. Veelvoorkomend waren echter wel de elementen 'hangjongeren', 'vermijdingsgedrag', 'donkerte' en 'vermoedens van criminaliteit'. Buurtbewoners mijden 's avonds de plekken waar hangjongeren samenkomen, want zij hebben het vermoeden dat deze jongeren zich schuldig maken aan verschillende vormen van criminaliteit, waaronder het dealen van drugs. Bij doorvragen bleef het vooral bij vermoedens van criminaliteit. Men kon doorgaans alleen concrete voorbeelden geven van alcohol- en softdrugsgebruik, geluidsoverlast en zwerfafval.

2. *Vermijdingsgedrag*

Onze respondenten vertelden een overwegend positief verhaal over hun buurt: het is een prettige buurt met de nodige problemen, maar men maakt zich doorgaans geen zorgen over de kans om zelf het slachtoffer van criminaliteit te worden. Men is in het dagelijks leven namelijk alert op het voorkomen van slachtofferschap door situaties te vermijden of preventieve maatregelen te nemen. Dit haast onbewuste gedrag geeft respondenten een gevoel van persoonlijke controle over de beleefde onveiligheid in hun buurt.

3. *Stabiliteit van sociale samenstelling*

De respondenten hechten sterk aan continuïteit in de buurt. Een buurt die snel verandert, wordt negatiever ervaren dan een stabiele buurt met de nodige problemen. Onderlinge bekendheid blijkt bij doorvragen remmend op gevoelens van onveiligheid te werken: men heeft bekende gezichten om zich heen en dit geeft, ook al kent men elkaar niet persoonlijk, toch een vertrouwd gevoel. Wanneer een buurt onlangs een fysieke opknappbeurt of volledige renovatie had ondergaan, dan waren de verhalen over de buurt opmerkelijk positiever. Dat geldt echter niet als door deze renovatie ook de samenstelling van buurten veranderde. De fysieke omgeving mag veranderen, zolang de sociale mix maar gelijk blijft.

4. *Sociale kwaliteit*

In de twaalf buurten werd een grove tweedeling ten aanzien van de beleefde sociale kwaliteit zichtbaar: in de ene categorie buurten (I) was de sociale kwaliteit gematigd positief. Daar kennen buurtbewoners elkaar, zien zij actief naar elkaar om en hebben zij onderling regelmatig contact. Daarbij werd echter veelvuldig opgemerkt dat het onderlinge contact in de loop der jaren aan kwaliteit had ingeleverd. In de andere categorie buurten (II) bleek de sociale kwaliteit negatief doorgeslagen. In deze buurten heeft het individualisme de overhand, staat men als het ware gezamenlijk in de overlevingsstand, heeft ieder genoeg aan zichzelf en de eigen problemen, heeft men ook geen behoefte aan contact en heerst er een sterke mate van anonimiteit. Bewoners in deze buurten zijn zelfs niet in staat elkaar van bezoekers te onderscheiden. Dit type anonimiteit was in de verhalen van buurtbewoners gerelateerd aan een hoge doorloop in verhuizingen en een hoge bevolkingsdichtheid.

5. *Superdiversiteit*

Ook een superdiverse setting kwam terug als een prominente uitleg voor gevoelens van onveiligheid in de buurt: mensen van verschillende achtergronden, levensstijlen en voorkeuren leven dicht op elkaar en dat geeft spanningen. Maar volgens de respondenten is er slechts incidenteel sprake van daadwerkelijk heftige en langsepende conflicten. Respondenten zagen zelf anonimiteit als belangrijke verklaring voor de afwezigheid van echte conflicten: door de onderlinge anonimiteit blijft de ervaren spanning vaak beperkt tot onderlinge overlast. Dit wordt wel als irritant en storend ervaren, maar escaleert volgens de respondenten maar zelden, omdat men vaak niet weet van wie men precies overlast ervaart.

6. *Negatief imago*

Men noemt ook een *negatief imago* van de buurt als verklaring voor onveiligheidsgevoelens. Dit imago is vaak het gevolg van aanhoudende, negatieve mediaberichten en onderlinge gesprekken over criminaliteit in de buurt. Daarnaast worden verhoogde aandacht van de politie voor de buurt en toename van surveillance genoemd als reden om zich in de eigen buurt onveilig te voelen: er speelt kennelijk genoeg voor de politie om in deze omgeving aanwezig te zijn.

7. *Inbraak*

Respondenten spraken ook veelvuldig over woninginbraak. In meerdere buurten was er in het recente verleden sprake van een inbraakgolf. Maar ook al was de inbraakgolf in een onderzochte buurt inmiddels tien jaar geleden, toch brachten buurtbewoners de impact van deze gebeurtenissen ter sprake. Een enkeling deed dit op basis van eigen slachtofferschap, maar het thema inbraak werd vooral op basis van de onderlinge uitwisseling van verhalen aangedragen.

8. *Maatschappelijk onbehagen*

In de beleving van onveiligheid in de buurt werd ook de nodige *projectie* van maatschappelijk onbehagen zichtbaar. Achter de op buurtniveau beleefde problematiek schuilt een veelvoud aan abstracte, maatschappelijke sentimenten. Veel respondenten ventileerden dan ook een *heartfelt* zorg dat het met Nederland de verkeerde kant op gaat en dat de overheid en politici hier in hun ogen onvoldoende tegen doen. Men maakt zich bijvoorbeeld zorgen over individualisering, immigratie en armoede in de samenleving, maar ook in de eigen buurt. De nabijheid van deze bredere, maatschappelijke problemen maakt dat lokale zorgen in de beleving van respondenten een extra negatieve lading krijgen.

Theoretische weging van onze bevindingen

We tellen onze bevindingen nu op. Vergeleken met eerdere empirische en theoretische inzichten over onveiligheidsbeleving op buurtniveau zijn er de nodige overeenkomsten gevonden over de invloed van: sociale stabiliteit, heterogeniteit in de bevolkingssamenstelling, negatieve imago's van buurten en de sociale kwaliteit van buurten. Door deze kwalitatieve verkenning zijn ook verdiepende inzichten ontstaan over de rol van specifieke locaties, de neutraliserende werking van vermijdingsgedrag, de langetermijnpact van een inbraakgolf en de invloed van maatschappelijk onbehagen.

Onveiligheidsbeleving in de buurt werd door respondenten vanzelfsprekend gekoppeld aan *locaties* waar jongeren samenkomen. Men verdenkt hen van criminele handelingen, maar is daar niet zeker van. Dit relatief vage, maar veelgehoorde verhaal wijst op een stevige, negatieve uitwerking van de aanwezigheid van hangjongeren op de veiligheidsbeleving van buurtbewoners. *Vermijdingsgedrag* bleek in de

uitleg van respondenten vooral bij te dragen aan een gevoel van persoonlijke controle over de dreiging van criminaliteit. Er blijkt een sterk neutraliserende werking van vermijdingsgedrag op onveiligheidsbeleving uit te gaan. Het nemen van preventieve maatregelen en het eigen maken van een routinewaakzaamheid maken in de ogen van buurtbewoners een functioneel deel uit van het dagelijks leven (Jackson & Gray 2010). Een inbraakgolf blijft buurtbewoners lang bij, vooral wanneer men elkaar via social media of in persoonlijk contact steeds aan deze dreiging blijft herinneren. Ten slotte werd er in de verhalen van de respondenten ook de nodige projectie van *maatschappelijk onbehagen* op het thema ‘onveiligheid in de buurt’ zichtbaar.

Unieke mixen van lokale verklaringen

De meest in het oog springende bevinding is echter dat wanneer de verhalen van onze respondenten per buurt afzonderlijk worden bestudeerd, dan zichtbaar wordt dat er *in elke buurt* steeds sprake is van *een ander samenspel aan elementen* die in samenhang de aangetroffen ‘verstoorte veiligheidsbeleving’ uitlegbaar maken. Deze bevinding heeft een belangrijke implicatie voor de aangetroffen acht centrale thema’s in de verhalen van respondenten: er kunnen *geen one size fits all solutions* voor onveiligheidsbeleving op buurniveau worden aangedragen. Onze bevindingen ondersteunen dan ook de eerder wetenschappelijk bepleite noodzaak tot het verrichten van maatwerk in de analyse én in de aanpak van onveiligheidsgevoelens in buurten (Henig & Maxfield 1978; Hale 1996; Van Noije & Wittebrood 2010; Weisburd & Eck 2004; Bennett 1991).

Wel kunnen de volgende richtlijnen voor de aanpak van ‘onveiligheidsbeleving’ worden gegeven:

- Leg vooral de nadruk op de ontwikkeling van onveiligheidsgevoelens op buurniveau en blijf deze waar mogelijk zowel kwalitatief als kwantitatief monitoren: cijfers over een grotere groep vragen om individuele verhalen en andersom.
- Focus op vragen als ‘Voelt u zich wel eens onveilig in uw buurt?’ en ‘Komt het wel eens voor dat u plekken in uw buurt vermijdt, omdat u ze niet veilig vindt?’ en zoek naar negatieve ontwikkelingen door resultaten van opvolgende meetmomenten per wijk te vergelijken.

- Wees bij de interpretatie van eventuele, negatieve ontwikkelingen niet te snel onder de indruk. Zet alleen in op het tegengaan van *significant*⁶ negatieve ontwikkelingen in de veiligheidsbeleving van buurtbewoners.
- Vergelijk wijken vooral *niet* aan de hand van gemiddelde scores, maar heb aandacht voor verschillen tussen wijken. Elke buurt kent immers zijn eigen mix aan elementen die de score uitlegt. Vergelijk dus alleen scores van vergelijkbare wijken of bij voorkeur met scores van dezelfde wijk op een eerder meetmoment.
- Haal bij significant negatieve ontwikkelingen in kwantitatieve monitoren het verhaal achter de cijfers op bij een zo verschillend mogelijke afspiegeling van buurtbewoners en heb ook aandacht voor het (verre) verleden en snelle veranderingen in de samenstelling van buurten.
- Kijk – met partners en actieve burgers – welke lokaal specifieke verklaringen er binnen gezamenlijk bereik liggen.
- Blijf steeds alert op lokale mixen van oorzaken.

Concluderend: daadkrachtig maatwerk

Het in dit artikel beschreven onderzoek bevat een aangescherpte probleemdefinitie voor een effectieve benadering voor het aanpakken van 'het onveiligheidsgevoel'. Het vernieuwende van deze benadering ligt niet zozeer in de twaalf verschillende mixen van 27 afzonderlijke interventies die aan de deelnemende gemeenten als beleidsadvies zijn uitgebracht. De werkelijke vernieuwing ligt besloten in de aangescherpte probleemdefinitie en de precisie van de lokale interventiemix als antwoord op de lokaal aangetroffen verklaringen.

De resultaten van ons empirisch werk in twaalf buurten waar onveiligheidsbeleving toenam, onderstrepen de noodzaak om in beleidsplannen voldoende ruimte te laten voor maatwerk op buurtniveau. Het aanpakken van 'het onveiligheidsgevoel' vraagt om meer dan daadkrachtige taal in verkiezingsprogramma's en beleidsplannen. Het werkelijk effectief bestrijden van gevoelens van onveiligheid

6 Significantie van verschil is *niet* af te lezen aan verschuiving in percentages in antwoordcategorieën. Hiervoor zijn de absolute aantallen achter de percentages nodig. Deze absolute aantallen kunnen het beste via een chikwadraattoets met elkaar worden vergeleken. Vraag hiervoor eventueel hulp aan statistisch onderlegde collega's.

vraagt in de uitvoering per wijk en buurt steeds opnieuw om verdiepende vragen, luisteren, uitproberen en écht samenwerken met verschillende professionals en burgers.

Literatuur

Bennett 1991

T. Bennett, 'The effectiveness of a police-initiated fear reducing strategy', *British Journal of Criminology* (31) 1991, p. 1-14.

Blokland 2008

T. Blokland, *Oog voor elkaar. Veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2008.

Van den Brink 2007

G. van den Brink, *Prachtwijken?! De mogelijkheden en beperkingen van Nederlandse probleemwijken*, Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker 2007.

Cops 2012

D. Cops, *Angst voor criminaliteit bij jongeren. Een geïntegreerde benadering van een vergeten sociale groep*, Den Haag: Boom Lemma 2012.

Cozijn & Van Dijk 1976

C. Cozijn & J.J.M. van Dijk, *Onrustgevoelens in Nederland*, Den Haag: WODC 1976.

DuBow e.a. 1979

F. DuBow, E. McCabe & G. Kaplan, *Reactions to crime: A critical review of the literature*, Washington, DC: National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice, US Government Printing Office 1979.

Duyvendak & Wekker 2015

J.W. Duyvendak & F. Wekker, *Thuis in de openbare ruimte? Over vreemden, vrienden en het belang van amicaliteit*, Den Haag: Platform 31 2015.

Elffers & De Jong 2004

H. Elffers & W. de Jong, 'Nee, ik voel me nooit onveilig.' *Determinanten van sociale veiligheidsgevoelens*, Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling 2004.

Farrall & Gadd 2004

S. Farrall & D. Gadd, *Fear today, gone tomorrow: Do surveys overstate fear levels?*, Staffordshire: Keele University 2004, www.researchgate.net.

Farrall e.a. 2009

S. Farrall, J. Jackson & E. Gray, *Social order and the fear of crime in contemporary times*, Oxford: Oxford University Press 2009.

Ferraro 1995

K.F. Ferraro, *Fear of crime: Interpreting victimization risk*, New York: State University of New York Press 1995.

Ferraro & LaGrange 1987

K.F. Ferraro & R. LaGrange, 'The measurement of fear of crime', *Sociological Inquiry* (57) 1987, p. 70-101.

Fiselier 1978

J.P.S. Fiselier, *Slachtoffers van delicten: een onderzoek naar verborgen criminaliteit*, Utrecht: Ars Aequi Libri 1978.

Friese 2014

S. Friese, *Qualitative data analysis with ATLAS.ti*, Los Angeles: Sage 2014.

Fürstenberg 1971

F. Fürstenberg, 'Public reaction to crime in the streets', *The American Scholar* (40) 1971, afl. 4, p. 601-610.

De Groof 2006

S. de Groof, 'Het ongrijpbare onveiligheidsgevoel: een exploratie van de structuur binnen het veiligheidsconcept van mannen en vrouwen', *Tijdschrift voor Criminologie* (48) 2006, afl. 1, p. 19-34.

Hale 1996

C. Hale, 'Fear of crime: A review of the literature', *International Review of Victimology* 1996, afl. 4, p. 79-150.

Henig & Maxfield 1978

J. Henig & M.G. Maxfield, 'Reducing fear of crime: Strategies for intervention', *Victimology* 1978, afl. 2, p. 297-313.

Hirtenlehner & Farrall 2013

H. Hirtenlehner & S. Farrall, 'Anxieties about modernization, concerns about community, and fear of crime: Testing two related models', *International Criminal Justice Review* (23) 2013, afl. 1, p. 5-24.

Jackson 2004

J. Jackson, 'Experience and expression: Social and cultural significance in the fear of crime', *British Journal of Criminology* (44) 2004, afl. 6, p. 946-966.

Jackson 2006

J. Jackson, 'Introducing fear of crime to risk research', *Risk Analysis* (26) 2006, afl. 1, p. 253-264.

Jackson & Gray 2010

J. Jackson & E. Gray, 'Functional fear and public insecurities about crime', *British Journal of Criminology* (50) 2010, afl. 1, p. 1-21.

Kaal e.a. 2006

H. Kaal, G.N.G. Vanderveen & W. McConnell, 'Een postcodegebied is de buurt niet', *Sociologie* 2006, afl. 4, p. 371-394.

Lee 2007

M. Lee, *Inventing fear of crime. Criminology and the politics of anxiety*, Portland: Willan Publishing 2007.

Van Noije & Wittebrood 2010

L. van Noije & K. Wittebrood, 'What is fear of crime and how is it determined? A review of the literature', in: *CPSI: Changing perceptions of security and interventions* (7th EU framework programme), 2010, www.tno.nl/.

Pleysier 2010

S. Pleysier, *Angst voor criminaliteit onderzocht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010.

Sampson & Groves 1989

R.J. Sampson & W.B. Groves, 'Community structure and crime: Testing social-disorganisation theory', *American Journal of Sociology* (94) 1989, afl. 4, p. 774-802.

Sampson e.a. 1997

R.J. Sampson, S.W. Raudenbush & F. Earls, 'Neighborhoods and violent crime: A multi-level study of collective efficacy', *Science* (277) 1997, p. 918-924.

Sedikides & Brewer 2001

C. Sedikides & M.B. Brewer, 'Individual self, relational self and collective self: Partners, opponents or strangers?', in: C. Sedikides & M.B. Brewer (red.), *Individual self, relational self, collective self*, Philadelphia: Psychology Press 2001, p. 1-7.

Spithoven 2017a

R. Spithoven, *Keeping trouble at a safe distance. Unravelling the significance of 'the fear of crime'*, Den Haag: Eleven International Publishing 2017.

Spithoven 2017b

R. Spithoven, 'Verstoorde veiligheidsbeleving. In gesprek met buurtbewoners over "de onveiligheid" in hun buurt naar aanleiding van gestegen "gevoelens van onveiligheid"', *Tijdschrift voor Veiligheid* (16) 2017, afl. 4, p. 3-23.

Vanderveen 2006

G.N.G. Vanderveen, *Interpreting fear, crime, risk and unsafety*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2006.

Weisburd & Eck 2004

D. Weisburd & J.E. Eck, 'What can police do to reduce crime, disorder and fear?', *The Annals of the American Academy* (593) 2004, p. 42-65.

Etnische diversiteit en onveiligheidsgevoelens in de buurt

Iris Glas en Roel Jennissen*

Wonen in een multiculturele omgeving kan gepaard gaan met gevoelens van onveiligheid (zie bijv. Merry 1981). Burgers kunnen vreemd raken in zeer diverse woonomgevingen en zich terugtrekken in de eigen leefwereld. Dit terugtrekproces brengt gevoelens van onveiligheid met zich mee (zie bijv. Putnam 2007).¹ Daarnaast kan wonen in een etnisch diverse omgeving gevoelens van competitie oproepen, die ervoor zorgen dat groepen die 'anders' zijn als een bedreiging worden gezien. Deze gepercipieerde bedreiging kan vervolgens een gevoel van onveiligheid veroorzaken.

Of burgers die in een multiculturele omgeving wonen zich inderdaad onveiliger voelen, is echter nauwelijks onderzocht in West-Europa. Het verband tussen etnische diversiteit en onveiligheidsgevoelens is vooral onderzocht in de Verenigde Staten. Studies van Moeller (1989), Chiricos e.a. (1997) en Pickett e.a. (2012) laten onder meer zien dat witte inwoners zich onveiliger voelen naarmate er meer zwarte Amerikanen in hun buurt wonen.

Een van de bevindingen uit het schaarse Europese onderzoek is dat wanneer inwoners hun buurt omschrijven als een plek waar veel men-

* I. Glas MSc is PhD-kandidaat aan de Erasmus School of Social and Behavioural Sciences van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Dr. R. Jennissen is als senior wetenschappelijk medewerker verbonden aan de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. De auteurs schreven dit artikel op persoonlijke titel. Deze bijdrage is een bewerking van delen van twee publicaties die onder auspiciën van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) zijn uitgebracht (Glas 2018; Jennissen e.a. 2018).

1 Putnams claim dat diversiteit in de leefomgeving 'schildpaddengedrag' uitlokt, miste zijn uitwerking niet. In zowel de wetenschap als het maatschappelijke debat bleven Putnams bevindingen verre van onopgemerkt. Meer dan zeventig wetenschappelijke studies zijn gewijd aan de vraag in hoeverre diversiteit verband houdt met zulk terugtrekgedrag. Deze studies resulteerden in een 'kakofonie van bevindingen' (Van der Meer & Tolma 2014, p. 466), vooral veroorzaakt doordat wetenschappers uiteenlopende gevolgen van diversiteit hebben onderzocht. Ook wordt diversiteit op verschillende ruimtelijke niveaus onderzocht, zoals in buurten, gemeenten, regio's en zelfs landen (Portes & Vickstrom 2011, p. 471).

sen wonen met een migratieachtergrond, zij een groter gevoel van onveiligheid rapporteren (Semyonov e.a. 2012). Het aantal migranten dat in een Europees land woont, houdt echter geen verband met ervaren onveiligheid (Semyonov e.a. 2012; Visser e.a. 2013). In deze bijdrage gaan wij in op de vraag of deze Europese bevinding voor Nederland ook opgaat op de kleinere geografische schaal van de buurt. Hebben bewoners van buurten met een hoge mate van diversiteit vaker onveiligheidsgevoelens?

Hierbij gaat het ons – en wij kunnen dat niet genoeg benadrukken – om échte diversiteitseffecten. De vraag is dus of het bij elkaar wonen van mensen uit veel verschillende herkomstlanden een opzichzelfstaand effect heeft op onveiligheidsgevoelens. Het gaat niet om de vraag of het uitmaakt voor de mate van onveiligheidsgevoelens dat er in de buurt, naast de bevolking met een Nederlandse achtergrond, bijvoorbeeld honderd mensen met een Belgische achtergrond wonen. De vraag is vooral of de kans op het hebben van onveiligheidsgevoelens *ceteris paribus* hoger of lager is in een even grote buurt waar naast de autochtone bevolking vijftig Belgen en vijftig Duitsers wonen in vergelijking met de hiervoor genoemde buurt met honderd Belgen.

Na deze inleidende paragraaf gaan we achtereenvolgens in op hoe we onveiligheidsgevoelens en etnische diversiteit hebben gemeten. Daarna zullen we het door ons gehanteerde regressiemodel uit de doeken doen, gevolgd door onze bevindingen. Dit artikel wordt afgesloten met een slotbeschouwing.

Onveiligheidsgevoelens

Om onveiligheidsgevoelens in de buurt te meten hebben we gekeken naar enquêtedata afkomstig van de Veiligheidsmonitor. De Veiligheidsmonitor is een jaarlijks terugkerend bevolkingsonderzoek naar veiligheid, leefbaarheid en slachtofferschap. Om onveiligheidsgevoelens te meten konden respondenten aangeven hoe vaak het volgende voorkomt:

1. 's avonds de deur niet opendoen omdat ze het onveilig vinden;
2. omlopen of omrijden in de eigen buurt om onveilige plekken te vermijden;
3. zich onveilig voelen als ze 's avonds in de buurt op straat lopen;

4. zich onveilig voelen als ze 's avonds alleen thuis zijn;
5. bang zijn om zelf slachtoffer te worden van criminaliteit.

Deze verschillende vragen over onveiligheidsgevoelens zijn samengevoegd tot één schaal (Cronbachs $\alpha=0,77$). Wij maken hier gebruik van gegevens uit de editie van de Veiligheidsmonitor van 2014. In dat jaar werden ongeveer 85.000 personen geïnterviewd uit 403 gemeenten en 8.798 buurten in Nederland.

De afzonderlijke stellingen kunnen echter ook inzicht verschaffen in hoeverre mensen te maken hebben met onveiligheidsgevoelens en in welke mate dat verschilt per stelling. Dit is inzichtelijk gemaakt in figuur 1. Ongeveer 70% van de respondenten geeft aan dat het zelden of nooit voorkomt dat ze 's avonds de deur niet opendoen omdat ze het onveilig vinden. Eenzelfde percentage zegt dat ze zelden of nooit bang zijn om zelf slachtoffer te worden van criminaliteit. Het aandeel mensen dat zegt vaak om te lopen of om te rijden om onveilige plekken te vermijden, is redelijk beperkt (2,7%). Het percentage personen dat zich vaak onveilig voelt als ze 's avonds op straat lopen of als ze 's avonds alleen thuis zijn, is respectievelijk 4% en 2,6%.

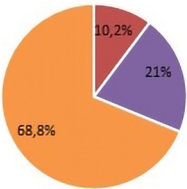
Diversiteit naar herkomst en hoe die te meten

In deze paragraaf introduceren we een nieuwe maat van diversiteit, gebaseerd op een indeling in achttien clusters van herkomstlanden (waarvan er vijf uit slechts één land bestaan), in plaats van de simpele tweedeling westers en niet-westers, al dan niet aangevuld met enkele traditionele herkomstlanden. Voor alle duidelijkheid: het zijn geen achttien reële sociale groepen die een afgebakende groepsidentiteit hebben (Brubaker 2004), maar groepen die zich vooral onderscheiden door linguïstische diversiteit. Voordat we nader ingaan op deze indeling, besteden we eerst aandacht aan de Herfindahl-Hirschman-Index (HHI). Dit is de methode waarmee we uiteindelijk, op basis van de hier genoemde achttien groepen, komen tot een daadwerkelijke maat voor de etnische diversiteit in Nederlandse buurten.

**Figuur 1   Antwoorden op de stellingen over onveiligheids-
gevoelens uit de Veiligheidsmonitor 2014**

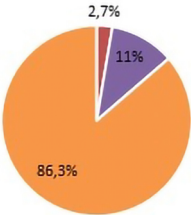
Hoe vaak komt het voor dat u...

*...’s avonds niet opendoet omdat u het
onveilig vindt?*

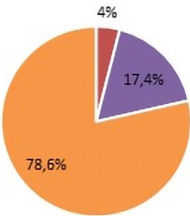
■ vaak ■ soms ■ zelden of nooit

*...in uw eigen buurt omloopt of omrijdt om
onveilige plekken te vermijden?*

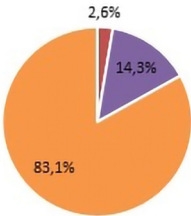
■ vaak ■ soms ■ zelden of nooit

*...zich onveilig voelt als u ’s avonds bij u in
de buurt op straat loopt?*

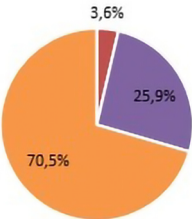
■ vaak ■ soms ■ zelden of nooit

*...zich onveilig voelt als u ’s avonds alleen
thuis bent?*

■ vaak ■ soms ■ zelden of nooit

*...bang bent dat u zelf slachtoffer wordt van
criminaliteit?*

■ vaak ■ soms ■ zelden of nooit

Tabel 1 Enkele rekenvoorbeelden van de HHI bij een bepaalde verdeling van de bevolking

aantal groepen	1	2	3	3	3	4
verdeling van de groepen	1	$\frac{1}{2}, \frac{1}{2}$	$\frac{2}{3}, \frac{1}{6}, \frac{1}{6}$	$\frac{1}{3}, \frac{1}{3}, \frac{1}{3}$	$\frac{4}{5}, \frac{1}{10}, \frac{1}{10}$	$\frac{7}{8}, \frac{1}{24}, \frac{1}{24}, \frac{1}{24}$
HHI	0,00	0,50	0,50	0,67	0,34	0,12

De Herfindahl-Hirschman-Index (HHI)

De meest gebruikte manier in de Nederlandse literatuur om échte diversiteit te meten is de HHI (zie bijv. Gesthuizen e.a. 2008; Gijsberts e.a. 2008; Tolsma e.a. 2009; Lancee & Dronkers 2011). De HHI geeft de kans weer dat twee willekeurige personen uit de populatie tot verschillende groepen behoren. Overigens hanteren ook veel Nederlandse onderzoekers het percentage mensen met een niet-westerse achtergrond als proxy voor etnische diversiteit (zie bijv. Van Beuningen e.a. 2013; Huijts e.a. 2014; Savelkoul 2014).

Alleen de HHI meet echter daadwerkelijk diversiteit naar herkomst. Het aantal inwoners met een niet-westerse achtergrond meet namelijk niet de heterogeniteit. Een Nederlandse stadswijk die voor 100% uit inwoners met een Turkse achtergrond zou bestaan, scoort maximaal op het percentage inwoners met een niet-westerse achtergrond, maar is in feite volstrekt homogeen. De HHI daarentegen meet wel de mate van verscheidenheid en is daarbij als het ware volledig 'kleurenblind'. Hij wordt berekend met de volgende formule:

$$HHI = 1 - \sum_{i=1}^N s_i^2$$

Hierbij is s_i het aandeel van bevolkingsgroep i in de totale bevolking en N het aantal bevolkingsgroepen. De HHI is dus te berekenen door eerst het aandeel van elke herkomstgroep in de totale bevolking te kwadrateren, dit vervolgens bij elkaar op te tellen en ten slotte het getal dat hieruit komt van 1 af te trekken. Ter illustratie hebben we in tabel 1 enkele rekenvoorbeelden opgenomen.

De HHI is 0 als de populatie bestaat uit slechts één herkomstgroep, en 1 als iedereen in de bevolking tot een andere groep behoort. In de overige gevallen is het wat ingewikkelder. Zo bestaat in het voorlaatste

rekenvoorbeeld $(\frac{4}{5}, \frac{1}{10}, \frac{1}{10})$ de populatie uit drie herkomstgroepen, één die een aandeel heeft van 80% en twee die een aandeel hebben van 10%. Het kwadraat van 0,8 is 0,64. Daarbij moet twee keer het kwadraat van 0,1, dat 0,01 is, worden opgeteld. Dat wordt dus 0,66. Als we dit getal van 1 aftrekken, krijgen we een HHI van 0,34. In het derde rekenvoorbeeld $(\frac{1}{3}, \frac{1}{3}, \frac{1}{3})$ komen we uit op een HHI van 0,67. Dit voorbeeld wijst uit dat een populatie met drie ongeveer even grote herkomstgroepen diverser is dan een populatie met één dominante groep en twee kleine groepen. Dit stemt ook overeen met de ervaringen van mensen. Een populatie met drie substantiële groepen voelt diverser aan dan een populatie met één dominante groep.

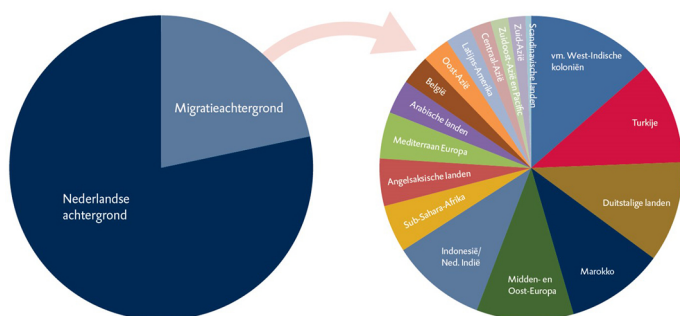
De Nederlandse bevolking onderverdeeld in achttien groepen

We hebben er in deze studie voor gekozen om achttien verschillende groepen op te nemen in de door ons geconstrueerde HHI. Bij deze indeling naar herkomstlanden hebben we gekozen voor een aggregatie van herkomstlanden op basis van een geolinguïstische indeling, soms aangevuld met religie of het politieke systeem in de herkomstlanden. Dat hebben we gedaan omdat we ervan uitgaan dat deze kenmerken een zelfstandig effect hebben op gedrag, naast de standaard sociaal-economische achtergrondvariabelen.² Geografische ligging en daaraan verwante culturele aspecten als taal en religie zijn redelijk goed objectief vast te stellen. Daarbij geniet taal de voorkeur boven religie om een clustering van landen te specificeren, omdat taal essentieel is voor interacties tussen personen, waardoor groepen kunnen ontstaan. Het politieke systeem in het herkomstland gebruiken we alleen om de clustering van landen binnen geolinguïstische groepen verder scherp te stellen. Andere onderzoekers die landen clusteren op basis van cultuur gebruiken deze leidraden ook, soms impliciet (zie bijv. Cattell 1950; Bakacsi e.a. 2002; Inglehart & Welzel 2010). We zijn ons ervan bewust dat elke indeling een reductie van de complexe werkelijkheid is en dat anderen wellicht tot een andere indeling van landen kunnen komen.

Behalve personen met een Nederlandse achtergrond, nemen we ook Belgen, personen afkomstig uit Indonesië/het voormalig Nederlands-Indië, Turkije en Marokko als afzonderlijke groep in de analyses op.

2 Zie bijv. Maden (1993), Le en Stockdale (2008), Jennissen e.a. (2009) en Blom & Jennissen (2014) voor het zelfstandige effect van culturele kenmerken op deviant gedrag.

Figuur 2 De samenstelling van de Nederlandse bevolking naar herkomst, 1 januari 2015

© WRR 2018 | Bron: CBS

Mensen afkomstig uit Suriname en de voormalige Nederlandse Antillen vormen samen één herkomstgroep: 'voormalige West-Indische koloniën'. De overige herkomstlanden zijn geaggregeerd tot twaalf grotere groepen: de Angelsaksische landen, de Duitstalige landen, de Scandinavische landen, mediterraan Europa, Midden- en Oost-Europa, de Arabische landen, Sub-Sahara-Afrika, Latijns-Amerika, Zuid-Azië, Centraal-Azië, Oost-Azië en Zuidoost-Azië en de Pacific. Deze clustering komt vrijwel geheel overeen met die van Gupta e.a. (2002). Het enige verschil is dat onze indeling wat meer verfijning in Azië kent. Voor een uitgebreide toelichting op de door ons gebruikte indeling in achttien herkomstgroepen om een HHI te construeren wordt verwezen naar Jennissen e.a. (2018, p. 179-186).

In figuur 2 is de samenstelling van de Nederlandse bevolking naar herkomst in de achttien groepen waarop we de HHI baseren in het begin van 2015 weergegeven. Begin 2015 had 21,7% van de in Nederland woonachtige personen een migratieachtergrond. De vijf grootste herkomstgroepen zijn de voormalige West-Indische koloniën (497.588 personen), Turkije (396.555 personen), de Duitstalige landen (392.431 personen), Marokko (380.755 personen), Midden- en Oost-Europa (379.495 personen) en Indonesië/voormalig Nederlands-Indië (369.677 personen). De groep mensen met een Scandinavische achtergrond is met 22.521 personen het kleinst.

We gaan bij de aggregatie uit van de kenmerken van de in Nederland aanwezige migrantenpopulatie en niet van de overheersende cultuur in het herkomstland zelf.³ Deze twee komen overigens meestal overeen.

In onze clustering is de aggregatie van herkomstlanden die dicht bij Nederland liggen gemiddeld genomen verfijnder dan bij verder gelegen landen. Dit is gedaan omdat het gevoel van bij elkaar horen meestal sterker wordt als men verder van huis is. Zo kan een Nederlander ervaren dat hij weinig gemeen heeft met een Portugees als zij elkaar treffen bij een bezoek aan de Eiffeltoren. Als deze twee personen elkaar tegenkomen tijdens een zakenreis in China voelen zij waarschijnlijk een sterkere verwantschap. Daarbij is het niet alleen van belang tot welke herkomstgroep individuen zich rekenen, maar ook hoe de buitenwereld dat ziet. De Franse kaartverkoper bij de Eiffeltoren is waarschijnlijk beter in staat om een Nederlander van een Portugees te onderscheiden dan de Chinese zakenrelatie. Ten slotte speelt ook een praktische overweging een rol, namelijk de omvang van de herkomstgroepen.

We zijn ons ervan bewust dat de 'culturele afstand' tussen de groepen kan verschillen. Het culturele verschil tussen een Nederlander en een Portugees is doorgaans kleiner dan dat tussen een Nederlander en een Chinees. Volgens de HHI zijn al deze verschillen echter even groot, zolang Nederlanders, Portugezen en Chinezen maar in verschillende groepen zijn ingedeeld. Deze variatie in culturele afstand komt niet tot uitdrukking in de HHI, en is dus niet meegenomen in de analyses die zijn uitgevoerd in deze studie.

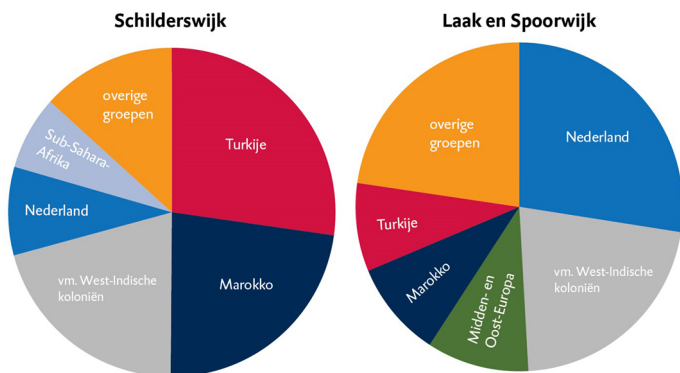
Etnische diversiteit in Nederland

Op 1 januari 2015 was de HHI voor Nederland als geheel 0,38. Dit is dus de kans dat twee willekeurige personen die in Nederland wonen, tot een verschillende herkomstgroep behoren. De gemeenten die het dichtst bij deze waarde voor heel Nederland in de buurt komen, zijn Barendrecht, Culemborg, Leerdam en Oegstgeest.

Het percentage mensen dat woont in een gemeente met een HHI van minimaal 0,3 is 68%. Iets meer dan twee derde van de inwoners van Nederland, wat overeenkomt met ongeveer 11,5 miljoen mensen,

3 Dit geldt uiteraard niet voor het politieke systeem in het land van herkomst.

Figuur 3 De bevolking van twee Haagse wijken naar herkomstgroep, 1 januari 2014: Schilderswijk (HHI = 0,82) en Laak en Spoorwijk (HHI = 0,85)

© WRR 2018 | Bron: CBS

heeft dus te maken met substantiële diversiteit naar herkomst in de gemeente waarin zij wonen. Een zeer hoge diversiteit, in dit geval gedefinieerd als een HHI van minimaal 0,7, vinden we alleen in de drie grootste Hollandse steden. Daar woont ongeveer 12% van de inwoners van Nederland. De Nederlandse gemeenten met de laagste HHI zijn Grootegast (0,07), Staphorst (0,07) en Urk (0,06).

Ook binnen gemeenten, op lagere geografische niveaus, zoals wijken en buurten, kan de etnische diversiteit behoorlijk variëren. Zo had Den Haag, de meest diverse gemeente van Nederland, in 2014 wijken waarvan de HHI varieerde van 0,28 (Duindorp) tot 0,85 (Laak en Spoorwijk). Laak en Spoorwijk is overigens niet de wijk met het hoogste aandeel mensen met een migratieachtergrond. Het percentage mensen met een Nederlandse achtergrond is zelfs meer dan drie keer zo hoog als in het Transvaalkwartier en in de Schilderswijk. Dit geeft aan dat de HHI daadwerkelijk 'kleurenblind' is. Om dit te illustreren hebben we in figuur 3 de bevolking naar herkomstgroep van zowel de Schilderswijk als Laak en Spoorwijk afgebeeld.

De analyses in deze studie spelen zich af op het niveau van de buurt. Het moge duidelijk zijn dat we daar een nog grotere variëteit in diversiteit naar herkomst kunnen aantreffen. Zo zijn er vooral in het noorden van het land nog aanzienlijk veel buurten waarin uitsluitend mensen met een Nederlandse achtergrond wonen. Die hebben dus een HHI van 0. Aan de andere kant van het spectrum zijn er wijken die een HHI hebben van bijna 0,9. Indien we uitgaan van de HHI gebaseerd op de door ons onderscheiden achttien herkomstgroepen, zijn de drie meest diverse buurten van Nederland achtereenvolgens: Poptahof-Noord in de Delftse wijk Voorhof, Immerloo II in de Arnhemse wijk Malburgen en de Noordpolderbuurt in de Haagse wijk Laak en Spoorwijk. De HHI van deze wijken nadert het theoretisch maximum.⁴

Het regressiemodel

Met behulp van logistische regressieanalyse zijn we nagegaan of etnische diversiteit samenhangt met het hebben van onveiligheidsgevoelens. Daarbij is het hebben van onveiligheidsgevoelens de afhankelijke en etnische diversiteit (de HHI) de onafhankelijke variabele. De respondenten uit de Veiligheidsmonitor zijn vervolgens in twee groepen verdeeld: personen die zich nooit (of zelden) onveilig voelen en mensen die zich wel onveilig voelen. Degenen die 'vaak' hebben geantwoord op minimaal één van de vijf eerdergenoemde vragen delen we in bij de personen die onveiligheidsgevoelens ervaren.

De data afkomstig uit de Veiligheidsmonitor 2014 zijn gekoppeld aan het Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Hierdoor konden we een aantal controlevariabelen aan het regressiemodel toevoegen. Dit zijn op het individuele niveau de variabelen geslacht, leeftijd, herkomstgroep, het huishoudtype gecombineerd met de positie in het huishouden, gestandaardiseerd huishoudinkomen, het al dan niet hebben van een uitkering als voornaamste inkomensbron, het hoogst gevolgde opleidingsniveau en of men ooit eerder slachtoffer is geweest van criminaliteit, en op buurtniveau de sociaaleconomische achterstand

4 Als er meer dan 18 personen in een buurt wonen, dan kan de HHI die gebaseerd is op 18 herkomstgroepen onmogelijk de waarde 1 bereiken. Het maximum is 0,9(4) als een buurt meer dan 36 inwoners heeft.

van de buurt. Vanwege deze twee verschillende niveaus in de analyse hebben we gebruik gemaakt van een hiërarchisch regressiemodel. Op het buurniveau hebben we nog een derde controlevariabele, de verwachte criminaliteit in de buurt op basis van de etnische compositie, toegevoegd die nadere uitleg behoeft. We hebben deze variabele gecreëerd door eerst de geregistreerde verdachtencijfers van elk van de door ons onderscheiden achttien herkomstgroepen uit te rekenen. Vervolgens hebben we deze verdachtencijfers naar rato van de etnische bevolkingssamenstelling toebedeeld aan de buurt.⁵ Door deze variabele op te nemen in het model proberen we twee vliegen in één klap te slaan. Ten eerste kunnen we er zo enigszins rekening mee houden dat onveiligheidsgevoelens worden beïnvloed door de daadwerkelijke omvang van de gepleegde criminaliteit. De relatie tussen onveiligheidsgevoelens en het daadwerkelijke risico om slachtoffer van een delict te worden is overigens erg complex, waarbij er geen sprake hoeft te zijn van een lineair verband (zie bijv. Ultee 2008).

Ten tweede nemen we op deze manier ook indirect de etnische samenstelling van de bevolking mee als controlevariabele, waardoor het effect van de HHI gaat lijken op een puur diversiteitseffect, zonder dat compositie-effecten via de achterdeur de onderzoeksresultaten binnensluipen. Het aandeel mensen met een Nederlandse achtergrond zal namelijk een grote stempel op de HHI drukken. Hierdoor zal een hoge waarde van de HHI van een buurt, zonder te controleren voor de etnische compositie van een buurt, ook vaak eenvoudigweg een indicator zijn voor een buurt met een hoog aandeel mensen met een migratieachtergrond.

Bevindingen: meer onveiligheidsgevoelens bij een hogere diversiteit naar herkomst

Uit onze analyse blijkt dat er een samenhang is tussen de diversiteit naar herkomst en onveiligheidsgevoelens. Hoe meer verscheidenheid in de buurt, hoe groter de kans dat inwoners onveiligheid ervaren. Dit resultaat is significant. Daarbij is rekening gehouden met sociaal-economische kenmerken van inwoners en de buurt. In een zeer

5 Uiteraard is dit zeker geen zuivere indicator van de daadwerkelijke criminaliteit per inwoner in de buurt. Zo hebben we bijvoorbeeld te maken met een gigantisch *dark number* van criminaliteit waarbij geen verdachte in beeld komt. Bovendien kan dit *dark number*, door etnisch profileren (zie bijv. Çankaya 2012), ook nog eens variëren per herkomstgroep.

heterogene buurt, zoals Poptahof-Noord in Delft met een HHI van 0,88, is de kans⁶ op het hebben van onveiligheidsgevoelens *ceteris paribus* meer dan drie keer zo hoog als in een volledig homogene buurt (zie tabel 2).

De analyse laat zien dat de verscheidenheid naar herkomst in de buurt niet de enige factor is die samenhangt met het hebben van onveiligheidsgevoelens. Zo hebben ook vrouwen, ouderen, mensen met minder inkomen, personen met een uitkering en mensen die wonen in een buurt met sociaaleconomische achterstand *ceteris paribus* vaker onveiligheidsgevoelens.

Tabel 2 Resultaten van logistische multilevel regressieanalyse ter verklaring van het al dan niet hebben van onveiligheidsgevoelens, 2014

	Odds ratio's
<i>Individuele factoren</i>	
<i>Geslacht</i>	
Man (ref.)	1
Vrouw	2,49 ***
Leeftijd	1,00 ***
<i>Huishoudsamenstelling</i>	
Gehuwd/samenwonend, kinderen (ref.)	1
Eenpersoonshuishouden	1,13 **
Niet gehuwd/samenwonend, geen kinderen	1,04
Gehuwd/samenwonend, geen kinderen	1,15 ***
Niet gehuwd/samenwonend, kinderen	0,89 *
Eenouderhuishouden	1,10 *
Institutioneel huishouden	0,99
<i>Herkomstgroep</i>	
Nederland (ref.)	1
Angelsaksische landen	0,82
België	1,10
Duitstalige landen	0,99
Scandinavische landen	0,62
Mediterrane landen	1,26 *

6 Eigenlijk *odds ratio*.

Tabel 2 (Vervolg)

	Odds ratio's
Midden- en Oost-Europa	1,09
Indonesië/Nederlands-Indië	1,08
Arabische landen	1,42 *
Sub-Sahara-Afrika	0,94
Latijns-Amerika	0,88
Zuid-Azië	1,32
Centraal-Azië	1,36
Oost-Azië	1,51 ***
Zuidoost-Azië en de Pacific	1,46 *
Voormalige West-Indische koloniën	1,24 ***
Turkije	1,28 **
Marokko	1,19
<i>Inkomensgroep</i>	
Hoogste kwintiel (ref.)	1
Kwintiel 2	1,11 **
Kwintiel 3	1,17 ***
Kwintiel 4	1,38 ***
Kwintiel 5	1,43 ***
<i>Voornaamste inkomensbron een uitkering</i>	
Nee (ref.)	1
Ja	1,27 ***
<i>Ooit slachtoffer van criminaliteit</i>	
Nee (ref.)	1
Ja	1,27 ***
<i>Opleidingsniveau</i>	
Hoog (ref.)	1
Midden	1,36 ***
Laag	1,64 ***
<i>Contextuele factoren (buurt)</i>	
Sociaaleconomische achterstand	1,09 ***
Verwachte criminaliteit	1,10 ***
HHI	3,92 ***
N	79.340

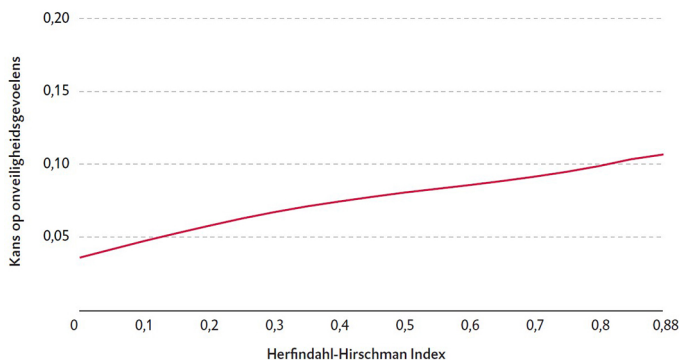
* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001.

In het regressiemodel, waarvan de resultaten zijn weergegeven in tabel 2, is het effect van etnische diversiteit op het al dan niet hebben van onveiligheidsgevoelens op een lineaire manier geschat. Een verondersteld lineair effect van diversiteit op het al dan niet hebben van onveiligheidsgevoelens zou inhouden dat bij een positieve samenhang de kans op het hebben van onveiligheidsgevoelens in dezelfde mate toeneemt, ongeacht of de HHI oploopt van 0,2 naar 0,3 of van 0,6 naar 0,7. De relatie zou echter ook non-lineair kunnen verlopen, bijvoorbeeld met een plateauffect: mensen hebben vaker onveiligheidsgevoelens naarmate de diversiteit toeneemt, maar bij een bepaald diversiteitsniveau wordt dit niet veel meer, of daalt de kans op het hebben van onveiligheidsgevoelens zelfs. Om dit te testen nemen we naast de HHI ook HHI^2 en HHI^3 op in het regressiemodel om het effect van diversiteit te schatten. HHI^2 en HHI^3 zijn de tweede en derde macht van de HHI en meten non-lineaire patronen in de samenhang tussen diversiteit naar herkomst en het al dan niet hebben van onveiligheidsgevoelens.

We hebben in figuur 4 het non-lineaire effect van diversiteit op onveiligheidsgevoelens gevisualiseerd.⁶ Op de verticale as staat de relatieve kans dat een bepaald type respondent onveiligheid ervaart. In dit geval nemen we als voorbeeld een 40-jarige, gehuwde vrouw met kinderen en een Nederlandse achtergrond die niet eerder slachtoffer is geweest van inbraak en geen uitkering ontvangt. Bij een HHI van 0 is de kans 0,04 en de kans loopt op tot 0,11 bij een HHI van 0,88. De stijgende lijn laat zien dat als de diversiteit in de buurt hoger is, de kans groter wordt dat inwoners zich onveilig voelen. Er is dus geen sprake van plateauffecten of omslagpunten. Voor andere typen inwoners zal de lijn op ongeveer dezelfde manier verlopen, al kan deze wel hoger of lager uitvallen en daarbij een wat afwijkende vorm hebben. Dit komt door de logistische transformatie van de afhankelijke variabele.

6 We hebben hier hetzelfde logistische model, waarvan de resultaten zijn weergegeven in tabel 2, gebruikt. Daaraan toegevoegd zijn alleen de variabelen HHI^2 en HHI^3 . Om eenvoudiger tot een visualisatie te komen heeft het model waarop figuur 4 is gebaseerd geen hiërarchische structuur. De resultaten van de schatting van het analoge multilevel model verschillen echter nauwelijks.

Figuur 4 Het effect van etnische diversiteit op onveiligheidsgevoelens in de buurt*

* Voor een 40-jarige, werkende, gehuwde vrouw zonder migratieachtergrond, niet eerder slachtoffer geweest, met een midden-opleidingsniveau, gemiddeld besteedbaar inkomen en kinderen in het huishouden.

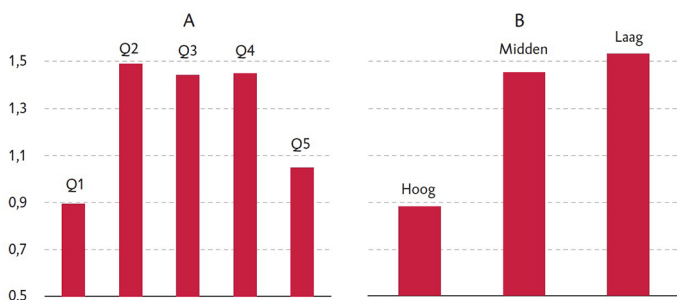
© WRR 2018 | Bron: CBS

Interactie-effecten: vooral middeninkomensgroepen ervaren meer onveiligheidsgevoelens bij een grotere diversiteit naar herkomst

Het is mogelijk dat toenemende etnische diversiteit voor bepaalde groepen een grotere impact heeft op onveiligheidsgevoelens dan voor andere groepen. Om dit te onderzoeken zijn interacties met inkomen en opleidingsniveau opgenomen in de analyse.⁷ Van de verschillende inkomensgroepen hebben in het bijzonder de middengroepen (de kwintielen Q2, Q3 en Q4) een verhoogde kans op het ervaren van onveiligheid in het geval van toenemende diversiteit. Op grond van onze analyses kunnen we voor deze uitkomst geen sluitende verklaring geven.⁸ Een mogelijke verklaring is dat de middeninkomensgroepen meer te verliezen hebben dan de laagste inkomensklasse, en dat diversiteit daardoor eerder als bedreigend wordt ervaren. De WRR

7 Ook de modellen waarop de twee grafieken in figuur 5 zijn gebaseerd, hebben geen hiërarchische structuur. De resultaten van de schattingen van de analoge multilevel modellen verschillen echter nauwelijks.

8 Omdat er is gecontroleerd voor herkomstgroep, kan het aantal personen met een migratieachtergrond in de laagste inkomensgroep hier geen verklaring voor zijn.

Figuur 5 Het effect van de HHI op onveiligheidsgevoelens voor inkomens (A) en opleidingsgroepen (B)

© WRR 2018 | Bron: CBS

stelde onlangs al vast dat bij de middenklasse groeiende onzekerheid heerst over het handhaven van de maatschappelijke positie (Engbersen e.a. 2017). Daarnaast beschikken middengroepen, in vergelijking met hoge inkomensgroepen, over minder financiële mogelijkheden om te verhuizen als hun huidige buurt niet meer bevalt. Voor rijkere zal het wonen in een diverse buurt vaker een vrije keuze zijn en deze groep staat mogelijk welwillender tegenover diversiteit (Tolsma e.a. 2009, p. 293). Verder zien we dat bij toenemende diversiteit de kans op onveiligheidsgevoelens voor hogeropgeleiden minder sterk toeneemt dan voor middelbaar en laagopgeleiden (zie figuur 5).

Conclusie en discussie

Onveiligheidsgevoelens van bewoners hangen deels samen met de mate van etnische diversiteit. De uitkomst dat meer heterogeniteit naar herkomst gepaard gaat met een groter gevoel van onveiligheid bevestigt inzichten afkomstig uit Amerikaans onderzoek, waarin soortgelijke relaties zijn aangetoond (Chiricos e.a. 1997; Pickett e.a. 2012). Dit resultaat komt ook overeen met een Belgische studie waarin – op gemeentelijk niveau – een soortgelijke bevinding is gedaan (Hooghe & De Vroome 2016).

Een aanvullende en opvallende bevinding uit ons onderzoek is dat mensen met middeninkomens meer te maken hebben met toene-

mende gevoelens van onveiligheid als de diversiteit toeneemt dan mensen met hoge en lage inkomens. De hier uitgevoerde analyse gaat echter niet diep genoeg om hiervoor een sluitende verklaring te geven.

De hier uitgevoerde analyses zijn niet zonder beperkingen. Omdat het onderzoek betreft dat betrekking heeft op slechts één tijdstip, kan causaliteit niet zonder meer worden aangenomen. Daarnaast kunnen zelfselectieprocessen voor een vertekend beeld zorgen, waardoor het effect van diversiteit wordt overschat of juist wordt onderschat (Koopmans e.a. 2015, p. 3). In dit artikel is met die mogelijkheid geen rekening gehouden. Nader onderzoek zou hier beter op in kunnen spelen. Een andere beperking is dat de 'culturele afstand' tussen de (geaggregeerde) groepen die we onderscheiden in dit onderzoek niet tot uitdrukking komt in de gehanteerde diversiteitsindex. In vervolgonderzoek zou men kunnen proberen om dit wel mee te nemen in de analyses. Ook zou vervolgonderzoek het idee van *individualized neighborhoods* meer als uitgangspunt kunnen nemen. Het hanteren van geïndividualiseerde buurten of zogenoemde *egohoods* is een aan te raden aanpak om tot betekenisvollere grenzen van contexten te komen. Met deze aanpak worden rondom de woonplaats van respondenten cirkels getrokken die wisselen in omvang. Zo krijgt iedere respondent een geïndividualiseerde woonomgeving, die niet is gebaseerd op administratieve grenzen (zie voor – de enige – Nederlandse toepassing de studie van Sluiter e.a. 2015).

Literatuur

Bakacsi e.a. 2002

G. Bakacsi, S. Takács, A. Karácsonyi & V. Imrek, 'Eastern European cluster: Tradition and transition', *Journal of World Business* (37) 2002, afl. 1, p. 69-80.

Van Beuningen e.a. 2013

J. van Beuningen, H. Schmeets, K. Arts & S. te Riele, *Samenhang tussen etnische diversiteit en criminaliteit: de rol van sociaal kapitaal* (Bevolkingstrends 2013), Den Haag: CBS 2013.

Blom & Jennissen 2014

M. Blom & R. Jennissen, 'The involvement of different ethnic groups in various types of crime in the Netherlands', *European Journal on Criminal Policy and Research* (20) 2014, afl. 1, p. 51-72.

Brubaker 2004

R. Brubaker, *Ethnicity without groups*, Cambridge: Harvard University Press 2004.

Çankaya 2012

S. Çankaya, *De controle van marsmannetjes en ander schorriemorrie. Het beslissingsproces tijdens proactief politiewerk*, Den Haag: Boom criminologie 2012.

Cattell 1950

R.B. Cattell, 'The principal culture patterns discoverable in the syntal dimensions of existing nations', *The Journal of Social Psychology* (32) 1950, afl. 2, p. 215-253.

Chiricos e.a. 1997

T. Chiricos, M. Hogan & M. Gertz, 'Racial composition of neighborhood and fear of crime', *Criminology* (35) 1997, afl. 1, p. 107-131.

Engbersen e.a. 2017

G. Engbersen, E. Snel & M. Kremer (red.), *De val van de middenklasse? Het stabiele en kwetsbare midden*, Den Haag: WRR 2017.

Gesthuizen e.a. 2008

M. Gesthuizen, T. van der Meer & P. Scheepers, 'Ethnic diversity and social capital in Europe: Test of Putnam's thesis in European countries', *Scandinavian Political Studies* (32) 2008, afl. 2, p. 121-142.

Gijsberts e.a. 2008

M. Gijsberts, T. van der Meer & J. Dagevos, 'Vermindert etnische diversiteit de sociale cohesie?', in: P. Schnabel, R. Bijl & J. de Hart (red.), *Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie* (Sociaal en Cultureel Rapport 2008), Den Haag: SCP 2008, p. 309-336.

Glas 2018

I. Glas, *Buurtverhoudingen, onveiligheidsgevoelens en de rol van etnische diversiteit*, Den Haag: WRR 2018.

Gupta e.a. 2002

V. Gupta, P.J. Hanges & P. Dorfman, 'Cultural clusters: Methodology and findings', *Journal of World Business* (37) 2002, afl. 1, p. 11-15.

Hooghe & De Vroome 2016

M. Hooghe & T. de Vroome, 'The relation between ethnic diversity and fear of crime: Analysis of police records and survey data in Belgian communities', *International Journal of Intercultural Relations* (50) 2016, p. 66-75.

Huijts e.a. 2014

T. Huijts, G. Kraaykamp & P. Scheepers, 'Ethnic diversity and informal inter- and intra-ethnic contacts with the neighbors in the Netherlands: A comparison of natives and ethnic minorities', *Acta Sociologica* (57) 2014, afl. 1, p. 41-57.

Inglehart & Welzel 2010

R. Inglehart & C. Welzel, 'Changing mass priorities: The link between modernization and democracy', *Perspectives on Politics* (8) 2010, afl. 2, p. 551-567.

Jennissen e.a. 2009

R. Jennissen, M. Blom & A. Oosterwaal, 'Geregistreerde criminaliteit als indicator van de integratie van niet-westerse allochtonen', *Mens en Maatschappij* (84) 2009, afl. 2, p. 207-233.

Jennissen e.a. 2018

R. Jennissen, G. Engbersen, M. Bokhorst & M. Bovens, *De nieuwe verscheidenheid. Toenemende diversiteit naar herkomst in Nederland*, Den Haag: WRR 2018.

Koopmans e.a. 2015

R. Koopmans, B. Lancee & M. Schaeffer (red.), *Social cohesion and immigration in Europe and North America. Mechanisms, conditions and causality*, New York: Routledge 2015.

Lancee & Dronkers 2011

B. Lancee & J. Dronkers, 'Ethnic, religious and economic diversity in Dutch neighborhoods: Explaining quality of contact with neighbors, trust in the neighborhood and inter-ethnic trust', *Journal of Ethnic and Migration Studies* (37) 2011, afl. 4, p. 597-681.

Le & Stockdale 2008

T.N. Le & G. Stockdale, 'Acculturative dissonance, ethnic identity, and youth violence', *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology* (14) 2008, afl. 1, p. 1-9.

Maden 1993

T. Maden, 'Crime, culture and ethnicity', *International Review of Psychiatry* (5) 1993, afl. 2/3, p. 281-289.

Van der Meer & Tolsma 2014

T. van der Meer & J. Tolsma, 'Ethnic diversity and its effects on social capital', *Annual Review of Sociology* (40) 2014, p. 459-478.

Merry 1981

S.E. Merry, *Urban danger: Life in a neighborhood of strangers*, Philadelphia: Temple University Press 1981.

Moeller 1989

G.L. Moeller, 'Fear of criminal victimization: The effect of neighborhood racial composition', *Sociological Inquiry* (59) 1989, afl. 2, p. 208-221.

Pickett e.a. 2012

J.T. Pickett, T. Chiricos, K.M. Golder & M. Gertz, 'Reconsidering the relationship between perceived neighborhood racial composition and whites' perceptions of victimization risk: Do racial stereotypes matter?', *American Society of Criminology* (50) 2012, afl. 1, p. 145-186.

Portes & Vickstrom 2011

A. Portes & E. Vickstrom, 'Diversity, social capital, and cohesion', *Annual Review of Sociology* (37) 2011, p. 461-479.

Putnam 2007

R.D. Putnam, 'E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century', *Scandinavian Political Studies* (30) 2007, afl. 2, p. 137-174.

Savelkoul 2014

M. Savelkoul, *Ethnic diversity and social capital: Testing underlying explanations derived from conflict and contact theories in Europe and the United States*, Enschede: Ipskamp 2014.

Semyonov e.a. 2012

M. Semyonov, A. Gorodzeisky & A. Glikman, 'Neighborhood ethnic composition and resident perceptions of safety in European countries', *Social Problems* (59) 2012, afl. 1, p. 117-135.

Sluiter e.a. 2015

R. Sluiter, J. Tolsma & P. Scheepers, 'At which geographic scale does ethnic diversity affect intra-neighborhood social capital?', *Social Science Research* (54) 2015, p. 80-95.

Tolsma e.a. 2009

J. Tolsma, T. van der Meer & M. Gesthuizen, 'The impact of neighbourhood and municipality characteristics on social cohesion in the Netherlands', *Acta Politica* (44) 2009, afl. 3, p. 286-313.

Ultee 2008

W.C. Ultee, 'Minder misdrijven: door overheidsingrijpen of zelfbescherming?', *Justitiële verkenningen* (34) 2008, afl. 2, p. 46-56.

Visser e.a. 2013

M. Visser, M. Scholte & P. Scheepers, 'Fear of crime and feelings of unsafety in European countries: Macro and micro explanations in cross-national perspective', *The Sociological Quarterly* (54) 2013, afl. 2, p. 278-301.

Doe het zelf? Strategieën om je veiliger te voelen tijdens een avond uit

Jelle Brands en Janne van Doorn*

Sinds de jaren zestig van de vorige eeuw staat de *fear of crime* stevast op de politieke en wetenschappelijke agenda. In Nederlands onderzoek spreekt men ook wel, meer algemeen, over (on)veiligheidsbeleving. Tot dusver hebben onderzoekers op dit terrein zich onder andere beziggehouden met het achterhalen van de oorzaken van onveiligheidsgevoelens en -beleving en het vinden van methoden om deze gevoelens tegen te gaan. Daarbij is ruimschoots aandacht besteed aan de fysieke en sociale (leef)omgeving van het individu. Ook (karakter)eigenschappen van de persoon zijn al veelvuldig bestudeerd in relatie tot onveiligheidsbeleving.

Er is echter vrij weinig aandacht voor de *agency* die individuen – al dan niet – bezitten om de veiligheidsbeleving te beïnvloeden op de momenten dat deze onder druk staat. Panelli e.a. (2005) stellen zelfs dat de benadering van onveiligheidsbeleving onder burgers te ‘*victim focussed*’ is geweest. In plaats van ‘machteloze’ en ‘hulpbehoevende’ slachtoffers zijn burgers volgens Van der Burgt (2015) evenzeer *social agents*, die (kunnen) handelen om hun eigen veiligheid te managen (zie ook Jackson & Gray 2009). In meer algemene zin benadrukken Crawford en Hutchinson (2015, p. 1188) de noodzaak beter zicht te krijgen op ‘de dagelijkse praktijken op basis waarvan burgers ook veiligheid voor zichzelf organiseren’. Juist hierop zal het onderhavige artikel zich richten.

Daarbij zij opgemerkt dat er binnen (inter)nationaal wetenschappelijk onderzoek wel degelijk geschreven is over angst voor criminaliteit en daaraan gerelateerde gedragsaanpassingen. Daarbij ligt het accent vaak op vermijdingsgedrag als gevolg van geanticiperde angst. Deze

* Dr. J. Brands is universitair docent aan het Instituut Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Leiden. Dr. J. van Doorn is universitair docent aan het Instituut Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Leiden.

krijgt (soms) vorm op basis van ervaringen uit de eerste, maar (vaker) ook de tweede hand. Dergelijk onderzoek heeft tot tal van relevante inzichten geleid. Zo blijkt inderdaad dat sommige burgers delen van de stad vermijden, of 's avonds liever niet meer van huis gaan omdat zij angstig zijn of zich zorgen maken over hun eigen veiligheid (Reid e.a. 1998; Riger e.a. 1982; Starkweather 2007; Wesely & Gaarder 2004). Op basis van het vermijdingsgedrag wordt angst voor criminaliteit bij wijze van spreken op voorhand 'uitgesloten': burgers stellen zich niet (langer) bloot aan datgeen wat doorgaat voor een gevaarlijke omgeving.

Het voorgaande betekent, tegelijkertijd, dat dergelijk onderzoek in beperktere mate aandacht besteed heeft aan of en hoe burgers hun gedrag aanpassen wanneer zij angst 'on the spot' ervaren. Ons onderzoek beoogt juist op dat aspect bij te dragen aan de bestaande kennis. Daarnaast sluit deze studie nadrukkelijk aan bij onderzoeken die *fear of crime* (ook) opvatten als zijnde een dynamische ervaring, variabel door tijd en ruimte (Brands e.a. 2015; Jackson 2005; Solymosi e.a. 2015). Gabriel en Greve (2003) spreken ook wel over *fear of crime* als 'momentary affective state that varies within a person according to the situation at hand' (p. 601).¹ *Fear of crime* is dus (ook) situationeel ingegeven, een 'gebeurtenis', waarbij een veelheid aan omstandigheden bijdraagt aan het ontwikkelen en/of wegebben van veiligheidsbeleving. Het aanpassen van het gedrag, op het moment dat angst voor criminaliteit ervaren wordt, kunnen we – redenerend vanuit voorgaande opvatting – ook opvatten als een van deze omstandigheden. Welke strategieën deelnemers toepassen en welke gedragsaanpassingen zij maken in juist die momenten dat onveiligheidsbeleving zich ontwikkelt, of op de voorgrond treedt, wordt in de onderhavige studie onderzocht.

Daarbij is ons onderzoek gericht op een specifieke onderzoeksgroep, namelijk Utrechtse studenten, en op een specifieke onderzoekcontext, namelijk de stedelijke nacht en stedelijke uitgaansgebieden in het bijzonder. Niet alleen heeft de stedelijke nacht vergeleken met de dag minder aandacht gekregen in onderzoek (Van Liempt & Van Aalst 2013; Williams 2008), daarnaast lokt de stedelijke nacht volgens File-

1 Dit impliceert nadrukkelijk niet dat 'traits' (zie Gabriel & Greve 2003) en (karakter)eigenschappen van de persoon er niet toe doen, deze werken ons inziens wel degelijk door in de situationele ervaring van *fear of crime*. Dat verklaart ook waarom de ene persoon een op het oog zelfde situatie soms anders waardeert dan een andere persoon (zie ook Brands & Van Aalst 2017).

born (2016) ook andersoortige reacties uit in relatie tot de ervaren veiligheid. Hoewel wij ons er terdege van bewust zijn dat het uitgaanspubliek niet te reduceren is tot studenten, blijken studenten tegelijkertijd wel een groot aandeel te hebben in het uitgaansleven, en zeker in studentensteden (Chatterton 1999; Schwanen e.a. 2012) zoals Utrecht. Op basis van het bovenstaande staan de volgende vragen centraal in het onderhavige onderzoek:

1. Hoe ervaren deelnemende Utrechtse studenten hun veiligheid op weg naar, binnen en op de terugweg van stedelijke uitgaansgebieden?
2. In hoeverre gebruiken deelnemende Utrechtse studenten strategieën om om te gaan met de momenten waarop onveiligheid ervaren wordt, en welke?

Aanknopingspunten uit eerder onderzoek

Reid e.a. (1998) beschrijven dat burgers verschillende technieken en strategieën toepassen om hun eigen veiligheid te waarborgen wanneer blootstelling aan onveilige situaties onvermijdelijk is, of wanneer burgers niet de moeite willen doen om de situatie te vermijden. In dergelijke situaties kunnen burgers volgens Van der Burgt (2015) ‘*risk-confronting*’ strategieën inzetten, of ‘doen zij’ aan ‘*risk management*’ (Riger e.a. 1982). De literatuur maakt vervolgens onderscheid naar fysieke strategieën en sociale vaardigheden. In verwijzing naar fysieke strategieën rapporteren verschillende onderzoeken hoe deelnemers op creatieve wijze alledaagse voorwerpen hanteren als ‘wapen’ op die momenten dat zij zich onprettig voelen (Reid e.a. 1998; Riger e.a. 1982; Starkweather 2007; Wesely & Gaarder 2004). Ook wordt het gebruik van een mobiele telefoon geregeld genoemd in de literatuur (Starkweather 2007; Wesely & Gaarder 2004). Het gebruik van deze voorwerpen maakt dat personen zich ook op het moment zelf prettiger kunnen voelen. Bij sociale vaardigheden valt te denken aan het vermijden van oogcontact in een situatie die als onprettig wordt ervaren (Riger e.a. 1982). Koskela noemt daarentegen ‘*the bold walk*’ als strategie die deelnemende vrouwen aan haar onderzoek gebruiken om om te gaan met beangstigende situaties: ‘This means that their appearance constantly projects the message that they are not afraid. They walk determinedly with confident steps and keep their head up

when meeting someone' (Koskela 1997, p. 309; zie ook Van der Burgt 2015). In de onderzoeken van Reid e.a. (1998) en Starkweather (2007) vertellen deelnemers alerter te zijn in zekere situaties en hun bewustzijn van de omgeving te verhogen als middel om angst voor criminaliteit het hoofd te bieden. Dit omvatte ook het zoeken naar vluchtroutes en het (continu) beoordelen van de situatie. De onderzoeken van Starkweather (2007) en Wesely en Gaarder (2004) laten ook zien hoe het hebben van gezelschap angstgevoelens weg kan nemen in situaties die anders wel als onveilig ervaren zouden worden. Tot slot refereren studies aan meer psychologische strategieën die mensen toepassen om angst voor criminaliteit te managen. Ook dergelijke strategieën kunnen meer situationeel, op het moment zelf, worden toegepast. Onder dergelijke strategieën vallen '*empowerment*' (d.w.z. machtig(er) voelen; Van der Burgt 2015) en '*assertions of confidence*' (d.w.z. zelfverzekerdheid; Starkweather 2007).

Methode van onderzoek

Deze studie beoogt invulling te geven aan de gestelde doelen op basis van interviews met Utrechtse studenten. De deelnemende studenten zijn geworven op drie wooncomplexen van de SSH Utrecht (Ina Boudier Bakkerlaan (IBB), nabij het centrum van Utrecht; de Uithof, aan de rand van Utrecht; Warande, aan de rand van Zeist nabij Utrecht) (1) door bewoners aan te spreken op het complex, (2) door aanplakbiljetten op te hangen, met de vraag contact op te nemen met de onderzoekers, en (3) door middel van *snowball sampling*. Tijdens het werven is potentiële deelnemers gevraagd of zij enige uitgaanservaring hadden als criterium voor deelname.

Uiteindelijk hebben achttien vrouwen en twaalf mannen deelgenomen aan het onderzoek, met een gemiddelde leeftijd van 21,5 jaar. Alle deelnemers volgden op het moment van deelname een hbo- of wo-opleiding. Alle interviews zijn opgenomen, en duurden tussen de 45 en 60 minuten. Alle opnames zijn getranscribeerd, en gecodeerd met behulp van ATLAS.ti. Het coderen vond plaats in twee fases. In de eerste fase zijn de dertig transcripten in hun geheel doorgenomen, en zijn de delen van de interviews die informatie bevatten over thematiek

die centraal staat in deze bijdrage² ‘initieel gecodeerd’, waarbij de kwalitatieve data opgedeeld worden ‘into discrete parts, closely examining them, and comparing them for similarities and differences’ (Saldaña 2009, p. 81). De tekstfragmenten die raakvlak vertoonden met de thematiek zijn vervolgens descriptief samengevat tot een code en/of ‘InVivo’ gecodeerd, waarbij uitspraken door de deelnemer direct als code worden overgenomen (Saldaña 2009, p. 71-77, 85). In de tweede fase heeft ‘focussed coding’ plaatsgevonden, waarbij ‘focused coding searches for the most frequent or significant initial codes to develop “the most salient categories” in the data corpus’ (Saldaña 2009, p. 155). Kortom: op basis van een meer uitgebreid (initieel) codeersysteem worden hieronder de thema’s besproken die in de data het duidelijkst op de voorgrond traden.

Hoe veilig voelen de studenten zich tijdens de Utrechtse uitgaansnacht?

De geïnterviewde studenten blijken zich over het algemeen behoorlijk veilig te voelen in het centrale uitgaansgebied van Utrecht. Dit valt onder andere af te leiden uit de scores (-3 zeer onprettig, +3 zeer prettig) die de studenten gaven aan twee archetypische Utrechtse uitgaanssituaties, die hun tijdens de interviews door middel van een foto werden voorgelegd: de Nobelstraat ($M=1.2$) en de Neude ($M=1.8$) (zie ook Brands & Van Aalst 2017).

Dat de studenten zich behoorlijk veilig voelen tijdens hun avonden uit in het uitgaansgebied van Utrecht wordt ook benadrukt tijdens de interviews, onder andere als de terugweg, na afloop van de uitgaansavond/-nacht ter sprake komt.³ Daarbij zet een aantal deelnemers de ‘veilige binnenstad’ af tegen meer afgelegen gebieden in, of net buiten,

2 Van belang te benoemen is dat bovengenoemde data eerder gebruikt zijn voor een Engelstalige en Nederlandstalige publicatie (Brands e.a. 2015; Brands & Van Aalst 2017). Anders dan bij eerdergenoemde stukken richt de analyse zich hier specifiek op veiligheidsreacties en -strategieën in de stedelijke context gedurende de nacht.

3 Maar ook wanneer teruggeblikt wordt op het uitgaansleven, toen de studenten nog bij hun ouders woonden.

de stad die zij soms als minder veilig ervaren.⁴ Wanneer wij Urja⁵ vragen of zij zich wel eens onprettig voelt wanneer zij zich alleen op de fiets verplaatst tijdens de stedelijke uitgaansnacht, zegt zij:

‘Ja, hier op de Uithof wel. Ja in de stad maakt het me niet zoveel uit eigenlijk maar ja, gewoon hier op de Uithof wel.’

Ook Ursel laat weten:

‘Het is zo ik heb zeg maar altijd het idee in een drukke binnenstad overkomt je niks en dan het is meer dan de weg naar huis, als je door dat donkere, niemandsland zeg maar. Ik heb het idee de binnenstad, dat is wel redelijk veilig.’

Uit de analyse blijkt eveneens dat bewoners van de Warande en de Uithof wat vaker spreken over onveiligheidsbeleving op de terugweg van het uitgaan dan bewoners van de IBB. Ook lijkt dit onderwerp meer op de voorgrond te treden tijdens de interviews met de vrouwelijke studenten, hoewel ook een aantal mannen aangeeft zich niet altijd, en geheel, op hun gemak te voelen binnen dergelijke situaties.

Vermijdingsgedrag

Tijdens de interviews is met de deelnemers ook gesproken over of zij bepaalde gebieden in Utrecht (op bepaalde tijden) zouden vermijden, omdat zij zich er onveilig voelen. Daarbij benoemen alle deelnemers wel een aantal locaties. Tegelijkertijd benadrukken verschillende deelnemers, zoals Ina, dat:

‘[ik me kan] voorstellen dat ik me niet uitermate prettig zou voelen als ik in m’n eentje van en naar de Uithof moet rijden ’s nachts. Maar ja, goed, dan hoef ik ook niet [daar te zijn] dus daar hoef ik mij niet druk om te maken.’

4 Terwijl in enkele interviews ook gesproken wordt over negatieve beeldvorming van ‘de (binnen)stedelijke nacht’ in de media, en de wijze waarop dit de veiligheidsbeleving negatief kan beïnvloeden.

5 Alle namen van de deelnemers zijn gefingeerd. De gefingeerde naam duidt het geslacht van de deelnemer, en de eerste letter duidt tevens de woonlocatie (‘I’ voor Ina Boudier Bakkerlaan, ‘U’ voor Uithof, ‘W’ voor Warande).

Ook Immanuel geeft aan: 'Nou ja, het is ook dat ik er niet vaak kom. Ik kan niet echt uit ervaring spreken ofzo.' Het voorgaande suggereert dat er een verschil bestaat tussen *geen reden hebben om een zeker gebied aan te doen* (waar je je waarschijnlijk onveilig zou voelen), omdat het niet binnen het dagelijks activiteitenpatroon valt, en het *vermijden* van gebieden die wel binnen het dagelijks activiteitenpatroon vallen (doordat je je er onveilig voelt). Dit betekent ook dat het van belang is vermijdingsgedrag gerelateerd aan onveiligheidsbeleving te onderzoeken binnen scenario's die realistisch zijn voor de deelnemers aan het onderzoek (zie ook Ferraro & LaGrange 1987; Farrall e.a. 2012). Resultaten leveren anders een te algemeen, en mogelijk vertekend, beeld op.

Zoals hierboven al kort werd aangekaart, blijken de trajecten tussen de woonlocatie (Uithof en Warande) en het centrale uitgaansgebied van Utrecht wel binnen het activiteitenpatroon van de studenten te vallen, maar gebruikt een aantal van de studenten die trajecten 's nachts, alleen op de fiets, liever niet. Hoewel de studenten vervolgens verschillende strategieën met ons doorspreken die hun alsnog in staat stellen om deze trajecten te overbruggen (zie hieronder), zou het ontbreken van zulke strategieën voor een aantal studenten vermoedelijk in daadwerkelijk vermijdingsgedrag resulteren.

Wanneer we specifiek de ervaringen van de studenten met het Utrechtse centrale uitgaansgebied bespreken, treden nagenoeg geen gebieden op de voorgrond die deelnemers actief, en op voorhand, vermijden omdat zij zich er niet prettig voelen. Wel geven enkele deelnemers aan dat zij bepaalde situaties vermijden, wanneer er zich op het moment zelf een mate van onveiligheid ontwikkelt, of lijkt te ontwikkelen. Zo geeft Upton aan:

'Ik denk dat het meer context is. Waar het in komt, zegmaar. Dat je dus een plaats hebt waar dus iets gebeurt. Dan maakt de plaats op zich niet uit, maar dan is het zegmaar [van] wat er gebeurt. (...).'

Hij legt het voorgaande verder uit aan de hand van het voorbeeld van een stadspark. Niet de aanwijsbare plek van het park (de locatie op een kaart), maar een optelsom van de kenmerken geldend voor dat park op dat moment – in dit geval donkerte en de aanwezigheid van smoezelende personen – resulteert voor Upton in een gevoel van onbehagen en/of onveiligheid. Ook Whitney noemt het belang van de

context: 'Dat daar dan inderdaad jongeren staan of dat je dan moet pinnen terwijl je daar alleen staat.' Enkele deelnemers geven ook expliciet aan op zoek te gaan naar manieren waarop de dreiging omzeild kan worden:

'(...) [D]at hangt er vanaf of die hangjongeren er zijn op zo'n moment. Dus eigenlijk kom ik daar dan al. Maar dan vermijd ik die locatie misschien bij het zien daarvan. Dus op zichzelf vermijd ik de locatie niet. Maar het kan wel tot een andere route leiden op het moment.' (Irving)

Op basis van het voorgaande blijkt dus dat er slechts enkele trajecten/locaties zijn die studenten op voorhand liever niet ('s nachts, alleen op de fiets) aandoen. Tegelijkertijd blijkt dat deelnemers wel degelijk, op zekere momenten, vrij doelbewust een 'omweg' kunnen nemen om zich op het moment zelf prettiger en veiliger te voelen. In de interviews varieert dit van 'met een boogje' om een groep heen lopen en wisselen van straathelft tot een andere straat inslaan.

Ander vervoer en 'gezelschap' op onprettige trajecten

Hierboven werd er al aan gerefereerd dat verschillende studenten strategieën toepassen om zichzelf prettiger te voelen in situaties waarin zij zich anders niet op hun gemak zouden voelen. Over het traject tussen de woonlocatie en het uitgaansgebied van Utrecht zegt Willa bijvoorbeeld:

'Het is een half uur fietsen van Zeist naar Utrecht (...) ik vind dat gewoon niet fijn, ik voel me niet veilig daar. Ik doe het alleen als er iemand meefietst.'

Una noemt, naast samen fietsen, het gebruik van de bus:

'[J]e hoort gewoon wel verhalen dat er, dat er meisjes zijn aangerand en dan denk ik dan moet je het ook niet op zoeken, als het niet nodig is, pak dan gewoon de bus of fiets met iemand.'

Door op het traject van en naar het uitgaansgebied van Utrecht de bus te nemen, of door samen te fietsen, organiseren deelnemers ook hun

eigen veiligheid(sbeleving). De redenen waarom de studenten zich prettiger voelen wanneer zij samen fietsen, worden ook uitgebreid besproken: op het moment zelf zorgt het voor afleiding (van de anders onprettige situatie) en maakt het de persoon minder benaderbaar en een minder aantrekkelijk doelwit (samen 'sta je sterker').

Ook Wilhelmina onderstreept nog eens de hierboven genoemde alternatieven, maar duidt tegelijkertijd 'de kosten' van het alternatief:

'Ik probeer bijvoorbeeld als we feest hebben op woensdag, want (...) dan is er geen nachtbus, dan probeer ik altijd te regelen dat ik samen kan fietsen. En ook met de borrel is het wel van oké het is nu 5 minuten voor 1, nu moeten we weg, want de laatste bus komt (...). En dan ga ik ook niet langer blijven ofzo.'

Ook Iris zegt:

'[I]k wil het liefste dan altijd gelijk naar huis (...) maar soms weet je ook weer met terug fietsen, als iedereen nog even blijft hangen, doe ik ook nog een drankje zodat we wel met zijn allen daar [het sportcomplex op de Uithof] weg kunnen fietsen.'

Aan de ene kant resulteren de busdienst en de mogelijkheid om samen te fietsen in een groter veiligheidsgevoel, maar aan de andere kant leveren de deelnemers ook wat in op de individuele bewegingsvrijheid. Immers, hun bewegingsvrijheid raakt in dit geval inherent gekoppeld aan de *timetable* van de bus en/of de beschikbaarheid van anderen om mee naar huis te fietsen, en hun planning die avond.

Alert zijn

Tijdens de interviews worden ook situaties besproken waarin alternatief vervoer niet beschikbaar is, of waarin de geïnterviewde student er bijvoorbeeld 'alleen voor stond'. Daarbij treedt 'alertheid' of 'op de hoede zijn' op de voorgrond als een veelbesproken strategie waarmee deelnemers proberen hun onveiligheidsbeleving te compenseren. Met deze alertheid of waakzaamheid lijken tegelijkertijd ook bepaalde, concrete, handelingen en praktijken samen te gaan. Een veelbesproken handeling betreft het bij de hand houden van een mobiele tele-

foon. Isabella – die als een van de weinigen concreet slachtofferervaringen (van straatintimidatie) met ons bespreekt – zegt bijvoorbeeld:

‘Als je heel ver om moet rijden als je een andere route wil nemen [en ik dat dus niet doe]. Of als ik ’s avonds ergens op het station sta en ik voel me niet fijn dan bel ik ook wel eens iemand, mijn vriend ofzo van blijf even aan de lijn. Want ik voel me niet fijn of er staat iemand raar te doen.’

Waar Isabella comfort lijkt te vinden in de bekende aan de andere kant van de lijn (die kan handelen, mocht er wat gebeuren), plaatst Urmela het hanteren van een telefoon binnen een meer preventief kader:

‘(...) [I]k denk dat dan ook minder snel iets gebeurt als mensen je gewoon zien praten (...), er is iemand aan de andere kant van de telefoon die weet waar je bent, ik denk wel [dat] dat mensen een beetje stopt om iets met jou te gaan doen.’

Weer andere deelnemers benoemen dat het gebruik van een mobiele telefoon hen afleidt van een spannende situatie, zoals we ook hierboven met samen fietsen zagen.

Naast het gebruik van een mobiele telefoon wordt ook het gebruik van een fiets, in plaats van lopen, uitvoerig besproken tijdens de interviews. Op de fiets ben je ‘iets wendbaarder, sneller, sneller weg. Mocht er wat misgaan ofzo’, aldus Ian. Volgens enkele deelnemers heb je op de fiets ook een beter overzicht, en sommige deelnemers denken dat zij op de fiets een kleinere kans hebben om aangesproken of aangevalen te worden. De algemene tendens in de interviews is tevens dat deelnemers zich op de fiets minder kwetsbaar voelen dan lopend. Irving laat ook weten

‘dat je op de fiets gemakkelijker (...) als er een situatie zou zijn waar je, die je als onprettig beoordeelt, [dat je er] bij wijze van spreken omheen kan rijden’.

En ook Wesley geeft aan:

‘[O]p de fiets ben je dan, ja toch sneller dus dan heb je eerder een beeld van hoe de weg gaat (...) of je daar wel of niet naartoe zou willen (...) en dus ook sneller je gevoel van onveiligheid kwijtraken of bevestigd zien.’

Op de fiets zijn stelt de studenten in staat zo nodig een omweg te nemen of om sneller om te keren, en zich aldus prettiger te voelen. Vanuit de interviews wordt het desalniettemin niet geheel duidelijk hoe alertheid, handelen (bijvoorbeeld het hanteren van een telefoon, of (sneller) fietsen in plaats van lopen) en onveiligheidsbeleving (temporeel) geordend zijn. Het alert zijn op de situatie – en het handelen hierbinnen – duidt enerzijds op een ervaring van ongemak (bijvoorbeeld zorgen om aangevallen te worden), maar anderzijds lijkt het deze zelfde ervaring (van ongemak) wat te ‘sussen’, of misschien beter te stabiliseren.

Mentale strategieën

De omgang met onveiligheidsgevoelens uit zich niet enkel in het toepassen van fysieke strategieën en/of sociale vaardigheden. Sommige studenten proberen als het ware ook op zichzelf in te praten. Bijvoorbeeld: de kans dat iets gebeurt als klein schatten, uitgaan van het goede, en er niet te veel aandacht aan willen besteden. Zo vertelt Inez:

‘Het is natuurlijk ook hoeveel aandacht je eraan wilt besteden en het is misschien ook een soort van manier van ja, er mee omgaan zeg maar dat je er gewoon weinig aandacht aan besteedt en dat je rationeel weet hoe groot de kansen zijn en dan er geen energie d'r aan wilt besteden.’

Ursula geeft in dit kader aan:

‘(...) er niet vanuit [te] gaan dat het dan per se meteen slecht is. Dat er iets met je gaat gebeuren (...) Maar je moet gewoon even nadenken en dan moet je gewoon een beetje nuchter zijn en dan moet je gewoon denken nou ja de kans is heel klein dus boeiend.’

Het is onduidelijk in hoeverre dit laatste een strategie is waarmee deelnemers zichzelf proberen moed in te praten, of dat het een illustratie is van *unrealistic optimism* (zie Jefferson e.a. 2017), wat inhoudt dat mensen van zichzelf makkelijker denken dat hun niets zal overkomen. Zo geeft Usher aan dat er voor hem persoonlijk vooral sprake is van ‘(...) naïviteit omdat er nooit wat is gebeurd, daarom denk ik mij zal niets gebeuren en als smoes bedenk ik dan dat’.

Deze mentale strategieën helpen soms ook om een bepaalde situatie die niet prettig aanvoelt wel te trotseren, en om een mate van *boldness* en zelfverzekerdheid te faciliteren. Inez:

‘Rationeel heb ik mezelf gewoon ooit aangeleerd of zo denk ik misschien ook om, je moet er gewoon van uitgaan dat er niks gebeurd. Je kan wel altijd gaan liggen denken: oh nee oh nee, nee dus ik ga er ook van uit, ik bedoel het is natuurlijk wel, je kan er heel hard bij gaan nadenken hoe eng het allemaal is of je kan gewoon doorlopen.’

Kortom: de deelnemers lijken ook in de situatie zelf een aantal mentale strategieën in te zetten en zich daarmee in situaties gerust te stellen.

Conclusie

Op basis van interviews onderzocht de onderhavige studie de veiligheidsbeleving onder dertig Utrechtse studenten tijdens hun avonden uit, en de manieren waarop zij ook veiligheid voor zichzelf organiseren. De resultaten van dit onderzoek tonen dat de deelnemende studenten zich over het algemeen op hun gemak lijken te voelen tijdens hun avonden uit in het uitgaansgebied van Utrecht. Op basis van het voorgaande blijkt veelal ook niet dat de deelnemende studenten actief, en op voorhand, bepaalde delen van het uitgaansgebied van Utrecht vermijden.

Wel geven verschillende deelnemers aan zich op een aantal trajecten van en naar het uitgaansgebied minder prettig te voelen, en omschrijven zij specifieke voorvallen en situaties waarin zij zich onveilig voelden tijdens het uitgaan. Daarbij worden ook verschillende strategieën besproken waarmee zij in zulke situaties veiligheid voor zichzelf kunnen organiseren. Deze strategieën variëren van op het moment zelf de situatie vermijden, zich samen verplaatsen en een ander vervoermiddel kiezen tot alert(er) worden op de situatie en daarbinnen bepaalde handelingen verrichten. Sommige deelnemers benoemen ook dat zij op zichzelf inpraten om zich prettiger te voelen op het moment dat de veiligheidsbeleving onder druk staat. Zo geeft een aantal deelnemers aan hun angst of zorgen ‘weg te redeneren’. Bijvoorbeeld door zichzelf moed in te praten om toch (zelfverzekerd) langs

een groepje hangjongeren te lopen. Dit laatste zien we terug in de literatuur over *boldness* (Koskela 1997). Een mentale strategie die ook herhaaldelijk naar voren is gekomen in de interviews betreft een meer nuchtere blik en de gedachte hanteren dat de kans dat er iets gebeurt klein is.

Ons resultaat onderschrijft het beeld dat geopperd wordt in de literatuur van burgers als '*social agents*', die (kunnen) handelen om hun eigen veiligheid te managen (zie Crawford & Hutchinson 2015; Panelli e.a. 2005; Van der Burgt 2015). Hoewel eerdere studies die ingaan op vermijdingsgedrag (zie het begin van deze bijdrage) eveneens *agency* van burgers onderschrijven met het oog op het organiseren van hun eigen veiligheid, bestaat er volgens ons een duidelijk verschil met de strategieën die op de voorgrond treden op basis van ons resultaat. Waar vermijdingsgedrag (ook, en per definitie) de individuele bewegingsvrijheid ondermijnt en de toegang tot activiteiten in de openbare ruimten van de stad inperkt, stellen gedragingen zoals die hierboven behandeld zijn deelnemende Utrechtse studenten (ook) in staat '[to] actively produce, define and reclaim space' (Koskela 1997, p. 304-305). Ze ondersteunen een manier van 'situationele coping' die ook bevrijdend kan werken, en op basis waarvan burgers zichzelf in staat stellen de straten en pleinen van de stad te gebruiken.

Aan de andere kant zien we tevens dat bepaalde strategieën juist ook een vermindering van vrijheid tot consequentie kunnen hebben. Zo zien we dat strategieën als samen fietsen, of veranderen van vervoermiddel, deelnemers in staat stellen om zich veilig te voelen op zekere trajecten en zich deze toe te eigenen (zie hierboven), maar dat die ook beperkingen in de bewegingsvrijheid kunnen opleveren wanneer er een bepaalde afhankelijkheid (van anderen of in tijd) optreedt. Dit lijkt minder het geval te zijn wanneer deelnemers refereren aan alertheid en waakzaamheid. Tegelijkertijd lijkt alertheid al een duidelijkere opmaat naar een situatie waarin onveiligheid ervaren wordt, waardoor deelnemers zich niet geheel op hun gemak voelen. Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op het beter begrijpen, en in kaart brengen, van voornoemde balans door strategieën om veiligheidsbeleving te organiseren, veiligheidsbeleving en inperking van de bewegingsvrijheid nader in relatie tot elkaar te onderzoeken.

In het wegedeneren van angstgevoelens treed eveneens een dilemma op, waar ook Koskela (1997) – die onderzoek deed onder vrouwelijke deelnemers – al over sprak: '[t]he subjective dilemma of being bold or

being “wise” (and submitting to the fearful role) (...)’ (p. 316). Enerzijds kunnen *boldness* en redenatiestrategieën bevrijdend werken, en personen in staat stellen om zich de stedelijke ruimte toe te eigenen (en/of terug te winnen). Jefferson e.a. (2017) wijzen ook wel in de richting van wat zij *unrealistic optimism* noemen, de gedachte dat men niets zal overkomen. Ondanks dat deze gedachte niet overeen hoeft te komen met de werkelijke kans dat er iets gebeurt, kan deze psychologisch gezien voordelig zijn, omdat het helpt bepaalde negatieve (onprettige) gevoelens te sussen. Anderzijds betoogt Warr (2000) dat het ook onwenselijk kan zijn dat burgers risico’s (te) laag inschatten, omdat dit volgens hem de kans op slachtofferschap kan vergroten. Bij het interpreteren van onze resultaten moeten enkele zaken in acht worden genomen. Een eerste en voor de hand liggend aspect is onze keuze om onderzoek te doen onder studenten, en in de context stedelijke nacht en stedelijke uitgaansgebieden in het bijzonder. De focus op studenten beperkt de reikwijdte van de uitspraken die hier gedaan zijn en nodigt uit om soortgelijk onderzoek onder andere groepen van het uitgaanspubliek uit te voeren. Daarbij zou ook nadrukkelijker aandacht kunnen worden besteed aan de wijzen waarop verschillende markers van sociale identiteit (bijv. gender, woonlocatie, leeftijd, enz.) samenhangen met veiligheidsbeleving en daaraan gerelateerde gedragsaanpassingen. Verschillende onderzoeken onderschrijven bijvoorbeeld het belang van een *gendered account* op vermijdingsgedrag (May e.a. 2010; Starkweather 2007) en veiligheidsbeleving meer in het algemeen (Pain 1997, 2001; Whitzman 2007). Hoewel dit niet tot de originele doelstellingen behoorde, suggereert ook ons resultaat enkele verschillen in geslacht en per woonlocatie.

Anderzijds is, voor zover wij weten, eerder onderzoek dat ‘situationele coping’ binnen een uitgaansomgeving bestudeert nog niet beschikbaar. Resultaten laten zien dat deze context belangrijke inzichten oplevert waar het gaat om veiligheidsbeleving en de strategieën hoe mensen daarmee omgaan. Daarmee illustreren we hoe ruimten waarin mensen zich zorgen maken over criminaliteit niet enkel tot vermijding leiden, maar (ook) kunnen worden getransformeerd in veilige(re) ruimten.

Literatuur

Brands & Van Aalst 2017

J. Brands & I. van Aalst, 'Veilig uitgaan: tegenstrijdige gevoelens over inzet politie en andere maatregelen', *Tijdschrift voor Veiligheid* (16) 2017, afl. 4, p. 24-40.

Brands e.a. 2015

J. Brands, T. Schwanen & I. van Aalst, 'Fear of crime and affective ambiguities in the night-time economy', *Urban Studies* (52) 2015, afl. 3, p. 439-455.

Van der Burgt 2015

D. van der Burgt, 'Spatial avoidance or spatial confidence? Young people's agency in the active negotiation of risk and safety in public space', *Children's Geographies* (13) 2015, afl. 2, p. 181-195.

Chatterton 1999

P. Chatterton, 'University students and city centres – the formation of exclusive geographies: The case of Bristol, UK', *Geoforum* (30) 1999, afl. 2, p. 117-133.

Crawford & Hutchinson 2015

A. Crawford & S. Hutchinson, 'Mapping the contours of "everyday security": Time, space and emotion', *British Journal of Criminology* (56) 2015, afl. 6, p. 1184-1202.

Farrall e.a. 2012

S.D. Farrall, J. Jackson & E. Gray, *Social order and the fear of crime in contemporary times*, Oxford: Oxford University Press 2012.

Ferraro & LaGrange 1987

K.F. Ferraro & R.L. LaGrange, 'The measurement of fear of crime', *Sociological Inquiry* (57) 1987, afl. 1, p. 70-97.

Fileborn 2016

B. Fileborn, 'Doing gender, doing safety? Young adults' production of safety on a night out', *Gender, Place & Culture* (23) 2016, afl. 8, p. 1107-1120.

Gabriel & Greve 2003

U. Gabriel & W. Greve, 'The psychology of fear of crime. Conceptual and methodological perspectives', *British Journal of Criminology* (43) 2003, afl. 3, p. 600-614.

Jackson 2005

J. Jackson, 'Validating new measures of the fear of crime', *International Journal of Social Research Methodology* (8) 2005, afl. 4, p. 297-315.

Jackson & Gray 2009

J. Jackson & E. Gray, 'Functional fear and public insecurities about crime', *The British Journal of Criminology* (50) 2009, afl. 1, p. 1-22.

Jefferson e.a. 2017

A. Jefferson, L. Bortolotti & B. Kuzmanovic, 'What is unrealistic optimism?', *Consciousness and Cognition* (50) 2017, p. 3-11.

Koskela 1997

H. Koskela, "'Bold walk and breakings": Women's spatial confidence versus fear of violence', *Gender, Place & Culture* (4) 1997, afl. 3, p. 301-320.

Van Liempt & Van Aalst 2013

I. van Liempt & I. van Aalst, 'De nacht als onontgonnen onderzoeksterrein', *AGORA: Magazine voor Sociaalruimtelijke Vraagstukken* (29) 2013, afl. 5, p. 4-6.

May e.a. 2010

D.C. May, N.E. Rader & S. Goodrum, 'A gendered assessment of the "threat of victimization": Examining gender differences in fear of crime, perceived risk, avoidance, and defensive behaviors', *Criminal Justice Review* (35) 2010, afl. 2, p. 159-182.

Pain 1997

R.H. Pain, 'Social geographies of women's fear of crime', *Transactions of the Institute of British Geographers* (22) 1997, afl. 2, p. 231-244.

Pain 2001

R.H. Pain, 'Gender, race, age and fear in the city', *Urban studies* (38) 2001, afl. 5/6, p. 899-913.

Panelli e.a. 2005

R. Panelli, A. Kraack & J. Little, 'Claiming space and community: Rural women's strategies for living with, and beyond, fear', *Geoforum* (36) 2005, afl. 4, p. 495-508.

Reid e.a. 1998

L.W. Reid, J.T. Roberts & H.M. Hilliard, 'Fear of crime and collective action: An analysis of coping strategies', *Sociological Inquiry* (68) 1998, afl. 3, p. 312-328.

Riger e.a. 1982

S. Riger, M.T. Gordon & R.K. LeBailly, 'Coping with urban crime: Women's use of precautionary behaviors', *American Journal of Community Psychology* (10) 1982, afl. 4, p. 369-386.

Saldaña 2009

J. Saldaña, *The coding manual for qualitative researchers*, Londen: Sage 2009.

Schwanen e.a. 2012

T. Schwanen, I. van Aalst, J. Brands & T. Timan, 'Rhythms of the night: Spatiotemporal inequalities in the nighttime economy', *Environment and Planning A* (44) 2012, afl. 9, p. 2064-2085.

Solymosi e.a. 2015

R. Solymosi, K. Bowers & T. Fujiyama, 'Mapping fear of crime as a context-dependent everyday experience that varies in space and time', *Legal and Criminological Psychology* (20) 2015, afl. 2, p. 193-211.

Spithoven 2017

R. Spithoven, *Keeping trouble at a safe distance. Unravelling the significance of 'the fear of crime'*, Den Haag: Eleven International Publishing 2017.

Starkweather 2007

S. Starkweather, 'Gender, perceptions of safety and strategic responses among Ohio University students', *Gender, Place & Culture* (14) 2007, afl. 3, p. 355-370.

Warr 2000

M. Warr, 'Fear of crime in the United States: Avenues for research and policy', *Criminal Justice* (4) 2000, afl. 4, p. 451-489.

Wesely & Gaarder 2004

J.K. Wesely & E. Gaarder, 'The gendered "nature" of the urban outdoors: Women negotiating fear of violence', *Gender & Society* (18) 2004, afl. 5, p. 645-663.

Whitzman 2007

C. Whitzman, 'Stuck at the front door: Gender, fear of crime and the challenge of creating safer space', *Environment and Planning A* (39) 2007, afl. 11, p. 2715-2732.

Williams 2008

R. Williams, 'Night spaces: Darkness, deterritorialization, and social control', *Space and Culture* (11) 2008, afl. 4, p. 514-532.

Summaries

Justitiële verkenningen (Judicial explorations) is published six times a year by the Research and Documentation Centre of the Dutch Ministry of Justice and Security in cooperation with Boom juridisch. Each issue focuses on a central theme related to judicial policy. The section Summaries contains abstracts of the internationally most relevant articles of each issue. The central theme of this issue (no. 6, 2018) is *Fear of crime*.

The need for a new impulse in fear of crime studies

Marnix Eysink Smeets

The security landscape has changed rapidly. New or revived threats have emerged, such as terrorism and cybercrime, bringing new or revived fears and anxieties as well. Actors in security policy feel a need to address these fears, but do not know how. Can the criminological subdiscipline of fear of crime studies provide the knowledge and understanding that is needed? A quick scan of the state of the art in this research domain, gives two reasons why it cannot: (1) fear of crime studies have yielded much knowledge on operationalization, measurement and determinants of fear of crime, but far less in mechanisms, trends, effects and influenceability, whereas insight in the latter issues is what is mostly needed in security policy; and (2) fear of crime studies are still mainly focused on the 'traditional' fear of crime, while fear of new crimes and threats remains under-researched. A shift of focus in fear of crime studies is urgently needed.

Unsafety as a diverse concept

Lonneke van Noije and Jurjen Iedema

There is no such thing as *the* feeling of unsafety. The trend in feelings of unsafety is measured using a standard question that has figured in the successive *Safety Monitors* (*Veiligheidsmonitors*) for many years: 'Do you occasionally feel unsafe?' This general question formulation elicits information on how uneasy the Dutch feel about safety. The nature and burden of this unease may vary greatly among them. The authors' analysis shows that crime-specific measures of fear of victimization differ fundamentally from both cognitive assessments (risk perception) and general measures of feelings of unsafety. Hence, peo-

ple who occasionally feel unsafe do not automatically think or fear that they will fall victim to crime and vice versa. Consequently, the authors identify four main constellations of subjective safety which emerge in different population groups, some more burdened by fear of victimization than others. The authors argue that policy should at least seek to reduce the most serious problems. They propose personal fear of victimization as an alternative for general feelings of safety.

In search of the roots of fear of crime. No neighborhood is the same

Remco Spithoven

The aim of this article is to search for a more focused approach of fighting back against 'the fear of crime'. It is based on a study of the backgrounds of risen levels of fear of crime in twelve neighborhoods in the regions of Utrecht and Rotterdam, the Netherlands. Eight central themes could be identified in the stories of 240 respondents: specific locations, avoidance behavior, social stability, social quality, superdiversity, negative neighborhood images, burglary, and societal pessimism. Despite the fact that these central themes appeared in the overall analysis, every neighborhood showed another mix of factors explaining risen levels of fear of crime. This means that policies to reduce 'the fear of crime' should focus on specific, local explanations and should always be tailor-made.

Ethnic diversity and fear of crime in the neighborhood

Iris Glas and Roel Jennissen

Living in a multicultural environment may be accompanied with an increased fear of crime. Residents may become alienated in a very diverse environment and withdraw themselves in their own social world. This 'hunkering down' may ensue feelings of unsafety. However, social scientists have done hardly any research on whether citizens who live in a multicultural environment in Western Europe actually feel more unsafe. This study seeks to contribute to fill in this knowledge gap. The authors' research reveals that residents are more likely to feel unsafe in neighborhoods with a high degree of ethnic diversity. The aforementioned correlation is the most noticeable in neighborhoods consisting of people on medium incomes.

Do it yourself? Strategies to feel safer in urban nightlife

Jelle Brands and Janne van Doorn

This study investigates the strategies people themselves use to deal with situations in which they fear crime. The authors see people as social agents who hold agency and (also) manage their own safety, instead of viewing people as powerless victims. Previous studies have emphasized people's agency, often through a focus on avoiding dangerous spaces. Building on insights from the fear of crime literature that approaches fear of crime as situational, the authors illustrate how spaces in which people worry about crime can also be transformed (through action) into safe(r) spaces. The article focuses on the context of urban nightlife areas. Thirty students living in Utrecht, the Netherlands were interviewed. Results show that students perform a range of strategies to cope with their fear, including situational avoidance, arranging companionship, increasing alertness, and reasoning. In the discussion the authors reflect on how the application of such strategies is related to (erosion of) 'mobility' and individual freedom of movement.

Congresagenda

---

20 december	Sociale veiligheid en digitalisering (Den Bosch) www.avans.nl
10-11 januari 2019	Schuivende machten: jaarvergadering VSR (Schiermonnikoog) https://rechtensamenleving.org/vsr-jaarvergadering-2019-schuivende-machten-10-11-januari/
4 februari 2019	Gesloten jeugdhulp in de praktijk (Veenendaal) www.kerckebosch.nl
14 februari 2019	Opleiding & onderwijs van de politie (Den Haag) www.politiestudies.be/vrij.cfm?Id=433
28 februari 2019	Politie in een federale staat. Nieuwe inzichten in de politiestructuur (Brussel) www.politiestudies.be/vrij.cfm?Id=435
24-26 oktober 2019	European Congress on Violence in Clinical Psychiatry (Oslo) http://oudconsultancy.nl/Oslo_11_ECVCP/ecvcp/Invitation.html

---

Het volgende nummer van *Justitiële verkenningen* (Jv 1) is gewijd aan:

Laagdrempelige rechtspraak

Nadere informatie bij de redactie.

Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum
Ministerie van Justitie en Veiligheid